

Översättning av kulturspecifika begrepp i M. P. Giolitos Störst av allt från svenska till kroatiska och engelska

Nušak, Luka

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:842204>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-04**

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb](#)
[Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

ZAGREBS UNIVERSITET
FILOSOFISKA FAKULTETEN
ENGELSKA INSTITUTIONEN
INSTITUTIONEN FÖR SKANDINAVISKA SPRÅK OCH LITTERATUR

Luka Nušak

**Översättning av kulturspecifika begrepp i M. P. Gjolitos *Störst av allt*
från svenska till kroatiska och engelska**

Masteruppsats

MASTERPROGRAM:

SVENSKA – ÖVERSÄTTARLINJE
ENGELSKA – ÖVERSÄTTARLINJE

Handledare:

Goranka Antunović, fil dr
Ivana Bašić, fil dr

september, 2022

UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF ENGLISH
SCANDINAVIAN DIVISION

Luka Nušak

**Translating Culture-specific Items in M. P. Giolito's *Störst av allt*
from Swedish into Croatian and English**

Master's Thesis

GRADUATE PROGRAMMES:

SWEDISH – TRANSLATION TRACK
ENGLISH – TRANSLATION TRACK

Supervisors:

Goranka Antunović, PhD
Ivana Bašić, PhD

September, 2022

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ANGLISTIKU
KATEDRA ZA SKANDINAVISTIKU

Luka Nušak

**Prevođenje kulturno specifičnih elemenata u romanu *Störst av allt*
autorice M. P. Giolito sa švedskog na hrvatski i engleski**

Diplomski rad

DIPLOMSKI STUDIJI:

ŠVEDSKI JEZIK I KULTURA – PREVODITELJSKI SMJER
ANGLISTIKA – PREVODITELJSKI SMJER

Mentorice:

dr. sc. Goranka Antunović

dr. sc. Ivana Bašić

Rujan, 2022.

Zahvaljuem obitelji i prijateljima na strpljenju i podršci,

a posebno Anči.

Innehållsförteckning

I.	Inledning.....	7
II.	M. P. Giolito och <i>Störst av allt</i> i ett nötskal	8
III.	Teoretisk bakgrund.....	9
III. 1.	Kulturspecifika begrepp	10
III. 1. 1.	Termer och definitioner	10
III. 1. 2.	Klassificering av kulturspecifika begrepp.....	12
III. 2.	Översättningsmetoder och översättningsstrategier	14
III. 2. 1.	Om översättningsmetoder	15
III. 2. 1. 1.	<i>Direkt lån (Borrowing)</i>	15
III. 2. 1. 2.	<i>Definition (Definition)</i>	16
III. 2. 1. 3.	<i>Ordagrann översättning (Literal translation)</i>	17
III. 2. 1. 4.	<i>Substitution (Substitution)</i>	18
III. 2. 1. 5.	<i>Lexikalt skapande (Lexical creation)</i>	19
III. 2. 1. 6.	<i>Utelämnande (Omission)</i>	20
III. 2. 1. 7.	<i>Tillägg (Addition)</i>	21
III. 2. 1. 8.	Anpassning av översättningsmetodsklassificeringen	21
III. 2. 2.	Om översättningsstrategier	23
III. 2. 2. 1.	Deskriptiva översättningsstudier och översättningsnormer.....	26
III. 2. 2. 2.	Kartläggning av översättningsstrategier	27
III. 3.	Tidigare forskning	27
IV.	Syfte, frågeställning och hypoteser	28
V.	Material och metod V. 1. Material	29
V. 2.	Metod (och begränsningar).....	30
VI.	Resultat.....	31
VI. 1.	Kartläggning av kulturspecifika begrepp	31
VI. 1. 1.	Toponymer.....	32
VI. 1. 2.	Personnamn.....	33
VI. 1. 3.	Institutioner, organisationer, företag.....	35
VI. 1. 4.	TV-program	37
VI. 1. 5.	Materiell kultur	38
VI. 1. 6.	Immateriell kultur	40
VI. 2.	Sammanlagda undersökningsresultat	42
VII.	Diskussion	44
VIII.	Slutsats.....	47

IX.	Sammanfattning.....	49
X.	Sažetak.....	50
XI.	Summary.....	51
XII.	Material- och litteraturförteckning	60

I. Inledning

När man utforskar kulturspecifika begrepp från en översättningsvetenskaplig synpunkt är begreppet *kultur* centralt. Det är viktigt att definiera vad *kultur* egentligen betecknar. Med tiden har det bildats olika definitioner av *kultur* inom humaniora och samhällsvetenskap. I denna masteruppsats kommer definitionen av Macionis och Gerber (2017) att användas. De definierar *kultur* som "the ways of thinking, the ways of acting, and the material objects that together form a people's way of life" (ibid.: 362). Man kan faktiskt konstatera att begreppet *kultur* avser all mänsklig erfarenhet inom ett specifikt samhälle inklusive alla normer, materiella ting, seder, språk, historien, konstnärligt skapande, och politiska, moraliska samt andliga värderingar. Denna definition är viktig för att kunna definiera kulturspecifika begrepp och klassificera dem.

Skönlitterära texter är ett fönster till andra kulturer. En svensk text av en svensk författare som skriver om händelser som äger rum i Sverige kommer säkert att bestå av olika referenser till den svenska kulturen. Som ett exempel kan man titta på följande:

Johans beslut att rösta på **Socialdemokraterna** påverkades till stor del av att han flyttade från **Stockholms län** till **Skåne** när hans **farmor** blev sjuk.

Ovanstående mening innehåller fem begrepp som anses vara kulturspecifika: namnet *Johan*, politiska partiet *Socialdemokraterna*, administrativa regionerna *Stockholms län* och *Skåne* samt begreppet *farmor* som kännetecknar familjerelationer. Översättning av kulturspecifika begrepp handlar om förhållandet mellan källkulturen och målkulturen. För att överföra källkulturen till ett annat språk och en annan kultur är det viktigt att först ta reda på förhållandet mellan de två, till exempel i vilken grad de är lika och hur de påverkar varandra. En översättare är i huvudsak en förmedlare mellan källkulturen och målkulturen och det är hens uppgift att identifiera och definiera det förhållandet i ett specifikt sammanhang och under särskilda omständigheter. När relationen har definierats har översättaren en mängd olika metoder och strategier¹ till hans förfogande för att översätta kulturspecifika begrepp. Hur källkulturen skildras i slutprodukten (översättningen) beror på översättarens beslut, vilka dock påverkas av ett antal faktorer. Denna beslutsprocess anses ofta vara den mest utmanande. I huvudsak är översättaren ansvarig för hur källkulturen presenteras för målpubliken, vilket innebär att översättaren till och med kan ha en pedagogisk roll.

¹ Skillnaden mellan begreppen *metod* och *strategi* förklaras i kapitel III. 3.

Denna masteruppsats har för sitt huvudsyfte att identifiera generella tendenser för behandling av kulturspecifika begrepp i översättningar av samma svenska text till engelska och kroatiska. Texten som analyseras är Malin Persson Giolitos roman *Störst av allt*. I uppsatsen analyseras och kommenteras både översättningsstrategier och -metoder.

Just denna roman har valts på grund av dess succé under de senaste åren. Romanen vann Glasnyckeln, ett pris för bästa kriminalroman eller -novellsamling som utdelas av Skandinaviska Kriminalsällskapet (Glasnyckeln, u.å.). Den nämndes även Bästa svenska kriminalroman 2016 av Svenska Deckarakademin. År 2019 utkom en serie baserad på romanen som den första svenskproducerade originalserien på Netflix. Samma år publicerades den kroatiska översättningen av romanen.

En annan anledning till att jag valde att utforska just kulturspecifika begrepp är ett fåtal liknande undersökningar med dessa språkpar och språkriktningar, dvs. översättningar från svenska till engelska och kroatiska. Den forskning som finns är huvudsakligen skriven som masteruppsatser även om översättning av kulturspecifika begrepp mellan andra språk har varit undersökningsämne för många ryktbara översättningsteoretiker under de senaste decennierna. Det är synd att befintlig forskning/undersökning är knapp med tanke på hur många deckare och spänningsromaner som översätts varje år, särskilt från skandinaviska språk, och hur populära de har blivit. Med en så bred korpus av svenska kriminalromaner och deras översättningar till både engelska och kroatiska skulle det vara intressant att se hur kulturspecifika begrepp hanteras på olika språkpar och om det finns några dominerande trender.

De följande kapitlen ger en översikt över de mest betydande teoretiska verken om ämnet tillsammans med de mest kända klassificeringarna av metoder för översättning av kulturspecifika begrepp. Men först kommer det lite information om författaren och själva romanen för att få en inblick i källtexten.

II. M. P. Giolito och *Störst av allt* i ett nötskal

Malin Persson Giolito är en svensk jurist som arbetade vid Europeiska unionens domstol i Luxemburg, Europeiska kommissionen i Bryssel och en advokatbyrå i Stockholm. Även om hennes debutroman *Dubbla slag* publicerades 2008, var det inte förrän 2015 som hon bestämde sig för att bli författare på heltid. En sådan karriärvändring inspirerades av hennes livslånga önskan att bli författare och det faktum att hon fick sparken från sitt jobb på en advokatbyrå eftersom hon var gravid. Efter flera försök att slå igenom som författare

publicerade hon sin mest framgångsrika bok under titeln *Störst av allt*. Till följd av romanens succé har den även lagts till som en möjlig uppläsning i den svenska läroplanen. (Atanacković 2019; Gerdin 2013)

Romanen följer Maja Norberg, en 18-åring, som hamnar mitt i kaoset kring sin klasskamrat Sebastian Fagerman, son till den rikaste mannen i Sverige. När Sebastian visar ett intresse för Maja blir hennes föräldrar överlyckliga. Efter en lyxig semester som de två familjerna tillbringar tillsammans i Nice återvänder de till Stockholm. Skolan börjar och Sebastian går i Majas klass eftersom han upprepar sista året på gymnasiet. Mindre än ett år senare, på en av de sista dagarna av läsåret, sker en skolskjutning där Sebastian och flera klasskamrater dör och bara Maja överlever utan skador. Polisen tar Maja i förvar och åtalar henne för massmord.

Handlingen tar läsaren genom rättegången, Majas tid i fängelse under rättegången och retrospektiva avsnitt som ledde till incidenten. Romanen är skriven i första person vilket möjliggör en introspektiv insikt i Majas tankar, mentala tillstånd och förståelse för hela situationen. Boken målar upp en bild av det svenska samhället från en *generation Z*²-perspektiv samt tar upp sociala ämnen som finansiella ojämlikheter, klasskillnader, rasspänningar, alkohol- och drogmisbruk, övergrepp mot barn och integration av invandrare.

Berättelsen utspelar sig i Djursholm, samma plats där M. P. Giolito själv växte upp och gick i skolan. Hon ville skriva om 18-åringar eftersom det är en tid i livet när man anses vara vuxen och hålls ansvarig för sina egna handlingar, men är fortfarande inte helt oberoende av sina föräldrar. Som jurist ger Giolito en trovärdig skildring av det svenska rättssystemet. Även om det finns många framgångsrika författare i Sverige som skriver kriminalromaner, nämner Giolito den amerikanske författaren Harper Lee som det största inflytandet för *Störst av allt*. (Atanacković 2019; Grearson 2017)

III. Teoretisk bakgrund

Före själva analysen presenteras här den teoretiska bakgrunden bakom undersökningen. I underkapitlen som följer kommer flera definitioner av begreppet *kulturspecifika begrepp* och deras kategorisering, olika kategoriseringar av översättningsmetoder för kulturspecifika begrepp samt en översikt på teorin bakom olika översättningsstrategier att erbjudas. Förutom

² *Generation Z* är en benämning på de som "föddes upp i en värld där teknik finns överallt och när som helst. Denna generation föddes på 90-talet, växte upp på 00-talet och formas av närvaron av teknik där de kommunicerar, interagerar och konsumerar kunskap." (Elsinga 2019)

detta kommer även tidigare forskning kring översättning av kulturspecifika begrepp att kort diskuteras samt presentera de viktigaste resultaten kommer att presenteras.

III. 1. Kulturspecifika begrepp

III. 1. 1. Termer och definitioner

Det finns många olika definitioner av begreppet *kulturspecifika begrepp* som skiljer sig mer eller mindre åt beroende på olika approacher som olika forskare har tagit. Förutom olika definitioner finns det också en skillnad i terminologin som används för att hänvisa till det som kallas för *kulturspecifika begrepp*.

Som det presenteras i Veselica Majhut (2020: 21) använder Ivir (1987) och Newmark (1988) begreppet "cultural word". Florin (1993) introducerade begreppet "realia", medan Baker (2018) kallade dem för "culture-specific concepts". Mailhac (1996) använder begreppet "cultural reference". Samma år myntade Aixelá (1996) begreppet "culture-specific item" som har allmänt accepterats och används i litteratur, liksom dess förkortning CSI. Bland andra termer finns Nords (1997) "cultureme" och Pedersens (2007a) "Extralinguistic Culture-bound reference". Pedersens term är nära Mailhacs "cultural reference", men han skiljer mellan extralingvistiska begrepp och intralingvistiska begrepp som omfattar ordspråk, idiom, slang, kollokationer osv.

Många översättningsteoretiker har försökt att definiera vad det är som gör ett begrepp kulturspecifikt. År 1987 gav Ivir en ganska kort definition av ett kulturspecifikt begrepp. Han definierade det som "an element of the source culture which is absent from the target culture" (1987: 36) och "unmatched element of culture" (ibid.). Hans definition förklarar inte vad det egentligen är som gör ett begrepp ett element av en kultur. År 1992 definierade Baker ett kulturspecifikt begrepp som "a concept which is totally unknown in the target culture. The concept in question may be abstract or concrete; it may relate to a religious belief, a social custom or even a type of food" (2018: 19).

Florins definition av "realia" är mer detaljerad än Ivirs definition av "cultural word" och fokuserar på vad som utgör ett kulturspecifikt begrepp:

Realia (from the Latin *realis*) are words and combinations of words denoting objects and concepts characteristic of the way of life, the culture, the social and historical development of one nation and alien to another. Since they express local and/or historical color, they

have no exact equivalents in other languages. They cannot be translated in a conventional way and they require a special approach. (1993: 123)

En liknande, men ändå i viss mån otransparent definition föreslogs av Aixelá:

Those textually actualized items whose function and connotations in a source text involve a translation problem in their transference to a target text, whenever this problem is a product of the non-existence of the referred item or of its different intertextual status in the cultural system of the readers of the target text. (Aixelá 1996: 58)

Samma år publicerade Mailhac sitt bidrag till studiet av kulturspecifika begrepp. Han definierade sin "cultural reference" som "any reference to a cultural entity which, due to its distance from the target culture, is characterized by a sufficient degree of opacity for the target reader to constitute a problem" (1996: 133-134).

Pedersen, vars arbete i första hand är kopplat till medieöversättning, föreslog en definition för det som han kallar för "Extralinguistic Culture-bound reference":

Extralinguistic Culture-bound Reference (ECR) is defined as reference that is attempted by means of any culture-bound linguistic expression, which refers to an extralinguistic entity or process, and which is assumed to have a discourse referent that is identifiable to a relevant audience as this referent is within the encyclopedic knowledge of this audience. (Pedersen 2007a: 2)

Hans definition tar frågan om kulturspecifika begrepp vidare, vilket tyder på att hans modell för forskning av extralingvistiska referenser (inklusive fiktiva referenser) inte kan och inte bör tillämpas på intralingvistiska referenser.

Vid första anblicken är alla dessa definitioner ganska lika. I huvudsak definierar de alla ett kulturspecifikt begrepp som en referens som är nära knuten till och typisk för en kultur, men som inte är bekant eller har en annan betydelse/konnotation i andra kulturer. De skiljer sig dock något åt i vad som är i fokus. Å ena sidan fokuserar Florins och Aixelás approacher på de problem som en översättare ställs inför när hen försöker översätta kulturspecifika begrepp från källspråket till målspråket. Å andra sidan fokuserar Mailac på läsarens mottagandet. Om målpubliken skulle ha det svårt att känna igen en referens på grund av avståndet mellan källkulturen och målkulturen anses den referensen tillhöra källkulturen och vara specifik för källkulturen. Dessutom binder Florin *realia* till en nation, vilket är en mycket begränsande uppfattning eftersom termen *nation* inte är synonymt med begreppen *kultur* eller *språk*. Ett begrepp kan vara specifikt för en viss kultur som sträcker sig över flera nationer (t ex begrepp

som ursprungligen tillhör den tyska kulturen kan i samma utsträckning vara specifika för den österrikiska och/eller den schweiziska kulturen).

Bakers definition verkar skilja sig mest åt från de andra. Hon definierar kulturspecifika begrepp som helt okända för målkulturen, vilket är precis var problemet med hennes definition ligger. Majoriteten av referenserna till källkulturen är inte helt okända för målkulturens läsare, särskilt i dagens globaliserade värld och samhälle. Även om vissa referenser kan vara helt okända för den genomsnittliga mål läsaren, är många inte det, beroende på avståndet/närheten mellan kulturer, massmedia och utbildning. Många kulturspecifika begrepp har bara en annorlunda konnotativ betydelse i målkulturen eller så kan referensen vara främmande för målpubliken, men fortfarande igenkännbar. Det är konstigt att Baker bestämde sig för att exemplifiera det med begreppet *privacy*. Hon hävdar att det är "an abstract English concept which is notoriously difficult to translate into other languages (Baker 2018: 19). Även om det kan vara sant, är det knappast "totally unknown" (ibid.) i andra kulturer som hennes definition av kulturspecifika begrepp antyder.

Veselica Majhut (2020: 21) ger sin egen definition av kulturspecifika begrepp, eller det som hon kallar "en kulturspecifik referens"³. Hennes definition, som också används i denna masteruppsats för att identifiera och klassificera kulturspecifika begrepp, verkar vara en blandning av Florins och Aixelás definitioner och den inkapslar perfekt vad kulturspecifika begrepp egentligen är:

de lexikala enheter i källtexten som gör texten en del av källkulturen. De innefattar referenser till unika enheter från den fysiska världen eller begrepp, kulturella artefakter, institutioner, seder och former av socialt liv som vid en viss tidpunkt inte finns i målkulturrepertoaren, inte har lexikaliserats på målspråket eller inte har samma konnotativa värde i mål- och källkulturen.⁴ (ibid.: 27)

III. 1. 2. Klassificering av kulturspecifika begrepp

För att kunna analysera kulturspecifika begreppen i källtexten och deras översättningar behöver man identifiera dem först. Efter att ha identifierat dem, verkar det vara mest effektivt

³ "kulturno specifična referenca" (Veselica Majhut 2020: 21)

Alla citat som ursprungligen är skrivna på kroatiska är mina egna översättningar till svenska.

⁴ "one leksičke jedinice u izvornom tekstu koje uklapaju tekst u izvornu kulturu. One uključuju reference na jedinstvene entitete iz fizičkog svijeta ili pojmove, kulturne artefakte, institucije, običaje i oblike društvenog života koji u određenom trenutku ne postoje u repertoaru ciljne kulture, nisu leksikalizirani u ciljnom jeziku, ili nemaju istu konotativnu vrijednost u ciljnoj i izvornoj kulturi." (Veselica Majhut 2020: 27)

att dela in dem i grupper baserat på strikta och exakt definierade kriterier. Kulturspecifika begrepp ”brukar klassificeras efter semantiska domäner”⁵ (Veselica Majhut 2020: 28). Newmark (1988: 95) föreslog en kartläggning av kulturspecifika begrepp enligt betydelserna de förmedlar och begreppen/idéerna de hänvisar till. Hans klassificering består av fem semantiska domäner av vilka några har underkategorier:

- (1) Ecology: flora, fauna, winds, plains, hills
- (2) Material culture (artefacts)
 - (a) Food
 - (b) Clothes
 - (c) Houses and towns
 - (d) Transport
- (3) Social culture: work and leisure
- (4) Organisations, customs, activities, procedures, concepts
 - (a) Political and administrative
 - (b) Religious
 - (c) Artistic
- (5) Gestures and habits

Eftersom namn också kan vara kulturspecifika listar Newmark (1988: 214-216) ytterligare tre kategorier som täcker namnens område: ”people’s names”, ”names of objects” och ”geographical terms”.

Dessutom delar Aixelá in kulturspecifika begrepp i två ganska breda grundkategorier: ”proper nouns” och ”common expressions” (1996: 59). Medan ”proper nouns” skulle sammanfalla med Newmarks tre kategorier för namn, motsvarar ”common expressions” Newmarks fem semantiska domäner. Egennamn översätts vanligtvis enligt specifika förutbestämda normer och praktiken i språkgemenskapen, men det betyder inte nödvändigtvis att de alla översätts på samma sätt (jfr *ibid.*).

När det gäller avståndet mellan käll- och målkulturen utökade Pedersen (2011) sin ursprungliga klassificering av kulturspecifika begrepp. Han introducerade infrakulturella (eng. *infracultural*), monokulturella (eng. *monocultural*) och transkulturella (eng. *transcultural*) referenser. Infrakulturella referenser definieras som de referenser som tillhör källkulturen, men

⁵ “Obično se [kulturno specifične reference] klasificiraju prema semantičkim domenama.” (Veselica Majhut 2020: 28)

är för lokalt färgade eller är förknippade med bara en viss grupp människor, medan den allmänna befolkningen i källkulturen inte nödvändigtvis är bekanta med dem (jfr Pedersen 2011 i Veselica Majhut 2020: 33). En transkulturell referens är inte nära kopplad till källkulturen, utan den är bekant både i käll- och målkulturen, på grund av den delade encyklopediska kunskapen (jfr ibid.: 34). Monokulturella referenser är bekanta för majoriteten av källkulturen, medan medlemmarna i målkulturen har det svårt att identifiera dem på grund av skillnaderna i encyklopediska kunskaper (jfr ibid.: 33). Detta betyder i huvudsak att ett kulturspecifikt begrepp inte nödvändigtvis behöver vara specifikt för källkulturen. Det kanske inte heller är känt för alla som tillhör källkulturen eftersom det kan vara geografiskt, socialt, språkligt eller på annat sätt begränsat inom källkulturen.

För att uppnå syftet med denna masteruppsats föreslås en ny klassificering av kulturspecifika begrepp. Den nya klassificeringen har sin utgångspunkt i Newmans (1988: 95) klassificering men den har anpassats för denna undersökning. Efter att arten av de kulturspecifika begrepp som förekommer i boken analyserades, föreslås följande sex kategorier:

- (1) Toponymer – inklusive ekonymer, oronymer och hydronymer
- (2) Personnamn
- (3) Institutioner, organisationer, företag
- (4) TV-program
- (5) (Andra former av) materiell kultur – inklusive mat och dryck samt produkter
- (6) (Andra former av) immateriell kultur – gester, vanor, seder och andra begrepp

III. 2. Översättningsmetoder och översättningsstrategier

Först och främst är det viktigt att förklara skillnaden mellan översättningsmetoder och översättningsstrategier. Genom åren har det kommit många terminologiska förslag och många teoretiker erbjöd sina egna lösningar, varvid inte alla använder dessa två termer, medan de som använder dem inte alltid gör det i samma mening. Enligt Newmark, “translation methods relate to whole texts [and] translation procedures are used for sentences and the smaller units of language” (1988: 81). Å andra sidan använder Mailhac två andra termer: “It is important from the outset to make a clear distinction between two types of procedures: those which apply to the text as a whole, and those which are used for individual CRs⁶” (1996: 134). De procedurerna

⁶ CR = cultural reference

som gäller texten som helhet kallar han "text procedures" (ibid.), medan de som tillämpas på enskilda kulturspecifika begrepp kallar han "CR procedures" (ibid.).

På liknande sätt skiljer Chesterman mellan "global and local textual strategies" (Chesterman och Wagner 2002: 58). I det här fallet gäller globala strategier för hela texten, medan lokala strategier endast gäller vissa delar av texten (jfr ibid.: 58-59). Dessutom nämner Schjoldager (2020) olika terminologi för att hänvisa till ungefär samma idéer som Chesterman. Hon använder termerna "microstrategies" och "macrostrategies" (jfr ibid.: 8). Schjoldager själv förklarar att [m]icrostrategies in this taxonomy are similar to Chesterman's 'local' strategies (micro-level decisions) in contrast to 'global' strategies (macro-level decisions)" (ibid.).

I denna masteruppsats används termen *översättningsstrategi* för att hänvisa till de globala strategierna en översättare kan begagna (Newmarks "translation methods", Mailhacs "text procedures", Chestermans "global strategies", Schjoldagers "macrostrategies"), medan termen *översättningsmetod* användas för de metoder eller tekniker man har för att översätta enskilda kulturspecifika begrepp (Newmarks "translation procedures", Mailhacs "CR procedures", Chestermans "local strategies", Schjoldagers "microstrategies"). Termerna *översättningsmetod* (Ingo 1991: 178-185) och *översättningsstrategi* (Söderholm 2006; Grundler 2012; Takac 2015; Badić 2017); verkar vara allmänt kända och igenkännbara i översättningsvetenskapliga kretsar.

III. 2. 1. Om översättningsmetoder

År 1987 publicerade Ivir en artikel där han ger sin teoretiska ram för översättning av kulturspecifika begrepp. Han beskriver sju översättningsmetoder: "borrowing, definition, literal translation, substitution, lexical creation, omission, and addition" (1987: 37). Han betonar också att man ibland behöver använda en kombination av två eller flera översättningsmetoder för att uppnå överföring av kulturell information.

I de följande underkapitlen definieras varje översättningsmetod och illustreras med exempel från *Störst av allt* och dess översättningar till engelska och kroatiska.

III. 2. 1. 1. *Direkt lån (Borrowing)*⁷

En av de vanligaste metoderna är *direkt lån* som "assures a very precise transmission of cultural information, provided that the knowledge of the extralinguistic reality has been

⁷ De svenska begreppen i uppsatsen är mina översättningar. De som används av Ivir (1987) står inom parentes.

assured in some other way (by definition, visual representation, direct experience, etc.)” (Ivir 1987: 38). Ett kulturspecifikt begrepp överförs till målspråket i dess ursprungliga form.

SV: Men det här var inte *det riktiga Sverige*, inte mer än Östermalmstorg eller Stockholms skärgård, eller Strandvägen. (s. 241)

HR: Ali ovo nije bila prava Švedska, ništa više nego Östermalmstorg ili stockholmski arhipelag ili Strandvägen. (s. 251)

SV: Hon, eller de brott hon påstås ha varit deltagit i, var huvudnyhet i Rapport, Aktuellt och TV 4:s nyheter ... (s. 350)

EN: She, or the crimes she is alleged to have taken part in, was the lead story on Rapport, Aktuellt, and the TV4 news ... (s. 348)

Denna metod finns i varje klassificering men under olika termer: ”transference” (Newmark 1988), ”cultural borrowing” (Mailhac 1996), ”repetition” (Aixelá 1996), ”complete retention” (Pedersen 2007b).

Ivir avgör också vissa restriktioner när det gäller *direkt lån*. Exempelvis är flerordsuttryck och sammansatta ord mindre benägna att överföras på det sättet eftersom de inte kan integreras i målspråket på ett sätt som överensstämmer med målspråkets regler och begränsningar. *Direkt lån* kommer också mer sannolikt att användas i översättningar från, till exempel, engelska och svenska till kroatiska än tvärtom på grund av de mönster som etablerats genom historien.

Ivirs klassificering saknar en kategori för inlånade begrepp som (oftast) behöver ortografiskt anpassas på målspråket. Andra författare har en separat kategori för sådana fall: ”naturalization” (Newmark 1988), ”orthographic adaptation” (Aixelá 1996), ”TL-adjusted retention” (Pedersen 2007b).

III. 2. 1. 2. *Definition (Definition)*

Den andra översättningsmetoden som Ivir nämner är *definition*. Han förklarar det som ”a procedure that relies on what members of the target culture know in an attempt to make them aware of what they do not know” (1987: 38). *Definition* realiseras som en extra förklaring i själva texten eller som en fotnot. På grund av detta brukar definitioner dra uppmärksamheten till sig och därmed bryta korrespondensen mellan käll- och måltexten.

I en annan artikel lägger Ivir (2003) till ytterligare en term i samma kategori som *definition: parafras (paraphrase)*. På så sätt har hans klassificering anpassats något till nuvarande trender och normer för översättning av kulturspecifika begrepp. Genom att lägga till ytterligare en term i samma kategori skiljer Ivir mellan texten som lagts till som fotnot, vilket fortfarande är *definition*, och förklaringen som lagts till i själva texten, som nu kallas för *parafras* (2003: 118). Pavlović lägger till att denna kategori även kan inbegripa några underkategorier som till exempel ”översättning med ett överordnat, allmänt eller kulturellt neutralt begrepp”⁸ (2015: 78).

SV: ... och för att Allsvenskan har sommaruppehåll i juni ... (s. 23)

HR: ... a švedska je nogometna liga u lipnju bila na godišnjem odmoru ... (s. 24)

SV: ... särade på benen och sa, på spelad förortssvenska: ... (s. 158)

EN: ... spread his legs, and said, in a thick accent: ... (s. 161)

Andra översättningsteoretiker har myntat olika termer och nämnt mer än en metod som mer eller mindre överensstämmer med *definition* och *parafras*. Mailhac (1996) använder begreppet ”definition”, medan Pedersen (2007b) kallar det ”paraphrase”. Newmark (1988) har flera separata kategorier som motsvarar Ivirs definition: ”neutralisation (i.e. functional or descriptive equivalent)” och ”componential analysis” och även ”paraphrase, gloss, notes”. Som Veselica Majhut (2020) hävdar är den största nackdelen med Newmarks klassificering överlappning mellan flera metoder och avsaknaden av tydlig avgränsning mellan dem.

III. 2. 1. 3. *Ordagrann översättning (Literal translation)*

Enligt Ivir är *ordagrann översättning* ”the procedure for the filling of the cultural and lexical gaps in translation and, together with borrowing, is the commonest method of cultural transference and spread of influence from one culture to another” (1987: 39).

SV: ... de betalade betydligt mer än de sumpråttor han kunde ragga upp på Sergels torg.
(s. 176)

HR: ... plaćali su mu mnogo više nego bijednici koje bi uhvatio na Sergelovu trgu. (s. 185)

⁸ ”prijevod nadređenim, općim ili kulturno neutralnijim pojmom“ (Pavlović 2015: 78)

SV: ... så att hon kan få sitta här bland de vita formfranskorna likt en Queen Latifah på Nobelkonserten. (s. 34)

EN: ... so she can sit in this whitewashed room, like Queen Latifah at the Nobel concert. (s. 35)

Som alla andra översättningsmetoder har även denna fördelar och nackdelar. Ivir påstår att "[t]he main value of this procedure is its faithfulness to the source-language expression and its transparency in the target language" (1987: 39). Vissa kriterier måste dock uppfyllas och vissa omständigheter måste skapas för att *ordagrann översättning* ska vara en optimal och acceptabel lösning. Ivir (1987: 40-41) anger fyra möjliga begränsningar för användningen av *ordagrann översättning*. Den bör inte användas om: (1) de extralingvistiska verkligheterna hos käll- och målkulturen är annorlunda i viss mån eftersom det skulle hindra en framgångsrik överföring av ett kulturspecifikt begrepp; (2) uttrycket på målspråket redan har en annan betydelse; (3) resultatet skulle vara ogrammatiskt på målspråket; och (4) översättningen har ett annat värde eller konnotationer än det kulturspecifika begreppet i källkulturen och om det används i olika sammanhang.

Ordagrann översättning finns i många andra klassificeringar under samma namn (Newmark 1988; Mailhac 1996), eller som "calque" (Pedersen 2007b), medan den helt saknas i andra (Aixelá 1996).

III. 2. 1. 4. *Substitution (Substitution)*

Substitution är ersättandet av det kulturspecifika begreppet i källkulturen med ett liknande begrepp från målkulturen som då anses vara likvärdigt. Ivir säger att det är "a procedure that is available to the translator in cases in which the two cultures display a partial overlap rather than a clear-cut presence vs. absence of a particular element of culture" (1987: 41). Som en fördel med *substitution* anger Ivir "total linguistic and cultural transparency" (1987: 42), eftersom målkulturelementet är lätt att förstå och inte drar till sig onödig uppmärksamhet. Dess huvudsakliga begränsning är att den endast ska användas i specifika situationer "when the cultural element in question is background information and not the focus of the message" (ibid.) Beslutet är helt och hållet efter översättarens gottfinnande eftersom hen är den som är ansvarig för att utvärdera den kommunikativa situationen och avgöra om ett kulturspecifikt begrepp är i fokus eller inte samt om *substitution* är en optimal översättningsmetod.

SV: Det räcker med att kolla på **Idol**, eller The X Factor eller fucking **Masterbägaren** eller vad det heter, för att fatta att bakgrundshistorien är halva grejen. (s. 173)

HR: Dovoljno je samo da pogledaš onaj **Supertalent** ili X-Faktor ili jebeni **Masterchef**, ili kako se već zove, da shvatiš da pozadinska priča donosi pola pobjede. (s. 182)

SV: ... **enpilsner-tvåpilsner-trepilsner**, som mormor räknade när det åskade, mellan blixten och dundret. (s. 100)

EN: ... **one Mississippi, two Mississippi, three Mississippi...**, the way Grandma counted during a storm between the lightning and the thunder. (s. 101)

Substitution är en accepterad översättningsmetod i alla de välkända klassificeringarna, men andra författare använder olika termer: "cultural equivalent" (Newmark 1988), "cultural substitution" (Mailhac 1996; Pedersen 2007b), "naturalization" (Aixelá 1996).

III. 2. 1. 5. *Lexikalt skapande (Lexical creation)*

Med *lexikalt skapande* myntar man ett helt nytt uttryck eller en neologism på målspråket. Ivir hävdar att *lexikalt skapande* är "less frequently used" (1987: 43) därför att "it greatly taxes the translator's ingenuity on the one hand and the receiver's powers of comprehension on the other" (ibid.). Denna översättningsmetod kan realiseras genom att mynta nya ord och uttryck eller ge nya betydelser till ord som redan finns på målspråket för att hänvisa till kulturspecifika begrepp på källspråket. För att skapandet av neologismer ska bli acceptabelt bör vissa villkor uppfyllas: "[l]exical creation is attempted by the translator when the communicative situation rules out a definition or literal translation, when borrowing is sociolinguistically discouraged, and substitution is not available for communicative reasons" (Ivir 1987: 44).

Denna översättningsmetod används ofta i översättning av fantasy- och science fiction-litteratur där översättaren måste översätta termer som refererar till objekt, toponymer, idéer och begrepp som tillhör en fiktiv värld. Sådana neologismer har ofta en begränsad användning eftersom de bara kan tillämpas på de specifika fiktiva omständigheterna. Pavlović påstår att "till skillnad från *ordagrann översättning* som resulterar i ett nytt ord, förlitar *lexikalt skapande* [...] sig inte på källtextens form, utan översättaren skapar ett helt nytt ord, vanligtvis baserat på

vissa egenskaper av källtextens begrepp”⁹ (2015: 85). Ett brett utbud av neologismer kan hittas i populära fantasy- och science fiction-verk såsom *Harry Potter*-serien av J. K. Rowling, *A Song of Ice and Fire*-serien av G. R. R. Martin och *Dune*-serien av Frank Herbert.

III. 2. 1. 6. *Utelämnande (Omission)*

Utelämnande som namnet självt antyder innebär att ett kulturspecifikt begrepp som finns i källtexten lämnas ut och har ingen motsvarighet i måltexten. Ivir påstår att *utelämnande* ”is necessitated not by the nature of the cultural element but by the nature of the communicative situation in which such an element appears” (1987: 44). Han exemplifierar sedan det med den engelskspråkiga (förresten, skandinaviska också¹⁰) kulturella normen att inte önska någon ’en smaklig måltid’ innan man äter. Jag vill dock hävda att *utelämnande* också kan användas av rent pragmatiska skäl och inte bara utifrån kommunikativa skillnader mellan kulturer. Ibland finns det ett kulturspecifikt begrepp som bidrar varken till käll- eller måltexten, och det finns inget optimalt eller acceptabelt sätt att översätta det. I sådana situationer är det helt berättigat att utelämna det kulturspecifika begreppet.

SV: ... är det exakt femtio minuter kvar innan det är dags för det utlovade **fredagsmyset**.
(s. 115)

HR: ... ostalo je točno pedeset minuta prije nego što je bilo vrijeme **da nas puste kako je bilo dogovoreno**. (s. 121)

SV: Christer bökade in en dos portionssnus under överläppen efter varje kopp kaffe och la **prillorna** i en pappersservett innan han slängde dem i papperskorgen. (s. 17)

EN: Christer stuck a pouch of snus under his upper lip after each cup of coffee and collected **the used ones** in a napkin before throwing them in the trash. (s. 16)

Medan vissa författare använder samma begrepp (Aixelá 1996; Pedersen 2007b), använder Mailhac (1996) termen ”deliberate omission” och Newmark (1988) skriver om termen ”deletion”.

⁹ “Za razliku od postupka doslovnog prijevoda koji rezultira novom riječju, leksička kreacija [...] ne oslanja se na formu izvornika, nego prevoditelj stvara posve novu riječ, obično na temelju nekih osobina izvornoga pojma.” (Pavlović 2015: 85)

¹⁰ I skandinaviska kulturer är det betydligt vanligare att tacka någon för maten efter måltiden än det är att önska någon en smaklig måltid innan.

III. 2. 1. 7. *Tillägg (Addition)*

Den sista översättningsmetoden i Ivers typologi är *tillägg*. Den definieras som tillägg av kulturell information ett kulturspecifikt begrepp bär. Ivir säger att "[t]he original sender, addressing an in-group of receivers with whom he shares particular cultural knowledge, leaves some things unsaid" (1987: 45), vilket kan kräva tillägg av kulturell information för att meddelandet ska kunna överföras.

Tillägg ska inte förväxlas med *definition* och *paraphrase*. Medan *definition* och *paraphrase* lägger till extra information i form av antingen en fotnot eller definierar ett kulturspecifikt begrepp med andra ord som målpubliken är mer benägen att förstå, tillägger *tillägg* extra information om ett kulturspecifikt begrepp i form av "ett generiskt substantiv som klassificerar en referens"¹¹ (Veselica Majhut 2020: 48).

I literaturen kallas det även för "classifier" (Newmark 1988), "compensation"¹² (Mailhac 1996) och "specification" (Pedersen 2007b). Aixelás (1996) kategorisering nämner "intratextural gloss".

Som förväntat innehåller de analyserade översättningarna av Giolitos bok inte en enda förekomst där endast *tillägg* används för att översätta ett kulturspecifikt begrepp. Alla exempel där *tillägg* används innehåller en kombination av *tillägg* och en annan översättningsmetod. Några exempel kommer att visas i följande underkapitel.

III. 2. 1. 8. Anpassning av översättningsmetodsklassificeringen

För att uppnå syftet med denna masteruppsats har Ivers klassificering av översättningsmetoder anpassats för att bättre representera förekomsten av kulturspecifika begrepp i de två översättningarna av *Störst av allt*. Klassificeringen som kommer att användas i analysen av kulturspecifika begrepp och deras översättningar är följande:

(1) Direkt lån	(5) Lexikalt skapande
(2) Deskriptiv översättning	(6) Utelämnande
(3) Ordagrann översättning	(7) Tillägg
(4) Substitution	(8) Kombination

¹¹ "generičke imenice koja klasificira referencu." (Veselica Majhut 2020: 48)

¹² Mailhac använder termen "as some form of explicitation of information deemed necessary to facilitate the target reader's understanding of the TT." (Veselica Majhut 2012: 39)

Det är viktigt att betona gällande *deskriptiv översättning* att varje lösning som leder till att man använder en parafras, ett överordnat, allmänt eller kulturellt neutralt begrepp eller något annat som kan definieras som en beskrivande översättning kommer att klassificeras och analyseras som *deskriptiv översättning*.

Det finns många möjliga kombinationer som kan förekomma, men de vanligaste som har identifierats under analysen är *direkt lån + tillägg*, *direkt lån + ordagrann översättning* och *direkt lån + deskriptiv översättning*.

direkt lån + tillägg:

SV: Det var mycket folk på **Montage**, kanske till och med fler än det brukade vara. (s. 175)

HR: Bilo je mnogo ljudi u **hotelu Montage**, možda čak i više nego obično. (s. 184)

SV: ... på den första tiggaren som satte sig utanför **Coop** på Vändevägen ... (s. 22-23)

EN: ... to the very first beggar who sat outside **the Coop grocery store** on Vändevägen ... (s. 23)

direkt lån + ordagrann översättning:

SV: Gångtunneln från tunnelbaneuppgången fram till parkeringen utanför **Mörbyskolan** var skitsnygg ... (s. 245)

HR: Čak sam se i u onom pješačkom tunelu, od ulaza pa sve do parkirališta pred **školom Mörby**, osjećala strašno ugodno ... (s. 255)

SV: ... jag såg baksidan av tre andra säckiga kvinnor som kom ut ur **en Icaaffär** lite längre bort ... (s. 240)

EN: ... I saw the backsides of three other baggy women coming out of **an ICA store** a little farther off ... (s. 245-246)

direkt lån + deskriptiv översättning:

SV: ... att det här var en tragedi med rasistiska förtecken, att **djursholmare** inte klarar av dem som inte ser ut exakt som de själva ... (s. 115)

HR: ... prikazati kao tragediju s rasističkim predznakom i što su htjeli da ispadne da **snobovi iz Djursholma** ne mogu podnijeti one koji se izgledom razlikuju od njih ... (s. 121-122)

EN: ... turn this into a tragedy with racist undertones because Djursholm snobs can't handle people who don't look just like them ... (s. 116)

III. 2. 2. Om översättningsstrategier

Några av de viktigaste aspekterna av en översättning är dess noggrannhet och godtagbarhet samt att den läses flytande i målspråket och målkulturen. När Venuti diskuterar globala översättningsstrategier, säger han att "[a] translated text [...] is judged acceptable by most publishers, reviewers and readers when it reads fluently, when the absence of any linguistic or stylistic peculiarities makes it seem transparent giving the appearance [...] that the translation is not in fact a translation, but the "original""¹³ (2008: 1). Översättningsstrategier avgör i huvudsak graden av synlighet av källkulturen i en översättning. I sitt arbete fokuserar Venuti främst på det som han beskriver som översättningens "våldsamma" natur:

Translation is the forcible replacement of the linguistic and cultural differences of the foreign text with a text that is intelligible to the translating-language reader. [...] [It] is an interpretation that is always limited by its address to specific audiences and by the cultural or institutional situations where the translated text is intended to circulate and function. (Venuti 2008: 14)

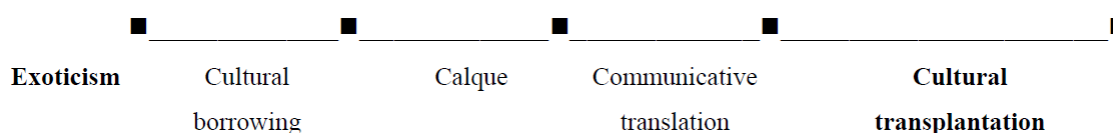
Det är inte svårt att sluta sig till att den angloamerikanska översättningstraditionen till stor del har dominerats av domesticeringsideologier. Det är också viktigt att nämna att Venuti diskuterar den ideologiska och politiska karaktären av domesticering (eng. domestication) och främmandegöring (eng. foreignization) i översättning.

Idéerna om domesticering och främmandegöring, även om de inte benämndes så tidigare, går tillbaka till början av 1800-talet. År 1813 hävdade den tyske filosofen Friedrich Schleiermacher att det finns två översättningsstrategier som motsvarar domesticering respektive främmandegöring: "Either the translator leaves the author in peace as much as possible and moves the reader towards him; or he leaves the reader in peace, as much as possible, and moves the author towards him" (Lefevere 1977 i Venuti 2008: 15). Venutis förståelse av översättningsstrategier kritiserades på grund av dess dikotomikaraktär. Medan Venuti tar hänsyn till både kulturspecifika begrepp och syntaktiska och lexikaliska egenskaper, föreslår andra författare modeller för översättningsstrategier baserade enbart på behandlingen

¹³ Venuti syftar främst på den engelskspråkiga världen.

av kulturspecifika begrepp. Det har gjorts många försök att erbjuda en optimal modell som skulle representera olika möjliga översättningsstrategier.

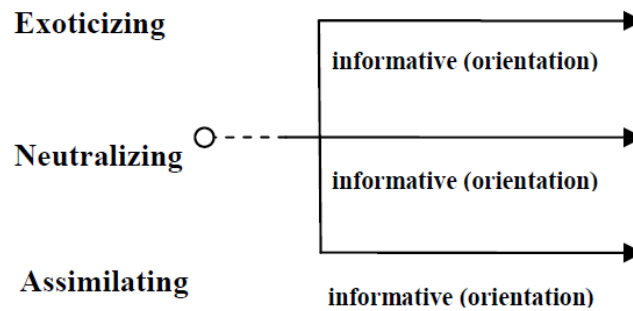
Ett av de mest anmärkningsvärda försöken var Hervey och Higgins (1992) linjära modell med "exoticism" i ena änden och "cultural transplantation" i den andra samt flera andra strategier placerade linjärt däremellan baserat på deras egenskaper och graden av avvikelse från den ena eller den andra änden. De påstår dock att "normal translation practice avoids both wholesale exoticism and wholesale cultural transplantation" (1992: 31), vilket betyder att de som ligger däremellan, nämligen "cultural borrowing", "calque" och "communicative translation", används oftare.

Figur 1. Hervey och Higgins modell

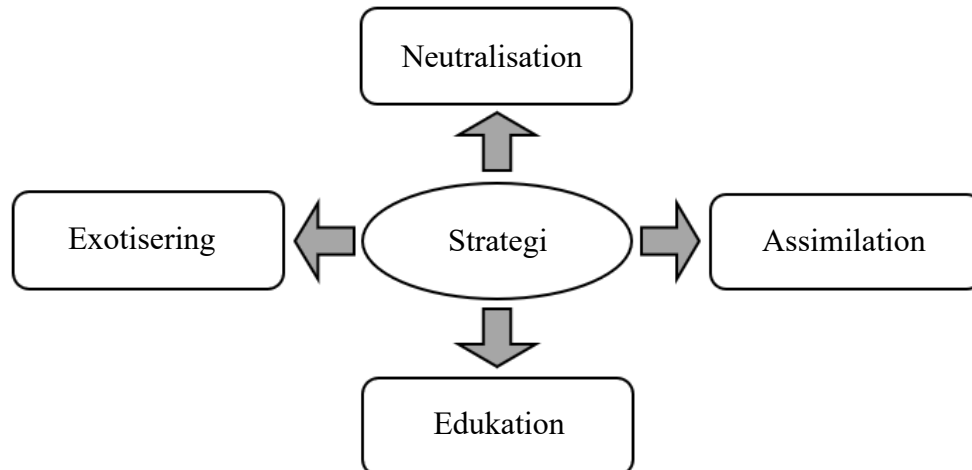
På grundvalen av denna modell utvecklade Mailhac sin egen modell med tre alternativ: "cultural transplantation", "exoticism with minimum presence of the translator" och "exoticism with maximum presence of the translator" (1996: 135).

I sin doktorsavhandling föreslår Veselica Majhut (2012) sin egen modell för översättningsstrategier. Eftersom många författare inte är nöjda med de linjära och binära avbildningarna består hennes modell av två axlar: en vertikal axel som visar förekomsten av kulturspecifika begrepp i måltexten och en horisontell axel som visar graden av informativitet i måltexten enligt den översättningsstrategi som används (jfr Veselica Majhut 2012: 82-86; Veselica Majhut och Bašić 2015: 204-205).

Figur 2. Veselica Majhuts modell (2012: 85)

Baserat på Veselica Majhuts modell föreslår Pavlović en förenklad modell med fyra översättningsstrategier eller orienteringar: ”exotisering, assimilation, neutralisation och edukation”¹⁴ (2015: 87). På så sätt blir den horisontella axeln som representerar den informativa aspekten en separat strategi.

Figur 3. Den förenklade modellen

¹⁴ ”egzotizam, asimilacija, neutralizacija i edukacija” (Pavlović 2015: 87)

III. 2. 2. 1. Deskriptiva översättningsstudier och översättningsnormer

Översättningsstrategier kan till och med utforskas inom ramen för deskriptiva översättningsstudier (eng. Descriptive Translation studies, DTS). Ett av dess mest anmärkningsvärda bidrag till översättningsstudierna är begreppet *översättningsnormer*¹⁵. Normer anses vara vägledande principer eftersom de, som Toury säger, föreskriver "what would count as right or wrong, adequate or inadequate [...] appropriate for and applicable to concrete situations" (2012: 63). Normer hjälper oss att bestämma vilken strategi som man ska använda eftersom de "lend them both form and justification" (ibid.).

I samband med normerna talar Toury om "the 'value' of translation" (2012: 69). Kortfattat handlar det om två sammanlänkade principer: "acceptability" och "adequacy" (ibid.: 70). Den första syftar på faktumet att en översättning är avsedd att inta en viss plats i målkulturen, medan den andra gäller förståelsen av att en källtext redan finns i dess källspråk och -kultur (jfr ibid.: 69). Översättaren måste bestämma vilken bild hans representation ska projicera på målkulturen; om hen ska följa källkulturens normer och behålla det ursprungliga värdet eller följa målkulturens normer och införa nya värden. I översättningsteorin kallas detta för den initiala normen. Man behöver nödvändigtvis inte fatta ett beslut om den initiala normen endast en gång under översättningshandlingen, eller inte ens i början. Ibland kan andra beslut, såsom att bestämma översättningsmetoderna, återspegla den initiala normen även om inget specifikt val har gjorts medvetet i början. Varje översättningsmetod behöver inte vara i överensstämmelse med en och samma initiala norm (jfr ibid.: 80-81). Slutsatsen som Toury drar är att "actual translation decisions will normally be found to involve some combination of, or compromise between, the pressures of the two extremes" (ibid.: 81). Man kan se att detta är samma slutsats som drogs av Hervey och Higgins (1992): en översättning är sällan, eller aldrig, en perfekt representation av källkulturen och dess normer eller den perfekta överföringen till målkulturen och dess normer.

¹⁵ Med *översättningsnormer* menas det de sociala översättningsnormerna som är typiska för en specifik kultur och/eller marknad. De bör inte förväxlas med de normer som hänvisar till flödet av översättningsprocessen och kvalitetssäkring.

III. 2. 2. 2. Kartläggning av översättningsstrategier

Nu när skillnaden mellan översättningsmetoder och översättningsstrategier har fastställts måste förhållandet mellan dem definieras. Enligt mina egna uppfattningar av vilka översättningsstrategier som realiserats med vilka översättningsmetoder fastställs följande:

1. Exotisering: *direkt lån, ordagrann översättning och kombinationer (direkt lån + ordagrann översättning; direkt lån + deskriptiv översättning)*
2. Neutralisation: *deskriptiv översättning, utelämnande*
3. Assimilation: *substitution och kombinationer (tillägg + substitution; direkt lån + substitution; deskriptiv översättning + substitution)*
4. Edukation: *kombinationer (direkt lån + tillägg; deskriptiv översättning + tillägg; ordagrann översättning + tillägg)*

III. 3. Tidigare forskning

Tidigare forskning som är relevant för denna masteruppsats kan delas in i tre kategorier. Den första kategorin är de undersökningar/översiktar som har banat väg för framtida forskning inom översättningsmetod- (Ivir 1987 och 2003; Newmark 1988; Mailhac 1996; Aixelá 1996; Pedersen 2007b) och översättningsstrategiteorin (Hervey och Higgins 1992; Mailhac 1996; Venuti 2008; Toury 2012; Veselica Majhut 2012, Veselica Majhut och Bašić 2015; Pavlović 2015). Några av dem diskuterades mer ingående i kapitel III.

Den andra kategorin är forskning som relaterar till normer och trender som är specifika för användningen av översättningsstrategier i kroatiska och engelska översättningar av litteratur i allmänhet. Venutis (2008) bok bevisar en lång historia av domesticering i den angloamerikanska översättningstraditionen. Venuti diskuterar också specifikt de engelska översättningarna av svenska kriminalromaner av Sjöwall och Wahlöö samt Henning Mankell. Han hävdar att “any sense of Swedishness is reduced to place names and descriptions as well as the proper names chosen for characters” (ibid.: 155). Så här beskriver han under vilka förutsättningar översättningar av utländska kriminalromaner skapades: “English translations of foreign crime novels have tended to mystify the loss of the foreign social context through discursive strategies that assimilate the foreign text to dominant linguistic values in the UK and the US, to forms of English that are most acceptable and familiar to Anglophone readerships” (ibid.: 157).

När det gäller den kroatiska översättningstraditionen ger Veselica Majhuts doktorsavhandling (2012) en bra inblick. Avhandlingen undersöker översättningar av populär skönlitteratur från engelska till kroatiska mellan 1960 och 2010. Den visar en ökad användning av assimilerande lösningstyper och en minskad användning av exotiserande lösningstyper. Exotisering var dock alltid mer dominerande än assimilation.

Den tredje kategorin består av tidigare forskning som specifikt handlar om metoder för översättning av kulturspecifika begrepp mellan de två språkpar som är ämnet för denna masteruppsats, nämligen svenska-kroatiska och svenska-engelska. Det finns inte mycket forskning som inkluderar dessa specifika språkpar. De enda exemplen som fanns tillgängliga online var mestadels masteruppsatser. Grundler (2012) analyserar de kroatiska och engelska översättningarna av kulturspecifika begrepp i Stieg Larssons *Män som hatar kvinnor*. Han drar slutsatsen att ”Černok[, översättaren till kroatiska,] överhuvudtaget använde foreignisation för viktigare kulturspecifika element medan hon domesticerade de som inte spelar en viktig roll i verklighet och/eller romanen. Å andra sidan dominerar domestication i Keelands översättning [till engelska]” (ibid.: 29). Badić (2017) analyserar kulturspecifika begrepp i den kroatiska och engelska översättningen av Jens Lapidus *Snabba Cash*. Han konkluderar att ”exotisering är den absolut vanligaste översättningsstrategin i båda översättningarna” och att ”både den engelska och den kroatiska översättaren har riktat sina översättningar mot källkulturen” samt att *edukation* är ”en mycket stark global översättningsstrategi i den kroatiska översättningen” (ibid.: 73; jfr Valent 2020; Delija 2020).

IV. Syfte, frågeställning och hypoteser

Syftet med denna masteruppsats är att identifiera kulturspecifika begrepp i M. P. Giolitos roman *Störst av allt* och analysera de översättningsmetoderna som översättarna använde för att överföra begreppen till kroatiska och engelska som målspråken. Dessutom syftar uppsatsen även till att undersöka vilka globala översättningsstrategier dominerar i den kroatiska samt den engelska översättningen. På så sätt kan man dra slutsatsen om de är mer inriktade mot den svenska källkulturen eller den respektive målkulturen.

I uppsatsen ställs följande frågor:

- (1) Hur hanteras kulturspecifika begrepp i översättningarna till engelska och kroatiska?
- (2) Vilka översättningsmetoder dominerar och varför?
- (3) Vilka globala översättningsstrategier kan man identifiera i översättningarna?

Målet med denna studie är att besvara dessa frågor och därmed minska bristen på insyn gällande vanliga översättningslösningar inom dessa specifika språkpar. Det är också viktigt att jämföra resultaten med tidigare forskning och se om de allmänna antagandena kan bevisas i detta specifika fall.

Enligt frågeställningarna och med tanke på tidigare forskning samt generella antaganden kring särdrag av översättningar i dessa språkinriktningar har följande hypoteser formulerats:

- (1) Det finns ett samband mellan typen av kulturspecifikt begrepp och den dominerande översättningsmetoden som används för att överföra det till målspråket.
- (2) Den engelska översättningen är i högre grad inriktad mot målkulturen än den kroatiska översättningen.
- (3) Den kroatiska översättningen är mer lärorik än den engelska översättningen.

V. Material och metod

V. 1. Material

Primärmaterialet som utforskas i den här masteruppsatsen är M. P. Giolitos rättegångsroman *Störst av allt* publicerad av Wahlström & Widstrand 2016, och dess översättningar till engelska och kroatiska. Den engelska översättningen översattes för den amerikanska marknaden av Rachel Willson-Broyles. Den publicerades av Other Press 2017. Den kroatiska översättningen utkom 2019 av bokförlaget Fraktura och romanen översattes av Sandra Ljubas.

För min analys har jag bestämt mig att identifiera kulturspecifika begrepp i hela boken på svenska som har 367 sidor. Detta beslut bygger på faktumet att själva historien inte är skriven linjärt. Romanen följer Majas rättegång och tiden hon satt i fängelse under rättegången. Men rättegångsberättelsen är sammanflätad med retrospektiva avsnitt som ledde till incidenten i skolan och tiden omedelbart efter incidenten. Därför tyckte jag att det skulle vara bra att inkludera kulturspecifika begrepp som användes i alla de specifika situationerna och kontexterna. På så sätt är resultaten mer exakta och ger en bättre helhetsbild av hur kulturspecifika begrepp behandlas i översättningarna.

V. 2. Metod (och begränsningar)

Innan undersökningen påbörjades hade jag funderat mycket på hur man skulle genomföra den på bästa möjliga sätt och vilka parametrar som bör beaktas och så småningom användas i analysen. Först läste jag källtexten tillsammans med dess kroatiska och engelska översättningar. Medan jag läste källtexten extraherade jag alla kulturspecifika begrepp, oavsett vilken kultur de var specifika för. I slutet identifierade jag mer än 230 kulturspecifika begrepp. När alla begrepp och deras översättningar sammanställts, bestämde jag vilken kategorisering av översättningsmetoder och översättningsstrategier som analysen skulle baseras på. Nästa fas var att ta bort alla kulturspecifika begrepp som inte är specifika för den svenska kulturen (dvs. transkulturella begrepp). Jag behöll dock transkulturella begrepp som ursprungligen tillhör en annan kultur, men som sedan dess blivit en väsentlig del av den svenska kulturen, identiteten och vardagen. Antalet kulturspecifika begrepp reducerades till 177 och varje begrepp kategoriserades i en av de sex semantiska kategorierna. Nästa steg var att bestämma vilken översättningsmetod, och slutligen översättningsstrategi, som användes för att överföra varje kulturspecifikt begrepp. När analysen var klar var det bara att samla in all data samt tolka och presentera resultaten. Resultaten visas grafiskt i nästa kapitel med hjälp av tabeller och cirkeldiagram.

Som nämnts ovan sållades de kulturspecifika begreppen noggrant utifrån deras relevans och betydelse. I denna fas användes Pedersens (2011) klassificering av kulturspecifika begrepp i infrakulturella, monokulturella och transkulturella referenser. I princip togs alla transkulturella referenser som inte är relevanta för den svenska kulturen¹⁶ bort. Dessutom förekommer vissa kulturspecifika begrepp många gånger under romanens gång. Sådana fall behandlades som en enda förekomst om samma översättningsmetod används varje gång¹⁷. Exempelvis förekommer *Djursholm* och *Djursholms allmänna gymnasium* 10 respektive 11 gånger i källtexten. Begreppen *mormor*, *farmor*, *morfar* och *farfar* förekommer totalt 77 gånger. Alla dessa begrepp översätts konsekvent i båda översättningarna, vilket är anledningen till att var och en behandlas som en enda förekomst.

¹⁶ Ordet *kultur* används i samma betydelse som definieras i inledningen.

¹⁷ Om varje förekomst av samma kulturspecifika begrepp inkluderades i analysen, skulle vissa begrepp ha haft en oproportionellt mer betydelsefull roll i slutresultaten än andra lika viktiga begrepp, vilket egentligen inte skulle återspegla den verkliga situationen.

VI. Resultat

I det här kapitlet presenteras de kvalitativ-kvantitativa undersökningsresultaten som kom ur korpusanalysen. Först presenteras kartläggningen av kulturspecifika begrepp enligt klassificeringen som föreslagits i kapitel III. 2. Sedan visas användningen av varje översättningsmetod inom varje kategori av kulturspecifika begrepp tillsammans med de mest intressanta exemplen och lösningarna. I slutet presenteras en kartläggning av översättningsmetoder och -strategier som används i översättningarna som helhet. Denna modell för att presentera undersökningsresultaten är hämtad ur Badić (2017).

VI. 1. Kartläggning av kulturspecifika begrepp

I följande tabell kan man se antalet och fördelningen av kulturspecifika begrepp i källtexten enligt den föreslagna klassificeringen:

Kategorier	Antal förekomster	Procentvisning
Toponymer	72	40,68 %
Personnamn	9	5,09 %
Institutioner, organisationer, företag	38	21,47 %
TV-program	17	9,60 %
Materiell kultur	20	11,30 %
Immateriell kultur	21	11,86 %
TOTALT	177	100 %

Tabell 1. Antalet kulturspecifika begrepp i källtexten

Tabellen visar att hela korpusen består av 177 förekomster av kulturspecifika begrepp. *Toponymer* utgör mer än 40 % av alla förekomsten, medan den andra största kategorin är *Institutioner, organisationer och företag* med mer än 21 %. De tre följande kategorierna, nämligen *Materiell kultur*, *Immateriell kultur* och *TV-program*, har en liknande andel med cirka 10-12 % vardera. Den minsta kategorin är *Personnamn* med 5 %. Varje kulturspecifikt begrepp fördelades i sin respektive semantiska kategori, vilket innebär att det inte finns några begrepp som inte hör hemma i en kategori eller som lämnas oklassificerade.

I följande underkapitel kommer varje semantisk kategori att analyseras separat för att visa de rådande tendenserna för behandling av kulturspecifika begrepp både i den kroatiska och i den engelska översättningen.

VI. 1. 1. Toponymer

Detta underkapitel visar vilka översättningsmetoder som användes och hur många gånger de användes för att överföra toponymer från svenska som källspråk till kroatiska och engelska som målspråken. Toponymer är en bred kategori som inkluderar ekonymer (namn på bebodda platser som hus, byar och städer), hydronymer (namn på olika vattenförekomster), oronymer (namn på strukturer som berg, kullar och dalar), dromonymer (namn på vägar eller andra transportrutter på land, vatten eller luft) och urbanonymer (namn på urbana strukturer (gator, torg osv.) i bosättningar) mm.

Tabell 2. visar antalet förekomster av varje översättningsmetod för att översätta toponymer till kroatiska:

Översättningsmetod (SV-HR)	Antal förekomster	Procentvisning
Direkt lån	27	37,50 %
Deskriptiv översättning	5	6,94 %
Ordagrann översättning	5	6,94 %
Substitution	0	0
Lexikalt skapande	0	0
Utelämnande	0	0
Tillägg	0	0
Kombination	35	48,61 %
TOTALT	72	100 %

Tabell 2. Antalet förekomster av översättningsmetoder för toponymer i den kroatiska översättningen

Mer än en tredjedel (37,50 %) av kulturspecifika begrepp i kategorin *Toponymer* översätts med *direkt lån*. De inlånade begreppen justeras i vissa fall till de kroatiska grammatiska kasusen genom tillägg av ett lämpligt suffix: *i Sundsvall* (s. 72) – *u Sundsvallu* (s. 74); *på Bibiloteksgatan* (s. 253) – *u Biblioteksgatanu* (s. 263); *från Söder* (s. 116) – *iz Södermalma* (s. 122)¹⁸. *Deskriptiv översättning* har bara fem förekomster (6,94 %). Till exempel användes en överordnade/deskriptiv begrepp: *till hela Östermalm* (s. 134) – *u cijelom kvartu* (s. 140); *på Stureplan* (s. 283) – *nasred trga* (s. 293). *Ordagrann översättning* användes också bara fem gånger; till exempel, *till Östra station* (s. 128) – *do Istočnog kolodvora* (s. 134); *på Sergels torg* (s. 176) – *na Sergelovu trgu* (s. 185). Resten av förekomster, eller nästan en halv (48,61 %) översattes med en kombination av flera översättningsmetoder med två

¹⁸ *Söder* är ett vardagligt uttryck som betyder *Södermalm*. I den kroatiska översättningen används dock det officiella namnet.

tredjedelar som består av en kombination av *tillägg* och *direkt lån*: i *Sollentuna* (s. 7) – *u kvartu Sollentuna* (s. 7); *genom Humlegården* (s. 128) – *kroz park Humlegården* (s. 134).

Tabell 3. visar antalet förekomster av varje översättningsmetod för att översätta toponymer till engelska:

Översättningsmetod (SV-EN)	Antal förekomster	Procentvisning
Direkt lån	42	58,33 %
Deskriptiv översättning	6	8,33 %
Ordagrann översättning	4	5,56 %
Substitution	0	0
Lexikalt skapande	0	0
Utelämnande	0	0
Tillägg	0	0
Kombination	20	27,78 %
TOTALT	72	100 %

Tabell 3. Antalet förekomster av översättningsmetoder för toponymer i den engelska översättningen

Den engelska översättningen har betydligt fler exempel på *direkt lån* (58,33 %) och betydligt färre exempel på kombination (27,78 %). När det gäller *direkt lån* överfördes alla förekomster i sin ursprungliga form: *Skeppsbron* (s. 11) – *Skeppsbron* (s. 11); *Vendevägen* (s. 23) – *Vendevägen* (s. 23). De vanligaste kombinationerna är *tillägg* + *direkt lån* (t ex *Östermalm* (s. 134) – *the Östermalm neighborhood* (s. 134)) och *direkt lån* + *ordagrann översättning* (t ex *Vändevägsrondellen* (s. 88) – *the Vändeväg roundabout* (s. 89) med åtta förekomster vardera. Fördelningen av *deskriptiv översättning* och *ordagrann översättning* liknar den kroatiska versionen med sex (8,33 %) respektive fyra (5,56 %) förekomster, till exempel översätts *Stureplan* (s. 127) deskriptivt som *downtown* (s. 127), vilket indikerar att den ligger i centrala Stockholm.

VI. 1. 2. Personnamn

Det finns många karaktärer i romanen, men deras namn överförs alltid i sin ursprungliga form. Det förefaller inte nödvändigt att inkludera dem i analysen eftersom det inte skulle bidra till resultaten på något väsentligt sätt. Jag bestämde mig för att bara ta med förekomster av namn på personer från svensk historia, kändisar, fiktiva karaktärer från andra medier och smeknamn på karaktärer från boken. Detta inkluderar alltså inte de faktiska namnen på karaktärerna i boken.

Tabell 4. visar antalet förekomster av varje översättningsmetod för att översätta personnamn till kroatiska:

Översättningsmetod (SV-HR)	Antal förekomster	Procentvisning
Direkt lån	5	55,56 %
Deskriptiv översättning	0	0
Ordagrann översättning	1	11,11 %
Substitution	1	11,11 %
Lexikalt skapande	0	0
Utelämnande	0	0
Tillägg	0	0
Kombination	2	22,22 %
TOTALT	9	100 %

Tabell 4. Antalet förekomster av översättningsmetoder för personnamn i den kroatiska översättningen

Tabell 5. visar antalet förekomster av varje översättningsmetod för att översätta personnamn till engelska:

Översättningsmetod (SV-EN)	Antal förekomster	Procentvisning
Direkt lån	5	55,56 %
Deskriptiv översättning	0	0
Ordagrann översättning	1	11,11 %
Substitution	2	22,22 %
Lexikalt skapande	0	0
Utelämnande	1	11,11 %
Tillägg	0	0
Kombination	0	0
TOTALT	9	100 %

Tabell 5. Antalet förekomster av översättningsmetoder för personnamn i den engelska översättningen

Här listas några exempel på alla tre språken i ordningen svenska – kroatiska – engelska:

Vilda, eller Engla, något i den stilen (s. 105) – *Vilda ili Engla ili tako nešto* (s. 111; direkt lån)
– *Nevaeh or Angel or something along those lines* (s. 105; substitution);

Jävlar, vad ni älskar Zlatan. (s. 173) – *Jebote, kako obožavate Zlatana.* (s. 182; direkt lån) –
Shit, you all love him so much. (s. 177; utelämnande);

Jussi Björling (s. 250) – *Jussi Björling* (s. 260; direkt lån) – *Jussi Björling* (s. 256; direkt lån);

Silvia (s. 263) – *kraljicu Silviju* (s. 273; *direkt lån + tillägg*) – *Silvia* (s. 267; *direkt lån*).

Korpusen består av bara nio förekomster, vilket förvisso inte är representativ heller, men resultaten som visas i Tabell 4. och Tabell 5. tyder på att de allmänna tendenserna för översättning av personnamn i både den kroatiska och den engelska kulturen är mycket lika. Ungefär hälften av förekomster av personnamn är inlånade från källtexten.

VI. 1. 3. Institutioner, organisationer, företag

Följande tabeller visar fördelningen av översättningsmetoder som används för att överföra namn på svenska institutioner, organisationer, företag och alla andra kulturspecifika förekomster av samma slag. Dessa omfattar bland annat statliga institutioner och organisationer, utbildningsinstitutioner, svenska företag samt företag som ursprungligen inte är svenska men har blivit nära knutna till den svenska kulturen och livsstilen.

Tabell 6. visar antalet förekomster av varje översättningsmetod för att översätta namn på institutioner, organisationer och företag till kroatiska:

Översättningsmetod (SV-HR)	Antal förekomster	Procentvisning
Direkt lån	2	5,26 %
Deskriptiv översättning	15	39,47 %
Ordagrann översättning	6	15,79 %
Substitution	4	10,53 %
Lexikalt skapande	0	0
Utelämnande	1	2,63 %
Tillägg	0	0
Kombination	10	26,32 %
TOTALT	38	100 %

Tabell 6. Antalet förekomster av översättningsmetoder för institutioner, organisationer, företag i den kroatiska översättningen

Två av de mest använda översättningsmetoderna i denna kategori i den kroatiska översättningen är *deskriptiv översättning* och *kombination* med 15 (39,47 %) respektive 11 (28,95 %) förekomster. Några exempel på *deskriptiv översättning* är: *Allsvenskan* (s. 23) – *švedska nogometna liga* (s. 24); *utanför Coop* (s. 23) – *pred trgovinom* (s. 24); *på Östra Real* (s. 133) – *u srednju školu na Östermalmu* (s. 140); *utanför riksdagen* (s. 206) – *pred parlamentom* (s. 216). Inget specifikt mönster har identifierats när det gäller exemplen på användning av kombinationer av två översättningsmetoder. Några exempel är: *advokater från Sander & Laestadius* (s. 11) - *odvjetnici iz odvjetničkog ureda Sander & Laestadius* (s. 12;

direkt lån + tillägg); *obildade Sverigedemokrater* (s. 188) – *neobrazovani pristaše ekstremno desnih Švedskih demokrata* (s. 198; *tillägg + ordagrann översättning*). De andra översättningsmetoderna används sällan med *direkt lån* endast två gånger (t ex *på TV3* (s. 105) – *na TV3* (s. 111)), *ordagrann översättning* sex gånger (t ex *Socialdemokraterna* (s. 185) – *Socijalni demokrati* (s. 195)); *substitution* fyra gånger (t ex *kommungubbar* (s. 14) – *općinske radnike* (s. 15)) och *utelämnande* bara en gång (*Ung Entreprenör* (s. 127) – / (s. 133-134)).

Tabell 7. visar antalet förekomster av varje översättningsmetod för att översätta namn på institutioner, organisationer och företag till engelska:

Översättningsmetod (SV-EN)	Antal förekomster	Procentvisning
Direkt lån	6	15,79 %
Deskriptiv översättning	8	21,05 %
Ordagrann översättning	9	23,68 %
Substitution	5	13,16 %
Lexikalt skapande	0	0
Utelämnande	0	0
Tillägg	0	0
Kombination	10	26,32 %
TOTALT	38	100 %

Tabell 7. Antalet förekomster av översättningsmetoder för institutioner, organisationer, företag i den engelska översättningen

I den engelska översättningen har det inte identifierats några större skillnader i användningen av olika översättningsmetoder. Den mest använda metoden är egentligen en kombination av två översättningsmetoder med tio förekomster (26,32 %; t ex *Djurholms allmänna gymnasium* (s. 71) – *Djursholm Upper Secondary School* (s. 71; *direkt lån + substitution*); *på Östra Real* (s. 133) – *in high school in the city, at Östra Real* (s. 134; *direkt lån + tillägg*)). De andra översättningsmetoderna har en ganska homogen fördelning: *substitution* har fem förekomster (t ex *landstinget* (s. 26) – *public health care* (s. 27)), *direkt lån* sex förekomster (t ex *på 7-Eleven* (s. 127) – *at 7-Eleven* (s. 127)), *deskriptiv översättning* åtta förekomster (t ex *Vinyl 107* (s. 22) – *the classic rock station* (s. 22)) och *ordagrann översättning* nio förekomster (t ex *gå med i ett ungdomsförbund* (s. 26) – *join youth associations* (s. 27)).

VI. 1. 4. TV-program

Först och främst omfattar denna kategori TV-innehåll såsom svenska nyhetsprogram dokusåpor, talangshow och andra underhållningsshower och evenemang.

Tabell 8. visar antalet förekomster av varje översättningsmetod för att översätta begrepp som hänvisar till TV-program till kroatiska:

Översättningsmetod (SV-HR)	Antal förekomster	Procentvisning
Direkt lån	3	17,65 %
Deskriptiv översättning	10	58,82 %
Ordagrann översättning	0	0
Substitution	3	17,65 %
Lexikalt skapande	0	0
Utelämnande	0	0
Tillägg	0	0
Kombination	1	5,88 %
TOTALT	17	100 %

Tabell 8. Antalet förekomster av översättningsmetoder för TV-program i den kroatiska översättningen

Med procentdelen av nästan 60 % är *deskriptiv översättning* den översättningsmetoden som används mest för TV-program i den kroatiska översättningen. Några av de mest intressanta exemplen är: *melodifestivalen* (s. 17) – *izbor za pjesmu koja će nas predstavljati na Eurosongu* (s. 17); *Uppdrag granskning* (s. 25) – *istraživačka emisija* (s. 27); *Aktuellt och Rapport* (s. 299) – *dnevnik* (s. 309). Både *direkt lån* (t ex *The X Factor* (s. 173) – *X-Faktor* (s. 182)) och *substitution* (t ex *Let's Dance* (s. 17) – *Ples sa zvijezdama* (s. 17); *Mästerbagaren* (s. 173) – *Masterchef* (s. 182)) används tre gånger, medan ett begrepp överförs med *kombination*.

Tabell 9. visar antalet förekomster av varje översättningsmetod för att översätta begrepp som hänvisar till TV-program till engelska:

Översättningsmetod (SV-EN)	Antal förekomster	Procentvisning
Direkt lån	5	29,41 %
Deskriptiv översättning	4	23,53 %
Ordagrann översättning	2	11,76 %
Substitution	3	17,65 %
Lexikalt skapande	0	0
Utelämnande	0	0
Tillägg	0	0
Kombination	3	17,65 %
TOTALT	17	100 %

Tabell 9. Antalet förekomster av översättningsmetoder för TV-program i den engelska översättningen

Resultaten i Tabell 9. visar en mestadels jämn användning av översättningsmetoder. *Direkt lån* används fem gånger, *deskriptiv översättning* fyra gånger (t ex *Aktuellt och Rapport* (s. 299) – *major news shows* (s. 299)), *substitution* (t ex *melodifestivalen* (s. 17) – *Eurovision* (s. 17) och *kombination* (t ex *Uppdrag granskning* (s. 25) – *investigative reporting* [...] on *Mission: Report* (s. 26)) tre gånger och *ordagrann översättning* två gånger (t ex *Nobelkonserten* (s. 34) – *the Nobel concert* (s. 35)).

VI. 1. 5. Materiell kultur

Denna kategori innefattar mat och dryck samt andra produkter för konsumtion eller annan typ av användning inom svensk kultur och tradition.

Tabell 10. visar antalet förekomster av varje översättningsmetod för att översätta materiell kultur till kroatiska:

Översättningsmetod (SV-HR)	Antal förekomster	Procentvisning
Direkt lån	0	0
Deskriptiv översättning	9	45 %
Ordagrann översättning	2	10 %
Substitution	4	20 %
Lexikalt skapande	0	0
Utelämnande	1	5 %
Tillägg	0	0
Kombination	4	20 %
TOTALT	20	100 %

Tabell 10. Antalet förekomster av översättningsmetoder för materiell kultur i den kroatiska översättningen

Deskriptiv översättning används för att översätta nio kulturspecifika begrepp för materiell kultur, vilket är 45 % av förekomsterna, t ex *en lukt av sockiplast*¹⁹ (s. 16) – *smrad čarapa* (s. 16); *filmjolk*²⁰ (s. 88) – *mlijeka* (s. 93); *en Knasen*²¹ (s. 103) – *jedan strip* (s. 109); *mellanöl*²² (s. 103) – *pivu* (s. 109). *Deskriptiv översättning* följs av *substitution* (t ex *Ipren* (s. 247) – *Ibuprofen* (s. 257)) och *kombination* med fyra förekomster vardera eller 20 %, *ordagrann översättning* med två förekomster (t ex *snus* (s. 67) – *burmut* (s. 69)) och *utelämnande* med en förekomst.

Tabell 11. visar antalet förekomster av varje översättningsmetod för att översätta materiell kultur till engelska:

Översättningsmetod (SV-EN)	Antal förekomster	Procentvisning
Direkt lån	4	20 %
Deskriptiv översättning	7	35 %
Ordagrann översättning	3	15 %
Substitution	3	15 %
Lexikalt skapande	0	0
Utelämnande	1	5 %
Tillägg	0	0
Kombination	2	10 %
TOTALT	20	100 %

Tabell 11. Antalet förekomster av översättningsmetoder för materiell kultur i den engelska översättningen

Resultaten för den engelska översättningen liknar de just nämnda. Vissa skillnader inkluderar dock ett mindre antal förekomster av *deskriptiv översättning* och användning av *direkt lån* till skillnad från den kroatiska översättningen där inga begrepp för materiell kultur översätts genom att låna in källtextens begrepp. *Deskriptiv översättning* utgörs 35 % av förekomsterna, t ex *Lotta på Bråkmakargatan* (s. 79) – *Astrid Lindgren classics* (s. 79); *filmjolk* (s. 88) – *yogurt* (s. 89). Fyra kulturspecifika begrepp översätts med *direkt lån* (t ex *snus* (s. 67) – *snus* (s. 67)), tre med *ordagrann översättning* (t ex *en kladig kaka* (s. 242) – *some sticky cake*

¹⁹ Sockiplast är ett slags socka med plastsula som elever brukade bära för gymnastik- och idrottsundervisning i Sverige istället för sport skor 1960-1980.

²⁰ Filmjolk är en traditionell fermenterad mjölkprodukt från Sverige. Den påminner om kefir eller yoghurt i konsistens och smak.

²¹ *Knasen* är faktiskt en amerikansk tecknad serie med titeln *Beetle Bailey* på engelska. Den publicerades först 1950 i USA och 1970 i Sverige.

²² Mellanöl är en typ av öl med 3,5 - 4,5 volymprocent.

(s. 247)) och *substitution* (t ex *mellanöl* (s. 103) – *light beer*²³ (s. 103)), ett med *utelämnande* samt två med en kombination av två olika metoder (t ex [*Pelle Svanslös*] *vita kattflickan* (s. 49) – [*Pelle Svanslös's*] *white kitty-girlfriend Maja* (s. 52; *ordagrann översättning + tillägg*)).

VI. 1. 6. Immateriell kultur

Denna kategori omfattar uttryck som används för att referera till seder, vanor och andra kulturella begrepp som är specifikt relaterade till den svenska kulturen och livsstilen. Exempelvis inkluderar detta familjerelationer, svenska högtider och seder relaterade till dem, begrepp som *fika* mm.

Tabell 12. visar antalet förekomster av varje översättningsmetod för att översätta immateriell kultur till kroatiska:

Översättningsmetod (SV-HR)	Antal förekomster	Procentvisning
Direkt lån	0	0
Deskriptiv översättning	11	52,38 %
Ordagrann översättning	5	23,81 %
Substitution	2	9,52 %
Lexikalt skapande	0	0
Utelämnande	2	9,52 %
Tillägg	0	0
Kombination	1	4,76 %
TOTALT	21	100 %

Tabell 12. Antalet förekomster av översättningsmetoder för immateriell kultur i den kroatiska översättningen

Mer än hälften (52,38 %) av kulturspecifika begrepp för immateriell kultur översätts med hjälp av *deskriptiv översättning*. De mest anmärkningsvärda exemplen är: *mormor*²⁴ (s. 34) – *baka* (s. 36); *midsommarkrans* (s. 70) – *cvjetni vijenac koje se nosi za Ivanje* (s. 72); *Blott en dag*²⁵ (s. 74) – *obične pogrebne pjesme* (s. 76); *ha fredagsmys*²⁶ *med sina ungar* (s. 101) – *želi petkom ranije završiti s poslom i provesti nešto vremena sa svojom djecom*

²³ I amerikansk kultur är *light beer* en typ av öl med minskad alkoholhalt och energihalt.

²⁴ Det svenska språket har specifika begrepp för vissa familjerelationer. Dessa begrepp, såsom *mormor* och dess kohyponymer, saknas ofta på andra språk som kroatiska och engelska. Till exempel betyder ordet *mormor* mammas mamma, medan *farmor* betyder pappas mamma. Å andra sidan betyder ordet *farfar* pappas pappa, medan *morfar* betyder mammas pappa.

²⁵ *Blott en dag* är en dikt av Lina Sandell från 1865 som framförs traditionellt på begravnings i Sverige.

²⁶ *Mys* är en term som används för att beskriva känslan av njutning när man kopplar av och umgås med någon som får dem att må bra (kan vara en person eller ett djur).

(s. 107). De andra översättningsmetoderna används betydligt mindre: *ordagrann översättning* fem gånger (23,81 %; t ex *i gustaviansk stil* (s. 261) – *u gustavijanskom stilu* (s. 271)), *substitution* två gånger (9,52 %; t ex *en simpel Ullaredsshoppare*²⁷ (s. 74) – *bilo kakva šuša*²⁸ (s. 76)), *utelämnande* två gånger (9,52 %; t ex *dags för det utlovade fredagsmyset* (s. 115) – *kako je bilo dogovoreno* (s. 121)) och *kombination* en gång (4,76 %).

Tabell 13. visar antalet förekomster av varje översättningsmetod för att översätta uttryck för immateriell kultur till engelska:

Översättningsmetod (SV-EN)	Antal förekomster	Procentvisning
Direkt lån	1	4,76 %
Deskriptiv översättning	11	52,38 %
Ordagrann översättning	4	19,05 %
Substitution	5	23,81 %
Lexikalt skapande	0	0
Utelämnande	0	0
Tillägg	0	0
Kombination	0	0
TOTALT	21	100 %

Tabell 13. Antalet förekomster av översättningsmetoder för immateriell kultur i den engelska översättningen

Den engelska översättningen visar liknande användning av översättningsmetoder i denna kategori som den kroatiska. Mer än hälften (52,38 %) av kulturspecifika begrepp för immateriell kultur översätts deskriptivt. Några exempel är: *farfar* (s. 14) – *Grandpa* (s. 14); *luciaeftermiddagen*²⁹ (s. 195) – *December afternoon* (s. 199); *fikarummet* (s. 256) – *the break room* (s. 261). *Ordagrann översättning* används fyra gånger (19,05 %; t ex *gustaviansk stil* (s. 261) – *Gustavian style* (s. 265)), medan *substitution* används fem gånger (23,81 %; t ex *Blott en dag* (s. 74) – *Amazing Grace* (s. 74)) samt *direkt lån* en gång (4,76 %; t ex *Jag fick ett C och ett B- ... allt utom A är samma sak som F* (s. 164) – *I got a C and a B-minus ... anything but an A might as well be an F* (s. 167)).

²⁷ Ullared är en tätort i sydvästra Sverige. Där finns det största varuhuset i Sverige och Skandinavien, Gekås, som öppnades 1965. Det har blivit en synonym för låga priser i Sverige.

²⁸ *Šuša* är en kroatisk term som används pejorativt för att hänvisa till obetydliga människor och människor utan några goda egenskaper.

²⁹ Lucia är en svensk högtid som traditionellt firas den 13 december.

VI. 2. Sammanlagda undersökningsresultat

I detta kapitel presenteras sammanlagda undersökningsresultat. Först presenteras resultaten som visar fördelningen av översättningsmetoder i både den kroatiska och den engelska översättningen och sedan resultaten som visar fördelningen av globala översättningsstrategier.

VI. 2. 1. Fördelningen av översättningsmetoder

Översättningsmetod	SV-HR		SV-EN	
	Antal förekomster	Procentvisning	Antal förekomster	Procentvisning
Direkt lån	37	20,90 %	63	35,59 %
Deskriptiv översättning	51	28,81 %	36	20,34 %
Ordagrann översättning	18	10,17 %	23	12,99 %
Substitution	14	7,91 %	18	10,17 %
Lexikalt skapande	0	0	0	0
Utelämnande	4	2,26 %	2	1,13 %
Tillägg	0	0	0	0
Kombination	53	29,94 %	35	19,77 %
TOTALT	177	100 %	177	100 %

Tabell 14. Fördelningen av översättningsmetoder i översättningarna

Den mest använda översättningsmetoden i den kroatiska översättningen är *kombination* med 53 förekomster (29,94 %). Med 51 förekomster (28,81 %) följer *deskriptiv översättning*. Den tredje mest använda översättningsmetoden är *direkt lån* med 37 förekomster (20,90 %). *Ordagrann översättning* har mindre än hälften så många förekomster – 18 (10,17 %). Sedan följer *substitution* med 14 förekomster (7,91 %). *Utelämnande* används endast fyra gånger (2,26 %).

Å andra sidan visar Tabell 14. ganska olika resultat gällande den engelska översättningen. Den mest använda översättningsmetoden här är *direkt lån* med 63 förekomster, vilket är mer en tredjedel av alla översättningslösningarna för kulturspecifika begrepp (35,59 %). Sedan följer *deskriptiv översättning* med 36 förekomster (20,34 %) och *kombination* med 35 förekomster (19,77 %). *Ordagrann översättning* har 23 förekomster (12,99 %), medan *substitution* används 18 gånger (10,17 %). Den minst använda översättningsmetoden är *utelämnande* med bara två förekomster (1,13 %).

VI. 2. 2. Fördelningen av översättningsstrategier

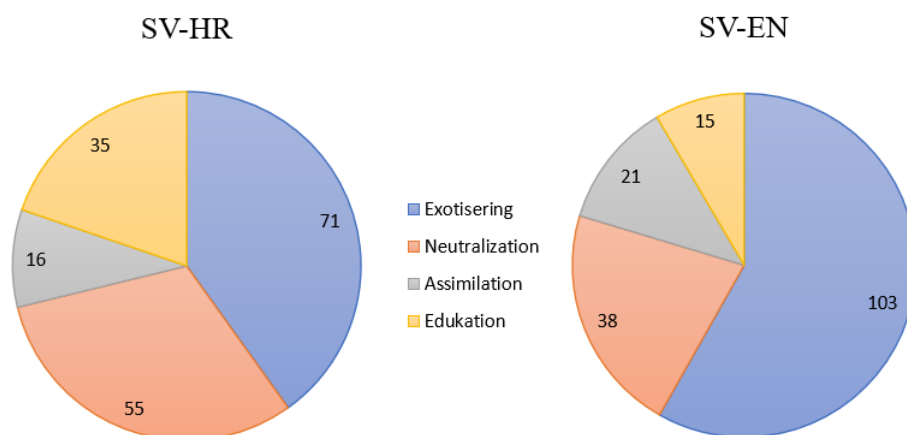
I följande stycke presenteras resultaten gällande fördelningen av globala översättningsstrategier som föreslås och definieras i kapitel III. 1. 2.

Översättningsstrategi	SV-HR		SV-EN	
	Antal förekomster	Procentvisning	Antal förekomster	Procentvisning
Exotisering	71	40,11 %	103	58,19 %
Neutralisation	55	31,07 %	38	21,47 %
Assimilation	16	9,04 %	21	11,86 %
Edukation	35	19,78 %	15	8,48 %
TOTALT	177	100 %	177	100 %

Tabell 15. Fördelningen av globala översättningsstrategier i båda översättningarna

I Tabell 15. kan man se att exotisering används i 40,11 % av de 177 förekomsterna av enskilda kulturspecifika begrepp i den kroatiska översättningen. Nästan en tredjedel (31,07 %) av kulturspecifika begreppen har neutraliserats. Edukation följer med 19,78 %, medan assimilation används i 9,04 % av fallen.

Även i den engelska översättningen är exotisering vanligare än någon annan strategi. Den används t.o.m. i större utsträckning (58,19 %) än i den kroatiska översättningen. Sedan följer neutralisation med 21,47 % och assimilation med 11,86 %. Till sist används edukation i bara 8,48 % av fallen.

Figur 4. Diagram som visar fördelningen av globala översättningsstrategier i båda översättningarna

VII. Diskussion

Här presenteras svaren på de tre undersökningsfrågorna som ställdes i kapitel IV. Dessutom diskuteras de tre hypoteserna definierade i samma kapitel inom ramen för de resultat som presenteras i föregående kapitel. Undersökningsfrågorna och hypoteserna diskuteras i samma ordning i vilken de presenterades tidigare i masteruppsatsen.

Den första frågan handlar om hur kulturspecifika begrepp från *Störst av allt* hanteras i den kroatiska och den engelska översättningen. Undersökningsresultaten visar att behandling av ett kulturspecifikt begrepp i viss utsträckning beror på vilken semantisk kategori det tillhör. De sex semantiska kategorierna som har fastställts för att kategorisera alla kulturspecifika begrepp i källtexten är: (1) *Toponymer*, (2) *Personnamn*, (3) *Institutioner, organisationer, företag*, (4) *TV-program*, (5) *(Andra former av) materiell kultur* och (6) *(Andra former av) immateriell kultur*. I analysen används fördelningen av översättningsmetoder som föreslagits av Ivir (1987; 2003), men som anpassats för masteruppsatsens ändamål. I vissa kategorier har vissa mönster och trender identifierats, medan andra innehåller otillräckligt många förekomster för att vissa slutsatser skulle kunna dras. Den största kategorin är *Toponymer*, som mestadels överförs till kroatiska i sin ursprungliga form (med vissa justeringar vid behov) eller med en kombination av *tillägg* och *direkt lån*. Den engelska versionen domineras av *direkt lån* och kombination av *tillägg* och *direkt lån* samt en kombination av *ordagrann översättning* och *direkt lån*. Majoriteten av *materiella* och *immateriella kulturbegrepp* är översatta deskriptivt i båda översättningarna. Eftersom dessa två kategorier innehåller ett tjugotal förekomster var, kan man inte med säkerhet dra slutsatsen att detta är en generell trend. *Personnamn* överförs i sitt ursprungliga form i mer än hälften av fallen i båda översättningarna, men ingen definitiv slutsats kan dras på grund av att det bara finns ett fåtal förekomster.

Den andra frågan fokuserar på de dominerande översättningsmetoderna som används i båda översättningarna och orsakerna till varför just de används oftast. Som framgått av föregående stycke finns det en tendens att översätta kulturspecifika begrepp som tillhör samma semantiska kategori ofta med samma översättningsmetod. Översättningsmetoden som dominerar i varje översättning kan läsas ur resultaten som visar fördelningen av varje översättningsmetod i den kroatiska och den engelska översättningen (Tabell 14.). I den kroatiska översättningen är den dominerande metoden faktiskt en kombination av två olika metoder, följd av *deskriptiv översättning* och *direkt lån*. De tre mest använda metoden i den engelska översättningen är också *kombination*, *deskriptiv översättning* och *direkt lån* men i en

annan ordning: (1) *direkt lån* – (2) *deskriptiv översättning* – (3) *kombination*. Den andra delen av undersökningsfrågan är lite svårare att besvara. Det finns många anledningar till att vissa översättningsmetoder används oftare än andra i specifika språkpar och det är inte lätt att fastställa resonemanget bakom användningen av varje metod. Några av anledningarna som definitivt spelat en viktig roll här är ”maktrelationerna” mellan språkparen, de dominerande översättningsnormerna och nutida trender, tradition, översättarens förväntningar och subjektiva preferenser samt målgruppens förväntade kunskaper.

Den sista frågan gäller översättningsstrategier som kan identifieras i båda översättningarna. Varje översättningsmetod bidrar till någon översättningsstrategi (exotisering, neutralisation, assimilation eller edukation) och avgör om en översättning mestadels lutar åt målkulturens eller källkulturens sida eller om den berövats kulturella uttryck och därmed blivit neutral. I de flesta fall (mer än 40 %) behåller den kroatiska översättningen de uttryck och begrepp som hänvisar till den svenska kulturen. Det betyder att syftet med översättningen är att göra läsaren medveten om omständigheterna i förhållande till den svenska kulturen. Den engelska översättningen är ännu mer exotiserad (mer än 58 %), vilket gör läsaren ännu mer medveten om svenskheten i texten. Den näst mest använda översättningsstrategin är neutralisation med 31,07 % i den kroatiska översättningen och 21,47 % i den engelska översättningen. Detta tyder på att den kroatiska versionen har fler fall där texten saknar en kulturell referens där det stod ett kulturellt begrepp i källtexten. De främsta skälen till ett sådant beslut kan vara att ett kulturspecifikt begrepp inte bedöms särskilt relevant för texten eller anses vara potentiellt förvirrande eller obegripligt för målpubliken i fall det behölls i översättningen. Assimilation innebär att en översättning anpassas till målkulturen. Denna strategi kan förväntas i en översättning eftersom inte alla kulturspecifika begrepp kan överföras till varje främmande kultur på ett lämpligt sätt. I både den kroatiska och den engelska översättningen används assimilation måttligt (9,04 % respektive 11,86 %) och bara i de fall den inte stör den allmänna stämningen. Till sist kan man även konstatera att edukation används mycket mer i den kroatiska översättningen. Det finns många anledningar till varför fördelningen av strategier är som den är, men i huvudsak beror allt på valet av individuella översättningsmetoder.

Efter att svaren på undersökningsfrågorna presenterats, är det möjligt att bedömma om hypoteserna är sanna. Enligt undersökningsresultaten kan följande konstateras:

- (1) Just som den första hypotesen antyder, finns det ett samband mellan typen av ett kulturspecifikt begrepp och den dominerande översättningsmetoden som används för att överföra det till målspråket.

Även om man kan hävda att denna hypotes endast delvis kan anses vara bekräftad på grund av en ganska liten korpus, visar vissa semantiska kategorier vissa mönster. Om man till exempel tittar på den kroatiska översättningen kan man se att semantiska kategorier som *Toponymer*, *Institutioner*, *organisationer*, *företag* och *Immateriell kultur* bildar några möjligtvis övertygande mönster. *Toponymer* översätts oftast med *direkt lån* eller en kombination av *direkt lån* och *tillägg*. *Institutioner*, *organisationer*, *företag* översätts oftast deskriptivt eller genom att kombinera två översättningsmetoder utan någon kombination som framstår som dominerande, vilket innebär att valet till stor del beror på sammanhanget. I mer än hälften av fallen översätts kulturspecifika begrepp för *Immateriell kultur* deskriptivt.

När det gäller den engelska översättningen kan liknande slutsatser dras. Majoriteten av toponymer översätts direkt, dvs. med *direkt lån*, medan ett stort antal förekomster översätts med en kombination av antingen *direkt lån* och *tillägg* eller *direkt lån* och *ordagrann översättning*. De andra semantiska kategorierna visar inte någon klar skillnad i användningen av olika översättningsmetoder, men vissa ändå används oftare än andra.

- (2) I motsats till den andra hypotesen har det inte visats möjligt att med säkerhet dra slutsatsen att den engelska översättningen är i högre grad inriktad mot målkulturen än den kroatiska översättningen.

Trots att undersökningsresultaten visar att assimilation används mer i den engelska översättningen än i den kroatiska översättningen, 21 respektive 16 förekomster, verkar skillnaden inte vara tillräckligt stor för att motivera hypotesen. Det kan inte heller påstås att den engelska översättningen till stor del har assimilerats eftersom neutralisation och exotisering är mycket mer dominerande. Denna hypotes bildades utifrån det engelska språkets dominerande ställning och den engelska kulturens inverkan i förhållande till den svenska och den kroatiska kulturen samt påståenden från tidigare forskningar (Venuti 2008; Veselica Majhut 2012; Grundler 2012).

- (3) Precis som det var hypotesen, visade den kroatiska översättningen sig vara mer lärorik än den engelska översättningen.

Det har bevisats att den kroatiska översättningen är mer lärorik än den engelska. Det är mer sannolikt att den kroatiska målpubliken lär sig något om källkulturen när de läser boken än den engelska målpubliken. Det är dock svårt att avgöra om den pedagogiska karaktären är nödvändig och om den faktiskt bidrar till det övergripande syftet med översättningen eftersom man inte vet vilken kunskapsnivå varje målpublik har. Det skulle säkert vara ett intressant ämne för en annan undersökning. Hypotesen bygger på det faktum att kroatiska översättningar i allmänhet brukar ha många tillägg för att definiera och förklara ett kulturspecifikt begrepp som publiken kanske inte är bekant med, särskilt när det gäller toponymer. Detta har traditionellt varit en trend i de kroatiska översättningskretsarna (jfr Veselica Majhut 2012). Undersökningsresultaten visar att den kroatiska översättningen är mer än dubbelt så lärorik än den engelska översättningen när det gäller överföring av kulturspecifika begrepp.

VIII. Slutsats

Den huvudsakliga slutsatsen som kan fastställas utifrån denna undersökning är att ingen stark slutsats angående trender och användning av översättningsmetoder och -strategier mellan de aktuella två språkparen kan dras med fullständig säkerhet. En anledning till det är faktumet att endast en roman och dess två översättningar beaktades i analysen. En annan anledning är att endast en genre analyseras, nämligen kriminallitteratur, vilket gör det omöjligt att hänföra dessa resultat till de allmänna trenderna i de amerikanska och de kroatiska översättningskretsarna. Korpusen är helt enkelt för liten och romanen för genrespecifik för att göra några otvivelaktiga bedömningar.

De två översättningarna av *Störst av allt* visar dock vissa översättningsmönster när det gäller hanteringen av kulturspecifika begrepp och användningen av översättningsstrategier. Resultaten återspeglar inte den omfattande forskning som Veselica Majhut (2012) utfört samt översikten av den angloamerikanska översättningstraditionen om översättningsstrategier som visas i Venuti (2008). Gällande den kroatiska traditionen hävdar Veselica Majhut att klyftan mellan assimilation och exotisering kontinuerligt har minskat sedan 1960, men att exotisering fortfarande är mer dominerande. Min undersökning har visat att förhållandet mellan exotisering och assimilation i den kroatiska översättningen är ungefär 4:1, vilket faktiskt lämnar ett stort gap däremellan. Å andra sidan visar analysen att den engelska översättningen är också exotiserad och att assimilation är ganska svag, med förhållandet ungefär 6:1. Detta stämmer inte alls överens med Venutis iakttagelse att den engelska översättningstraditionen till stor del är präglad av domesticerande (dvs. assimilerande) strategier. De kroatiska och engelska

översättningsanalysresultaten stämmer båda överens med Badićs (2017) resultat att exotisering är mer dominerande i båda översättningarna samt att båda översättningarna är mer inriktade mot källkulturen. Det har också visats att en viktig egenskap hos den kroatiska översättningen är dess pedagogiska karaktär, vilket också återspeglas i Badićs undersökningsresultat.

Även om resultaten inte kan anses vara helt övertygande är de definitivt en indikator på möjliga aktuella trender för dessa två specifika språkpar och översättningsriktningar såväl som för denna specifika litteraturgenre. Detta kan till och med indikera en möjlig trend i båda språkparen som nyligen förändrats. Oavsett värdet av denna masteruppsats och denna undersökning kan de definitivt fungera som motivation för ytterligare forskning inom detta område av översättningsstudier.

IX. Sammanfattning

Denna masteruppsats syftar till att identifiera hur kulturspecifika begrepp från Malin Persson Giolitos roman *Störst av allt* behandlas i dess översättningar till engelska och kroatiska, för att komma fram till vilka globala översättningsstrategier som dominerar. Enligt tidigare forskning finns det olika definitioner av nyckeltermerna samt olika terminologier för översättningsmetoder och -strategier. Huvudsyftet med uppsatsen är att genom en komparativ analys av kulturspecifika begrepp och de översättningsmetoder som användes i översättningarna, jämföra generella tendenser för behandling av kulturspecifika begrepp samt fastställa om översättningarna riktas mot käll- eller målkulturen. En trespråkig parallellkorpus av kulturspecifika begrepp och deras översättningar till engelska och kroatiska har därför sammanställts. Kulturspecifika begrepp har delats in i sex semantiska kategorier: (1) Toponymer, (2) Personnamn, (3) Institutioner, organisationer, företag, (4) TV-program, (5) (Andra former av) materiell kultur och (6) (Andra former av) immateriell kultur. I den kvalitativ-kvantitativa analysen har det visats vilka översättningsmetoder som hade använts för att överföra vilka (typer av) kulturspecifika begrepp till kroatiska och engelska. Dessutom kan olika dominerande mönster läsas ut när det gäller översättningsstrategier. I uppsatsen används Ivis (1987) klassificering av översättningsmetoder anpassad för denna uppsats ändamål. Den består av åtta översättningsmetoder (direkt lån, deskriptiv översättning, ordagrann översättning, substitution, lexikalt skapande, utelämnande, tillägg och kombination). Dessa metoder står i nära relation till fyra globala översättningsstrategier, nämligen exotisering, neutralisation, assimilation, edukation. Resultaten visar vissa mönster när det gäller användning av olika översättningsmetoder för vissa semantiska kategorier. Dessutom tyder resultaten på att både den engelska och den kroatiska översättningen präglas av exotiserande översättningsmetoder samt att den kroatiska översättningen även har en pedagogisk komponent.

Nyckelord: kulturspecifika begrepp, semantiska kategorier, översättningsmetod, översättningsstrategi

X. Sažetak

Cilj ovog diplomskog rada jest identificirati na koje se načine kulturno specifični elementi u romanu *Živi pijesak* autorice Malin Persson Giolito prevode na engleski i hrvatski, kako bi se identificirale dominantne globalne prijevodne strategije. U dosadašnjim istraživanjima postoje različite definicije ključnih pojmova kao i različite terminologije prijevodnih postupaka i strategija. Glavni cilj rada jest komparativnom analizom kulturno specifičnih elemenata i prijevodnih postupaka korištenih u prijevodima, usporediti opće tendencije u prevođenju kulturno specifičnih elemenata te utvrditi jesu li prijevodi usmjereni prema izvornoj ili ciljnoj kulturi. U tu je svrhu sastavljen paralelni trojezični korpus kulturno specifičnih elemenata i njihovih prijevoda na engleski i hrvatski. Kulturno specifični elementi podijeljeni su u šest semantičkih kategorija: (1) Toponimi, (2) Osobna imena, (3) Institucije, organizacije, tvrtke, (4) TV programi, (5) (Drugi oblici) materijalne kulture i (6) (Drugi oblici) nematerijalne kulture. Kvalitativno-kvantitativnom analizom pokazalo se kojim su prijevodnim postupcima prevedeni koji kulturno specifični elementi na hrvatski i engleski jezik te naposljetku koji se dominantni obrasci mogu uočiti u pogledu prijevodnih strategija. U radu se koristi Ivirova (1987.) klasifikacija prijevodnih postupaka prilagođena za potrebe ovog rada. Sastoji se od osam prijevodnih postupaka (posuđivanje, opisni prijevod, doslovni prijevod, supstitucija, leksička tvorba, izostavljanje, dodavanje i kombinacija), koji su blisko povezani s četiri globalne prijevodne strategije: egzotizacija, neutralizacija, asimilacija, edukacija. Rezultati pokazuju određene obrasce u korištenju prijevodnih postupaka za pojedine semantičke kategorije. Osim toga, rezultati pokazuju da i u engleskom i u hrvatskom prijevodu dominiraju postupci karakteristični za egzotizaciju te da hrvatski prijevod ima i pedagošku komponentu.

Ključni pojmovi: kulturno specifični elementi, semantičke kategorije, prijevodni postupak, prijevodna strategija

XI. Summary

The concept of culture is central when exploring culture-specific items (CSI) from a translation studies perspective. In this master's thesis the definition by Macionis and Gerber (2017) was used. They define culture as “the ways of thinking, the ways of acting, and the material objects that together form a people's way of life” (362). One can argue that the concept of culture refers to all human experience within a specific society including all norms, material objects, customs, language, history, artistic creation, as well as political, moral and spiritual values.

Translation of CSIs centers around the relationship between the source culture and the target culture. The translator is essentially a mediator between the cultures, and it is their job to identify and define that relationship in a specific context and under specific circumstances, and in the end translate CSIs using a variety of methods and strategies.

The primary material explored in this master's thesis is M. P. Giolito's novel *Störst av allt*, published in 2016, and its English and Croatian translations. The novel follows the 18-year-old Maja Norberg, who was taken into custody by the police after a school shooting and charged with mass murder. The plot takes the reader through the trial, Maja's time in prison during the trial, and retrospective episodes leading up to the incident. The book paints a picture of Swedish society through the lens of Generation Z and addresses social topics such as financial inequality, class differences, racial tensions, alcohol and drug abuse, child abuse and integration of immigrants.

There are different definitions, as well as terms, that are used to define and refer to what is called a culture-specific item in this master's thesis. Ivir (1987) and Newmark (1988) use the term “cultural word”. Florin (1993) introduced the term “realia”, while Baker (2018) called them “culture-specific concepts”. Mailhac (1996) uses the term “cultural reference”, while Aixelá (1996) coined the term “culture-specific item”, which has been widely accepted and used in literature.

Many translation theorists have tried to define what it is that makes a concept culture-specific. Essentially, all definitions define a culture-specific concept as a referent that is closely associated with and typical of one culture, but is not familiar or has a different meaning/connotation in other cultures. Veselica Majhut (2020: 21) gives her own definition of what she calls “a culture-specific reference”: “those lexical units in the source text that make the text part of the source culture. They include references to unique entities in the physical

world or concepts, cultural artefacts, institutions, customs and forms of social life which at a given time are not a part of the target culture repertoire, have not been lexicalised in the target language or do not have the same connotative value in the target and source culture” (ibid.: 27).

In order to analyse CSIs in the source text and its translations, they first need to be identified. Culture-specific items “are usually classified according to semantic domains” (Veselica Majhut 2020: 28). Newmark (1988: 95) proposed a mapping of CSIs based on the meanings they convey and the concepts/ideas they refer to. His classification consists of five semantic domains, some of which have subcategories. In terms of the distance between the source and target culture, Pedersen (2011) extended his original classification of CSIs introducing infracultural, monocultural and transcultural references.

For the purpose of this master's thesis, a new classification of CSIs is proposed, which is based on Newman's (1988: 95) classification. After analysing the nature of the CSIs that appear in the book, the following six categories are proposed: (1) toponyms, (2) personal names, (3) institutions, organizations, companies, (4) TV shows, (5) (other forms of) material culture, (6) (other forms of) immaterial culture.

When it comes to how CSIs are translated, it is important to explain the difference between translation methods and translation strategies. According to Newmark, “translation methods relate to whole texts [and] translation procedures are used for sentences and the smaller units of language” (1988: 81). On the other hand, Mailhac (1996) uses two other terms: text procedures which apply to whole texts, and CR (cultural reference) procedures which apply to individual cultural references. In a similar way, Chesterman distinguishes between “global and local textual strategies” (Chesterman and Wagner 2002: 58). In this case, global strategies apply to the entire text, while local strategies only apply to certain parts of the text (cf. ibid.: 58-59). Additionally, Schjoldager (2020) uses different terminology to refer to roughly the same ideas as Chesterman. She uses the terms “microstrategies” and “macrostrategies” (cf. ibid.: 8).

In this master's thesis, the term translation strategy is used to refer to the global strategies, while the term translation method is used for the methods or techniques translators have for translating individual CSIs.

In 1987, Ivir published an article in which he provides his theoretical framework for the translation of CSIs. He describes seven translation methods: “borrowing, definition, literal translation, substitution, lexical creation, omission, and addition” (1987: 37). He also

emphasizes that sometimes a combination of two or more translation methods needs to be used to achieve the transfer of cultural information.

One of the most common methods is *borrowing*, which “assures a very precise transmission of cultural information, provided that the knowledge of the extralinguistic reality has been assured in some other way (by definition, visual representation, direct experience, etc.)”. This method can be found in every classification but under different names. Ivir also determines certain restrictions when it comes to borrowing.

The second method that Ivir mentions is *definition*. He explains it as “a procedure that relies on what members of the target culture know in an attempt to make them aware of what they do not know” (1987: 38). Definition is realised as an additional explanation in the text itself or as a footnote. In another article, Ivir (2003) adds *paraphrase* in the same category as *definition*, thereby adapting his classification to current trends and norms. By adding another term in the same category, Ivir distinguishes between the text added as a footnote, which is still *definition*, and the explanation added within the text, which is now called *paraphrase* (2003: 118). Pavlović adds that the category may also include some sub-categories such as “translation with a superordinate, general or culturally neutral term” (2015: 78).

According to Ivir, *literal translation* is “the procedure for the filling of the cultural and lexical gaps in translation and, together with borrowing, is the commonest method of cultural transference and spread of influence from one culture to another” (1987: 39). However, certain criteria must be met, and certain circumstances must be created for literal translation to be an optimal and acceptable solution.

Substitution is the replacement of the culture-specific item in the source culture with a similar concept from the target culture which is then considered equivalent. Ivir says that this is “a procedure that is available to the translator in cases in which the two cultures display a partial overlap rather than a clear-cut presence vs. absence of a particular element of culture” (1987: 41). As an advantage of *substitution*, Ivir states “total linguistic and cultural transparency” (1987: 42), because the target culture element is easy to understand and does not attract unnecessary attention. Its main limitation is that it should only be used in specific situations when the CSI is not in the focus.

With *lexical creation*, the translator coins a completely new expression or a neologism in the target language or gives new meanings to words that already exist in the target language. Ivir claims that *lexical creation* is “less frequently used” (1987: 43) because “it greatly taxes the

translator's ingenuity on the one hand and the receiver's powers of comprehension on the other" (ibid.). This translation method is often used in the translation of fantasy and science fiction literature.

Omission, as the name itself suggests, means that a culture-specific item found in the source text is left out and has no equivalent in the target text. Ivir claims that *omission* "is necessitated not by the nature of the cultural element but by the nature of the communicative situation in which such an element appears" (1987: 44). However, I would argue that *omission* can also be used for purely pragmatic reasons and not just based on communicative differences between cultures.

The last translation method in Ivir's typology is *addition*. It is defined as the addition of cultural information a culture-specific item carries. Ivir says that "[t]he original sender, addressing an in-group of receivers with whom he shares particular cultural knowledge, leaves some things unsaid," (1987: 45), which may require additional cultural information for the message to be transmitted.

In this master's thesis, Ivir's classification of translation methods has been adapted to better represent the occurrence of CSIs in the two translations of *Störst av allt*. The following classification is used in the analysis of CSIs and their translations: (1) borrowing, (2) descriptive translation, (3) literal translation, (4) substitution, (5) lexical creation, (6) omission, (7) addition, (8) combination.

Some of the most important aspects of a translation are its accuracy and acceptability, as well as its fluency in the target language and culture. For global translation strategies Venuti says that "[a] translated text [...] is judged acceptable by most publishers, reviewers and readers when it reads fluently, when the absence of any linguistic or stylistic peculiarities makes it seem transparent giving the appearance [...] that the translation is not in fact a translation, but the "original"" (2008: 1). Essentially, translation strategies determine the degree of visibility of the source culture in a translation.

The ideas of domestication and foreignization date back to the German philosopher Friedrich Schleiermacher in the early 1800s. Venuti's understanding of translation strategies was criticized for its dichotomous nature. While Venuti takes into account both CSIs and syntactic and lexical features, other authors propose models of translation strategies based solely on the treatment of CSIs. One of the most notable attempts was Hervey and Higgins' (1992) linear model with "exoticism" at one end and "cultural transplantation" at the other and several other

strategies positioned in between based on their characteristics and degree of deviation from one or the other end.

Veselica Majhut (2012) proposes her own model for translation strategies. Since the linear and binary depictions have been criticized, her model consists of two axes: a vertical axis that shows the presence of CSIs in the target text and a horizontal axis that shows the degree of informativeness of the target text based on the translation strategy used (cf. Veselica Majhut 2012: 82-86; Veselica Majhut and Bašić 2015: 204-205). Based on this model, Pavlović proposes a simplified model with four translation strategies or orientations: “exoticization, assimilation, neutralization and education” (2015: 87).

Translation strategies can also be explored within the framework of Descriptive Translation Studies (DTS). One of its most notable contributions to translation studies is the concept of translation norms. Norms are considered guiding principles because, as Toury says, they prescribe “what would count as right or wrong, adequate or inadequate [...] appropriate for and applicable to concrete situations” (2012: 63). In addition, Toury talks about “the ‘value’ of translation” (2012: 69), which revolves around two linked principles: “acceptability” and “adequacy” (ibid.: 70). The translator must decide what image his representation will project on the target culture. In translation theory, this is called the initial norm. One does not necessarily have to make a decision about the initial norm only once during the act of translation, or even at the beginning. Sometimes other decisions, such as determining the methods of translation, may reflect the initial norm even if no specific choice was consciously made at the outset.

Each translation strategy is realized through certain (combinations of) translation methods proposed for the purpose of this thesis:

1. Exoticization: *borrowing, literal translation* and combinations (*borrowing + literal translation; borrowing + descriptive translation*)
2. Neutralization: *descriptive translation, omission*
3. Assimilation: *substitution* and combinations (*addition + substitution; borrowing + substitution; descriptive translation + substitution*)
4. Education: combinations (*borrowing + addition; descriptive translation + addition; literal translation + addition*)

Previous research relevant for this master's thesis can be divided into three categories. The first category is the surveys/overviews that have paved the way for future research in the study of

translation methods (Ivir 1987 and 2003; Newmark 1988; Mailhac 1996; Aixelá 1996; Pedersen 2007b) and translation strategies (Hervey and Higgins 1992; Mailhac 1996; Venuti 2008; Toury 2012; Veselica Majhut 2012, Veselica Majhut and Bašić 2015; Pavlović 2015). The second category is the research related to norms and trends specific to the use of translation strategies in Croatian and English translations of literature in general. Venuti's (2008) book shows a long history of domestication in the Anglo-American translation tradition. Regarding the Croatian translation tradition, Veselica Majhut's thesis (2012) provides a good insight, examining translations of popular fiction from English into Croatian between 1960 and 2010. It shows an increase in the use of assimilating solution types and a decrease in the use of exoticizing solution types. However, she claims that exoticization has always been more dominant than assimilation. The third category consists of works that specifically deal with methods for translating CSIs between the Swedish-English and Swedish-Croatian language pairs.

The main purpose of this master's thesis is to identify general tendencies for the treatment of CSIs in translations of Malin Persson Giolito's novel *Störst av allt* into English and Croatian. In addition, the thesis also aims to investigate which global translation strategies dominate in the Croatian as well as the English translation.

The following research questions have been formulated and answers given:

(1) How are culture-specific items treated in the translations into English and Croatian?

The results show that treatment of a culture-specific item to a certain degree depends on which semantic category it belongs to. In some categories, certain patterns and trends have been identified, while others contain insufficient number of occurrences for conclusions to be drawn. The largest category is Toponyms, which are mostly transferred to Croatian in their original form (with some adjustments if necessary) or with a combination of *addition* and *borrowing*. The English version is dominated by *borrowing* and a combination of *addition* and *borrowing* as well as a combination of *literal translation* and *borrowing*. The majority of material and immaterial cultural terms are translated descriptively in both translations. Since these two categories contain about twenty occurrences each, it cannot be concluded with certainty that this is a general trend. Personal names are transmitted in their original form in more than half of the cases in both translations, but no definite conclusion can be drawn due to the very small number of occurrences.

(2) Which translation methods dominate and why?

In the Croatian translation, the dominant method is *combination* of two methods, followed by *descriptive translation* and *borrowing*. The three most used methods in the English translation are the same as in the Croatian translation but in a different order: *borrowing* – *descriptive translation* – *combination*. The second part of the question is a bit more difficult to answer. There are many reasons why certain translation methods are used more frequently than others in specific language pairs and it is not easy to determine the reasoning behind the use of each method. Some of the reasons that played an important role here are the “power relations” between the language pairs, the dominant translation norms and contemporary trends, tradition, the expectations and subjective preferences of the translator and the expected knowledge of the target audience.

(3) Which global translation strategies can be identified in the translations?

In most cases (more than 40%), the Croatian translation retains the expressions and concepts that refer to the Swedish culture, making the reader aware of the Swedish culture. The English translation is even more exoticized (more than 58%), which makes the reader even more aware of the “Swedishness.” The second most used translation strategy is neutralization, with 31.07% in the Croatian translation and 21.47% in the English translation. This suggests that the Croatian version has more cases where the text lacks a cultural reference where there was one in the source text. The main reasons for such a decision may be that a culture-specific item is not considered particularly relevant or is considered potentially confusing or incomprehensible to the target audience. Assimilation can be expected in a translation because not all CSIs can be transferred to every foreign culture in an appropriate way. In both the Croatian and the English translation, assimilation is used sparingly (9.04% and 11.86% respectively) and only when it does not disturb the general mood. Finally, it can also be noted that education is used more frequently in the Croatian translation. There are many reasons why the distribution of strategies is as it is, but essentially it all depends on the choice of individual translation methods.

Based on the questions and taking into account previous research and general assumptions about the characteristics of translations in these language pairs, the following hypotheses have been formulated and discussed:

(1) There is a connection between the type of culture-specific item and the dominant translation method used to transfer it to the target language.

As the hypothesis suggests, there is such a connection. Although it can be argued that this hypothesis can only be considered partially confirmed due to a rather small corpus, certain semantic categories show certain patterns. For example, in the Croatian translation, categories such as *toponyms*, *institutions*, *organizations*, *companies* and *immaterial culture* show some possibly compelling patterns. When it comes to the English translation, similar conclusions can be drawn.

(2) The English translation is more oriented towards the target culture than the Croatian translation.

Contrary to the second hypothesis, it has not been shown possible to conclude with certainty that the English translation is more oriented towards the target culture than the Croatian translation. Although the results show that assimilation is used more frequently in the English translation than in the Croatian translation, 21 and 16 occurrences respectively, the difference does not seem to be large enough to justify the hypothesis. It can also not be claimed that the English translation is largely assimilated because neutralization and exoticization are much more dominant. This hypothesis was formed based on the dominant position of the English language and the impact of the English culture in relation to the Swedish and Croatian culture, as well as claims from previous research (Venuti 2008; Veselica Majhut 2012; Grundler 2012).

(3) The Croatian translation is more educative than the English translation.

As hypothesized, the Croatian translation proved more educative than the English translation, in fact more than twice as educative. However, it is difficult to determine whether this actually contributes to the overall purpose of the translation, since one does not know the level of knowledge of the target audiences. The hypothesis is based on the fact that Croatian translations in general tend to contain additional information to define and explain CSIs that the audience may not be familiar with, especially when it comes to toponyms.

The main conclusion that can be established based on this research is that no strong conclusion regarding the trends and use of translation methods and strategies between the two language pairs can be drawn with complete certainty. One reason for that is the fact that only one novel and its two translations were analyzed. Another reason is that only one genre is analyzed, namely crime fiction, which makes it impossible to attribute these results to the general trends in the American and Croatian translation circles. However, the two translations of *Störst av allt* show certain translation patterns in terms of the treatment of CSIs and the use of translation strategies. The results do not reflect the findings of the extensive research conducted by Veselica Majhut (2012) and the overview of the Anglo-American translation tradition on translation strategies presented by Venuti (2008). Both the Croatian and the English translation analysis results agree with Badić's (2017) findings that exoticization is more dominant in both translations, making them more oriented toward the source culture. It has also been shown that an important characteristic of the Croatian translation is its pedagogical nature, which is also reflected in Badić's findings. Although the results cannot be considered entirely conclusive, they are an indicator of possible current trends for these two specific language pairs and translation directions as well as for this specific literary genre.

Key words: culture-specific items, semantic categories, translation method, translation strategy

XII. Material- och litteraturförteckning

Primära källor

Persson Giolito, M. (2017). *Störst av allt*. Stockholm: Månpocket.

Persson Giolito, M. (2017). *Quicksand*. New York: Other Press.

Persson Giolito, M. (2019). *Živi pijesak*. Zagreb: Fraktura.

Sekundära källor

Atanacković, N. (2019). *Donosimo vam intervju sa Malin Persson Giolito, autorkom romana "Živi pesak" po kom je snimljena prva švedska Netflix serija*. BURO. Hämtad: 7 september 2022, från <https://buro247.rs/kultura/razgovori/donosimo-vam-intervju-sa-malin-persson-autorkom-romana-ivi-pesak-po-kom-je-snimljena-prva-vedska-netflix-serija.html>.

Badić, E. (2017). *Kulturspecifika element i Jens Lapidus Snabba Cash och dess översättningar till engelska och kroatiska*. Masteruppsats. Zagreb: Zagrebs universitet.

Baker, M. (2018). *In other words* (3rd ed.). Abingdon, Oxon ; New York, NY: Routledge.

Chesterman, A. och Wagner, E. (2002). *Can theory help translators?*. St. Jerome Publishing.

Delija, I. (2020). *Utomspråkliga kulturreferenser i audiovisuell översättning av svenska filmer till kroatiska*. Masteruppsats. Zagreb: Zagrebs universitet.

Elsinga, D. (2019). *The effects of the European Copyright Directive on Generation Z's news consumption: An explorative study on the effects of the link tax, concerning the access and consumption of news content by Generation Z in Europe* (Independent thesis Advanced level (degree of Master (Two Years)). KTH, Skolan för elektroteknik och datavetenskap (EECS).

Florin, S. (1993). "Realia in Translation". I: Zlateva, P. (red.), *Translation as Social Action: Russian and Bulgarian Perspectives*. London: Routledge. s. 122-8.

Franco Aixelá, J. (1996). "Culture-Specific Items in Translation". I: Alvarez Rodriguez, R. och Vidal, C. A. (red.), *Translation, Power, Subversion*. Clevedon: Multilingual Matters. s. 52-78.

- Gerding, A. (2013). *Persson Giolito, Malin*. Alex. Hämtad: 7 september 2022, från <https://www.alex.se/lexicon/article/persson-giolito-malin>.
- Glasnyckeln – Skandinaviska Kriminalistsällskapets årliga litteraturpris*. Deckarakademin - Tips på filmer, tv-serier, böcker, poddar. Hämtad: 7 september 2022, från <http://deckarakademin.org/hem/glasnyckeln-2017-till-sverige-och-malin-persson-giolito/>.
- Grearson, J. (2017). *Malin Persson Giolito*. Kirkus. Hämtad: 7 september 2022, från <https://www.kirkusreviews.com/news-and-features/articles/malin-persson-giolito/>.
- Grundler, M. (2012). *En komparativ analys av den engelska och den kroatiska översättningen av Stieg Larssons 'Män som hatar kvinnor'*. Masteruppsats. Zagreb: Zagrebs universitet.
- Hervey, S. och Higgins, I. (1992). *Thinking Translation: A Course in Translation Method: French to English*. London: Routledge.
- Ingo, R. (1991). *Från källspråk till målspråk*. Studentlitteratur.
- Ivir, V. (1987). "Procedures and strategies for the translation of culture". I: *Indian Journal of Applied Linguistics* nr. 13(2): s. 35-46.
- Ivir, V. (2002). "Translation of Culture and Culture of Translation", *Studia Romanica et Anglica Zagradiensia*, 47-48(-), s. 117-126.
- Macionis, J. J. och Gerber, L. M. (2017). *Sociology* (9th ed.). Toronto: Pearson Canada.
- Mailhac, J. P. (1996). "The formulation of translation strategies or cultural references". I: Hoffmann, C. (red.) *Language, culture and communicationF in contemporary Europe*. Clevedon: Multilingual Matters. s. 173-188.
- Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. London: Prentice Hall.
- Nord, C. (1997). *Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained*. Manchester: St. Jerome.
- Pavlović, N. (2015). *Uvod u teorije prevođenja*. Zagreb: Leykam international d.o.o.
- Pedersen, J. (2007a) "How is culture rendered in subtitles?". I: *Challenges of Multidimensional Translation: Proceedings of the Marie Curie Euroconferences MuTra: Challenges of Multidimensional Translation - Saarbrücken 2-6 May 2005*, s. 1-18.

- Pedersen, J. (2007b). *Scandinavian Subtitles: A Comparative Study of Subtitling Norms in Sweden and Denmark with a Focus on Extralinguistic Cultural References*. Doktorsavhandling. Stockholms universitet.
- Pedersen, J. (2011). *Subtitling norms for television*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Schjoldager, A. (2020). The Usefulness of Equivalence within Translation Studies: Memes, Paradigms and a Functional Translation Analysis. I: M. Birkelund, S. Doubinsky och C. Khona (red.) *Equivalence(s). Necessity and Challenges in Translation Today*. Aarhus University. s. 1-15.
- Söderholm, A. (2006). *Culture Specificity in Mikael Niemi's Swedish Novel Populärmusik från Vittula and Its American and Finnish Translations* (Masteruppsats). Vasa universitet.
- Takac, A. (2015). *Hantering av svenska kulturspecifika referenser i en engelsk och tjeckisk översättning av Stieg Larssons Män som hatar kvinnor*. Masteruppsats. Uppsala universitet.
- Toury, G. (2012). *Descriptive translation studies – and beyond* (2nd ed.). Amsterdam: John Benjamins.
- Valent, O. (2020). *Namn och ordlek i översättningar av Astrid Lindgrens böcker från svenska till kroatiska*. Masteruppsats. Zagreb: Zagrebs universitet.
- Venuti, L. (2008). *The translator's invisibility* (2nd ed.). London: Routledge.
- Veselica Majhut, S. (2012). *Cultural specificity in the translation of popular fiction from English into Croatian during the socialist and transition periods (1960-2010)*. Doktorsavhandling. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili.
- Veselica Majhut, S. och Bašić, I. (2015). "From foot to meter: rendering of culture-specific items in popular fiction translations from English to Croatian". I: Peti-Stantić, A., Stanojević, M. och Antunović, G. (red.) *Language Varieties between Norms and Attitudes*. Frankfurt am Main, Peter Lang, s. 197-217.
- Veselica Majhut, S. (2020). *Krčma, gostionica, pub*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Översättningar

XIII. Översättningar från svenska till kroatiska.....	644
XIII. 1. Anders Rydell: ”Politiskt neutral konst” – är det ens möjligt?	644
XIII. 1. 1. Källtexten	644
XIII. 1. 2. Översättningen	666
XIII. 2. Bin behöver fler träd	688
XIII. 2. 1. Källtexten	688
XIII. 2. 2. Översättningen	7070
XIII. 3. Anna Jansson – Farlig sanning.....	722
XIII. 3. 1. Källtexten	722
XIII. 3. 2. Översättningen	755
XIV. Översättningar från kroatiska till svenska	788
XIV. 1. RENAR: ‘Strah za egzistenciju zbog pandemije postoji, iako sam naučila na nesigurnost’	788
XIV. 1. 1. Källtexten.....	788
XIV. 1. 2. Översättningen	822
XIV. 2. PRIRUČNIK ZA VIDEĆE ASISTENTE OSOBAMA S OŠTEĆENJIMA VIDA.....	866
XIV. 2. 1. Källtexten.....	866
XIV. 2. 2. Översättningen	899

XIII. Översättningar från svenska till kroatiska

XIII. 1. Anders Rydell: ”Politiskt neutral konst” – är det ens möjligt?

XIII. 1. 1. Källtexten

Anders Rydell: ”Politiskt neutral konst” – är det ens möjligt?

Nacka kommun vill lansera Europas största festival för offentlig konst 2022. Wall Street Stockholm ska presentera ”politiskt neutral” konst. Men är det möjligt att skapa 222 konstverk som inte säger någonting?

Minns ni Wall Street Nacka? Den kommunala muralmålningfestivalen som häromåret lanserade en ”DNA-kod”. Konst med dåliga gener var ”rebellisk”, ”aggressiv” medan konst med goda anlag var ”fredlig” och ”för det goda samhället”.

Nacka kommun tyckte att festivalen blev så lyckad att den nu vill ta konceptet till hela Stockholmsregionen – ja, hela världen på sikt. I juni 2022 ska festivalen Wall Street Stockholm hållas med rubriken ”When art is the gold”, med målet att bli Europas största festival för modern offentlig konst. 222 konstverk ska realiseras i Stockholmsregionen i samarbete med 100 partner. Men det planeras redan för nästa steg: ”Efter Stockholm kan det bli Wall Street Paris, Wall Street Madrid”.

Projektet är lovvärt – visst vore det fantastiskt om Stockholm kunde hysa Europas största festival för offentlig konst. Jag anstränger mig verkligen för att vara positiv. Positivitet är för övrigt något arrangörerna inte lider brist på. Festivalen beskrivs som en energiboost för vår pandemitrötta huvudstad. På hemsidan spaltas allt härligt upp som festivalen kommer att bidra med: ”välmående”, ”affärsnytta”, ”bygga framtidstro”, ”skapa stordåd”, ”stärka självbilden”, ”ingjuta mod”, ”ge hopp” – för att bara nämna några saker. Listan avslutas med sloganen ”Glädje är livskraft!”.

För att delta i denna vitaminkick får intresserade köpa en ”ticket” som säljs i olika varianter, ”Rainbow”, ”Diamond” och ”Gold”. En guldbiljett kostar för en kommun en halv miljon kronor, men då ingår förutom projektledning också möjligheten att bland annat medverka i ett podcastavsnitt.

Vanliga stockholmare kan naturligtvis också ”köpa en Ticket som ger access till festivalens olika event”. På hemsidan står att ”Wall Street” och ”Gold” är en ”twistad blinkning” till världens finanscentrum i New York – dock är det oklart varför.

Om jag bortser från den plågsamma svengelskan och ett konsultspråk som inger känslan av att befinna sig på en peppig kickoff på en kommunal ledarskapskurs, så är ju ändå själva idén bra. Mer offentlig konst – vem vill inte ha det?

Frågan är bara vad för slags konst Wall Street Stockholm erbjuder. Det är inte helt lätt att ta reda på. På hemsidan förekommer inget konstnärligt manifest, ingen fördjupande text om offentlig konst eller namn på konstnärer.

I hopp om att hitta något om konst tittar jag på ett webbsänt seminarium där festivalen presenteras. Det börjar med att kommunstyrelsens ordförande, moderaten Mats Gerdau, talar i nära tio minuter. Hans vision är konst som ”drar i smilbanden”. Därefter följer en stadsutvecklingsdirektör, en representant från Fastighetsägarna, Visit Stockholms vd, en arkitekt och en företagsekonom. Under en timme uttalar sig inte en enda konstvetare – eller någon annan representant för offentlig konst i staden. En konstnär medverkar förvisso; ett mycket kort förinspelat klipp med den spanske målaren och skulptören Okuda. Han får knappt 30 sekunder.

Jag letar vidare och hittar till slut under fliken ”Frequently asked questions” rubriken ”Vilken slags konst blir det?”. Åter igen kommer en lista. Festivalen ska presentera konst som känner omsorg ”om personers, platser och planetens själ” och ”förnöjer, förskönar, förvånar”. Mest förundrad blir jag dock av festivalens vision om ”politiskt neutral och klimatneutral konst” – som om dessa begrepp vore jämförbara. Konsten ska med andra ord vara lika befriad från farliga växthusgaser som politiska åsikter. Politiskt neutral konst – vad är det?

Johan Peter Molins staty över Karl XII skulle nog inte platsa på Wall Street Stockholm. Inte heller Carl Fredrik Reuterswårds ”Non-Violence”, Raoul Wallenberg-monumentet eller Ulrik Samuelsons storslagna utsmyckning av Kungsträdgårdens tunnelbana, som ju är en politisk kommentar till almstriden.

Sveriges främsta samtida konstnärer på området lär vara bannlysta: Carolina Falkholt, Saga Berlin, Akay. Skulle Europas största festival för offentlig konst välkomna en konstnär som Peter Johansson? Eller ens Banksy?

Jag gissar att den projektledning som Nacka kommun säljer för en halv miljon kronor handlar om att erbjuda sin expertis i hur man sållar fram ”politiskt neutral konst”. Att skapa 222 offentliga konstverk i Stockholm som inte säger någonting – en lika utmanande som skrämmande tanke.

XIII. 1. 2. Översättningen

Anders Rydell: „Politički neutralna umjetnost“ – je li to uopće moguće?

Švedska općina Nacka u 2022. želi pokrenuti najveći europski festival javne umjetnosti. *Wall Street Stockholm* predstaviti će „politički neutralnu“ umjetnost. No, je li moguće stvoriti 222 umjetnička djela koja ništa ne poručuju?

Wall Street Nacka, lokalni festival zidnog slikarstva, prije nekoliko je godina pokrenuo „DNK kod“. Umjetnost s lošim genima bila je „buntovna“, „agresivna“, dok je umjetnost s dobrim predispozicijama bila „miroljubiva“ i „za dobro društvo“.

U općini Nacka smatraju da je festival bio toliko uspješan da sada isti koncept žele prenijeti na cijelu stockholmsku regiju – da, a s vremenom i na cijeli svijet. Festival *Wall Street Stockholm* održat će se u lipnju 2022. pod sloganom „When art is the gold“ (Kad je umjetnost zlato), s ciljem da postane najveći europski festival moderne javne umjetnosti. U regiji Stockholm bit će postavljena 222 umjetnička djela u suradnji sa 100 partnera. U planu su već i sljedeći koraci: „Nakon Stockholma, mogao bi uslijediti *Wall Street Paris*, *Wall Street Madrid*“.

Projekt je za svaku pohvalu – svakako bi bilo fantastično kada bi Stockholm ugostio najveći europski festival javne umjetnosti. Zaista se trudim biti pozitivan. Pozitiva je nešto čega ne nedostaje ni organizatorima. Kažu da će festival našem glavnom gradu iscrpljenom zbog pandemije dati dozu energije. Na web-stranici sve vrvi od pozitivnih fraza kao što su: „prosperitet“, „poslovne prilike“, „vjera u budućnost“, „stvoriti velika djela“, „ojačati sliku o sebi“, „uliti hrabrost“, „dati nadu“ – da navedem samo neke. Popis završava sloganom „Radost je životna snaga!“

Za sudjelovanje u ovoj tvornici pozitivne zainteresirani mogu kupiti „kartu“ koja se prodaje u različitim varijantama, kao što su „Duga“, „Dijamant“ i „Zlato“. Za zlatnu kartu općina mora izdvojiti pola milijuna kruna, ali osim upravljanja projektom, u cijenu je uključena i mogućnost sudjelovanja u epizodi *podcasta*.

Obični građani naravno mogu „kupiti kartu koja omogućuje pristup raznim festivalskim događanjima“. Na web-stranici navodi se da su „Wall Street“ i „Zlato“ „uvrnut reference“ na svjetski financijski centar u New Yorku – međutim, nije jasno zašto.

Ako zanemarim neobičan izbor riječi i nezgrapne rečenične konstrukcije koje ostavljaju dojam kao da je tekst pisao netko tko ni sam ne zna o čemu se radi, onda je sama ideja čak i dobra. Više javne umjetnosti – tko to ne bi htio?

Pitanje je samo kakvu to umjetnost nudi *Wall Street Stockholm*. Do odgovora se ne dolazi lako. Na web-stranici nema umjetničkog manifesta, detaljnijih informacija o javnoj umjetnosti niti imena umjetnika.

U nadi da ću pronaći nešto o umjetnosti, pogledao sam *online* seminar na kojem je festival predstavljen. Počinje govorom Matsa Gerdaua, predsjednika općinskog odbora iz švedske Stranke umjerenih, koji traje gotovo deset minuta. Njegova je vizija umjetnost koja „izvlači osmijeh na lice“. Nakon toga slijede voditelj Odjela za urbani razvoj, predstavnik udruge iznajmljivača nekretnina, direktor *online* turističkog vodiča *Visit Stockholm*, jedan arhitekt i jedan poslovni ekonomist. U sat vremena nije bilo nijednog povjesničara umjetnosti – ili nekog drugog predstavnika javne umjetnosti u gradu. Naravno, jedan umjetnik sudjeluje; vrlo kratki unaprijed snimljeni isječak sa španjolskim slikarom i kiparom Okudom. Dobio je jedva 30 sekundi.

Pretražujući stranicu napokon sam u rubrici „Često postavljena pitanja“ pronašao naslov „Kakva će to biti umjetnost?“. Ponovno dolazi popis. Festival će predstaviti umjetnost koja brine o „dušama ljudi, mjesta i planeta“ i koja „oduševljava, uljepšava, iznenađuje“. Međutim, najviše me začuđuje festivalska vizija „politički i klimatski neutralne umjetnosti“ – kao da su ti pojmovi međusobno usporedivi. Drugim riječima, umjetnost mora biti oslobođena od opasnih stakleničkih plinova kao i od političkih stavova. Politički neutralna umjetnost – što je to?

Kip Karla XII., koji je izradio švedski kipar Johan Peter Molin, vjerojatno ne bi bio postavljen na Wall Street Stockholmu. Kao ni skulptura „Non-Violence“ Carla Fredrika Reuterswårdsa ili spomenik Raoulu Wallenbergu. Mjesta se ne bi našlo niti za Ulrika Samuelsona i njegov veličanstveni dekor na stanici podzemne željeznice Kungsträdgården. Javna umjetnost koja danas krasi stanicu zapravo je politički komentar na sukob građana i policije zbog brijestova, prosvjede koji su se odvijali prilikom izgradnje stanice 1971. godine.

Izgleda da najpoznatiji švedski suvremeni umjetnici nisu dobili pozivnicu. Nema Caroline Falkholt, Sage Berlin, Akaya. Bi li najveći europski festival javne umjetnosti ugostio umjetnika poput Petera Johanssona? Ili čak Banksyja?

Pretpostavljam da upravljanje projektom koji općina Nacka prodaje za pola milijuna kruna uključuje stručnu edukaciju o tome kako prepoznati „politički neutralnu umjetnost“. Stvoriti 222 javna umjetnička djela u Stockholmu koja ništa ne poručuju – koliko izazovna toliko i zastrašujuća zamisao.

XIII. 2. Bin behöver fler träd

XIII. 2. 1. Källtexten

Bin behöver fler träd

Blommor är livsviktiga för bin. Men det går lika bra med träd, visar en studie. Och helst pollen från en ek om biet själv får välja.

Medvetenheten om att pollinerande insekter behöver blommor rika på pollen och nektar ökar. I en ny studie visar det sig att träd kan vara minst lika viktiga för överlevnaden, som blommor åtminstone för det röda murarbiet, men troligtvis även för andra vildbin. Ett träd stack – lite oväntat – ut som favorit.

Jordbrukslandskapen har förändrats kraftigt det senaste seklet, något som bland annat lett till att antalet blommor minskat drastiskt. Det ställer till det för bland annat bina som behöver växter rika på sockerrik nektar och proteinrikt pollen för att klara sig.

Forskarna har undersökt vilka typer av livsmiljöer och blommor i jordbrukslandskapet som gynnar fortplantningen av det röda murarbiet – ett vanligt solitärbi i södra Sverige som är aktivt tidigt på året. Ett av resultaten som sticker ut är att en generell tillgång på träd i landskapet ökar binas reproduktion.

– Vi såg att en ökad mängd träd gynnade bina. Detta kan dels förklaras av att de främst samlade pollen från ek, särskilt tidigt på säsongen, men också för att miljöer med träd skulle kunna bidra med boplatser till bin, säger Johanna Yourstone, doktorand vid biologiska institutionen vid Lunds universitet och en av huvudförfattarna till studien som publicerats i *Biological Conservation*.

Ek bjuder på mat tidigt på säsongen

I studien kunde forskarna också visa att bina föredrog pollen från ek framför deras näst största pollenkällan tidigt på våren – lönn. Ju mer ekar, desto mer ekpollen samlade bina, medan lönnpollen framförallt samlades in när det var ont om ek i närheten.

– Vi vet inte riktigt varför de gillar ekpollen så mycket. Enligt tidigare forskning verkar det inte nyttigare än mycket annat pollen, och en laboratoriestudie visar att larverna tillväxer lika bra på lönnpollen som på ekpollen, säger Johanna Yourstone.

– Om någon har en bra teori om varför, så får de jättegärna höra av sig, vi är nyfikna!

I studien fokuserar forskarna på en enda art bi, det röda murarbiet, men de citerar en källa från så tidigt som 1945 där det anges att en mängd olika solitärbiarter samlar pollen från framförallt ek.

– Det går att föreställa sig att fler arter bin gynnas av träd generellt, och inte bara av till exempel sälk som är en välkänd blomresurs tidigt på våren. Att ek inte producerar nektar och anses vara

vindpollinerad gör den förmodligen förbisedd som bi-resurs, och överhuvudtaget så saknas det ordentlig information om vad de flesta vilda bin föredrar att äta, säger Johanna Yourstone.

Smörblommor viktig näringskälla

Förutom träd så såg de att förekomst av smörblommor och raps gynnade bina. I den senare delen av binas liv samlade bina in mycket pollen från smörblommor, vilket förmodligen förklarar smörblommornas positiva effekt på reproduktionen. Raps däremot samlade bina inte mycket pollen ifrån, därför tror forskarna att raps framförallt var viktig som en källa till nektar.

– För att kunna hjälpa bina är viktigt att förstå hur det förändrade utbudet av blommor påverkar, liksom avståndet till blommorna. Vi behöver också veta mer om hur konkurrensen om blommor påverkar olika arter av bin, säger Johanna.

Mångfald av växter behövs

Vad är då de viktigaste budskapen att ta med sig från den här studien, och finns det något gemene man kan göra för att gynna bina? Enligt Johanna Yourstone bekräftar denna studie tidigare erfarenheter om hur viktigt det är att det finns olika typer av resurser tillgängliga för bin, även över tid.

– I den här studien ser vi hur viktiga olika resurser är för ett enda bi, i Sverige har vi ju flera hundra arter bin. Det bästa jag tror att folk kan göra för att hjälpa bina är att bidra till att det finns många olika sorters blommor, buskar och träd tillgängliga, både i rum och över tid.

Det behöver inte vara så komplicerat, betonar hon: låt de gamla träden stå kvar istället för att hugga ner dem, hoppa gräsklippningen ett tag eller klipp bara delar av trädgården och låt maskrosorna och klöverna blomma.

– I jordbrukslandskapet tänker jag lite likadant, först och främst låt träden som finns där stå kvar, och låt vägkanter blomma innan de slåträs. Och varför inte plantera lite nya ekar eller andra inhemska träd?

XIII. 2. 2. Översättningen

Pčelama je potrebno više drveća

Cvijeće je za pčele od životne važnosti. Međutim, istraživanje je pokazalo da je drveće jednako dobro. Da ih se pita, pčele bi odabrale pelud hrasta.

Svijest da kukci oprašivači trebaju cvijeće bogato peludom i nektarom raste. Novo istraživanje pokazuje da drveće može biti gotovo jednako važno za preživljavanje kao i cvijeće, barem za pčele zidarice, ali vjerojatno i za druge divlje pčele. Jedno drvo ističe se – pomalo neočekivano – kao omiljeno.

Poljoprivredni krajolik dramatično se promijenio proteklog stoljeća, zbog čega ima znatno manje cvijeća. To stvara probleme, između ostaloga, i pčelama koje trebaju biljke bogate šećernim nektarom i pelud bogatu bjelančevinama.

Znanstvenici su proučavali tipove staništa i vrste cvijeća u poljoprivrednom krajoliku koji pogoduju razmnožavanju pčele zidarice – uobičajene solitarne pčele u južnoj Švedskoj koja je aktivna početkom godine. Jedan od rezultata koji se ističe jest da pristup drveću pospješuje reprodukciju pčela.

- Vidjeli smo da veći broj stabala pogoduje pčelama. To se djelomično može objasniti činjenicom da su uglavnom sakupljale pelud hrasta, osobito početkom sezone, ali i time što drveće može poslužiti kao dodatna staništa, rekla je Johanna Yourstone, doktorandica na Odsjeku za biologiju Sveučilišta u Lundu i jedna od glavnih autora istraživanja objavljenog u časopisu *Biological Conservation*.

Hrast nudi hranu početkom sezone

Znanstvenici su u istraživanju također pokazali da su pčele preferirale pelud hrasta u odnosu na javor, svoj drugi najveći izvor peludi u rano proljeće. Što je bilo više hrastova, to su pčele sakupile više peludi hrasta, dok su pelud javora uglavnom sakupljale kada u blizini nije bilo hrasta.

- Ne znamo točno zašto toliko vole pelud hrasta. Prema dosadašnjim istraživanjima, ne čini se korisnijim od mnogih drugih peludi, a laboratorijsko istraživanje pokazuje da ličinke rastu jednako dobro na peludi javora kao i na peludi hrasta, rekla je Johanna Yourstone.

- Ako netko ima dobru teoriju, neka nas slobodno kontaktira, znatiželjni smo!

Znanstvenici se u istraživanju fokusiraju na samo jednu vrstu pčele, pčelu zidaricu, ali citiraju izvor iz 1945. godine u kojem se navodi da različite vrste solitarnih pčela uglavnom sakupljaju pelud hrasta.

- Možemo pretpostaviti da više vrsta pčela ima koristi od drveća općenito, a ne samo od, primjerice, vrbe, koja je poznati izvor cvijeća u rano proljeće. Zbog činjenice da hrast ne proizvodi nektar te se smatra da se oprašuje uz pomoć vjetra, vjerojatno mu se ne pridaje dovoljno pažnje kao izvoru hrane za pčele, a općenito nedostaje pouzdanih informacija o tome što većina divljih pčela radije jede, rekla je Johanna Yourstone.

Žabnjaci su važan izvor prehrane

Otkriveno je da osim drveća pčelama pogoduje i prisutnost žabnjaka i uljane repice. U posljednjem stadiju života, pčele su sakupile puno peludi žabnjaka, što vjerojatno objašnjava pozitivan učinak žabnjaka na reprodukciju pčela. Peludi uljane repice, međutim, nisu sakupile puno pa znanstvenici smatraju da je uljana repica prvenstveno bila važan izvor nektara.

- Kako bismo mogli pomoći pčelama, važno je razumjeti kakav utjecaj ima promjena ponude cvijeća, kao i udaljenost cvijeća. Također moramo znati više o tome kako natjecanje za pristup cvijeću utječe na različite vrste pčela, rekla je Johanna.

Potrebna je raznolikost biljaka

Koje su najvažnije poruke iz ovog istraživanja koje treba istaknuti i može li se nešto učiniti za dobrobit pčela? Prema riječima Johanne Yourstone, ovo istraživanje potvrđuje prethodna iskustva o tome kako je važno da pčele na raspolaganju imaju različite resurse, u različitim vremenskim periodima.

- Ovo istraživanje pokazuje koliko su različiti resursi važni za jednu vrstu pčela, a u Švedskoj postoji nekoliko stotina vrsta pčela. Mislim da najbolje što ljudi mogu učiniti kako bi pomogli pčelama jest da doprinesu raznolikosti cvijeća, grmlja i drveća, kako u različitim staništima tako i u različitim vremenskim periodima.

To uopće ne mora biti komplicirano, naglasila je Johanna: ostavite stara stabla umjesto da ih siječete, odgodite kosidbu ili kosite samo neke dijelove vrta i pustite da maslači i djeteline procvjetaju.

- Gotovo isto vrijedi i za poljoprivredni krajolik, prije svega ne dirajte stabla koja su tamo i pustite biljke uz cestu da procvjetaju prije nego što ih pokosite. Zašto ne bismo posadili neki novi hrast ili drugo autohtono drveće?

XIII. 3. Anna Jansson – Farlig sanning

XIII. 3. 1. Källtexten

Anna Jansson – Farlig sanning

SOMMARNATTEN SMÖG SIG IN genom de öppna fönstren på sjukhusets avdelning 23. Den fanns där som en fläkt i spetsgardinerna och en doft från de stora gula klängrosorna som klättrade utmed husfasaden. Klockan närmade sig fyra och ett svagt gryningsljus lyste upp rummen.

Anneli Robertsson gick tyst från sal till sal med sin ficklampa för att se att patienterna hade det bra. Fyllde på vatten där det behövdes. Plockade ett täcke från golvet, vände en för varm kudde. Hon hade jobbat som undersköterska på kirurgen i många år. Nattarbete sätter sina spår. Det fanns dagar när hon av misstag skulle ha kunnat stoppa smutsvätten i kylen och tumlat mjölken. Socialt var det en brist att arbeta så många kvällar. Det tyckte i alla fall Urban när hon jobbade varannan helg. Anneli tyckte det gick riktigt bra. Skulle sanningen fram tyckte hon inte att festerna med Urbans arbetskamrater var särskilt roliga. De pratade jobb och politik. De var män som tog plats och vädrade sina samstämmiga åsikter och det var Urbans chef som bestämde vad de skulle tycka. Deras fruar var tysta och dekorativa. Anneli kände sig ofta utanför och uttråkad. Det fanns inget utrymme för intressanta diskussioner eller ens trevligt småprat. Det var faktiskt riktigt skönt att få gå till nattjobbet och ha en anledning att tacka nej ibland.

"Anneli, där är du ju." Nattsköterskan Birgit kom ut från expeditionen. "Vi får in en patient. En dam född 1934 som har blivit påkörd av en smitare. Hon har en skadad halskota som är fixerad nu. Det kunde ha gått riktigt illa om hon försökt lyfta på huvudet. Båda benen är brutna och det är ett under att hon alls lever. Operationen tog över fyra timmar. Hon kommer från postop nu. Det är fullt på intensivvårdsavdelningen. Vi lägger henne på enkelrum. Vi får ingen extra personal."

Anneli nickade till svar. Hon hade hört om olyckan på radio när de satt i personalrummet och fikade vid midnatt. Den påkörda kvinnan hade upptäckts av en annan bilist. Hon låg på körbanan bredvid sin cykel och riskerade att bli överkörd igen. Smitaren hade försvunnit. Lämnat henne utan att se efter hur det gick. Det fanns inga vittnen.

"Vera Lindell heter hon", sa sköterskan. "Hennes man följer med upp till avdelningen. Han vill stanna kvar hos henne. Vi får ordna en extrasäng åt honom på rummet."

Anneli gjorde sitt bästa för att ordna det för dem. Vera sov djupt. En gång i kvarten skulle de väcka henne och ta puls och blodtryck. Sannolikt hade hon också slagit i huvudet och fått en hjärnskakning, även om det inte fanns några tecken på inre blödning enligt magnetröntgen.

"Vi har bara varandra", sa maken som satt på en stol bredvid Veras säng och höll hennes hand. "Varför skulle det här behöva hända? Vi hade det så bra. Hur är man funtad om man kan lämna någon man kört på att dö på landsvägen?"

"Polisen är på väg hit", sa Anneli. "De vill veta hur det gick till. Vi får se om hon orkar prata. Annars får de komma igen senare."

"Det var säkert ett rattfylllo!" Maken skakade av vrede. "Hon kunde ha dött ifrån mej." Han började gråta. Skändes för sin gråt och vände bort ansiktet. "Kommer hon att bli bra igen? Kommer hon att kunna gå?"

Anneli hade arbetat tillräckligt länge i vården för att inte ge några tvärsäkra svar. Ibland tillstötte komplikationer fast det såg ut att gå väl. Efter en operation fanns alltid risk för propp eller blödning. "Vi hoppas det. Det är fruktansvärt." Anneli la sin hand på hans arm och strök honom över ryggen när den återhållna gråten välldes fram. "Jag hoppas verkligen att de tar den som gjorde det." Anneli satt kvar hos dem så länge hon kunde. Men ganska snart blev hon kallad till en annan sal. En ryggopererad patient hade blött igenom sitt bandage och var våt på hela ryggen. Läkaren hade tillkallats. Anneli behövde finnas på plats om patienten skulle transporteras tillbaka till operation. Vilket också skedde.

Efter klockan fem fick de in en kvinna med två brutna revben. Hon hade svårt att andas på grund av smärtorna i bröstkorgen och fick morfin. Läkaren misstänkte att kvinnan blivit misshandlad eftersom hon inte riktigt kunde berätta hur det hade gått till. Han misstänkte att hon väntat många timmar på att söka vård. Det är inte riktigt den här typen av skador man får när man halkar i duschen, menade han. Anneli kände igen den nyinkomna kvinnan. Det var en arbetskamrat till Urban: Mimmi Lind. De hade träffats som hastigast på julfesten och talats vid ett par gånger i telefon när Anneli sökt sin man på jobbet. Mimmi var sambo med Urbans chef. En stuvuxen och handlingskraftig man. Älskvärd, men ganska snar att brusa upp. Om det inte varit för tystnadsplikten hade hon gärna velat fråga Urban om han visste något om deras förhållande när hon kom hem. Mimmi såg ut som en ängel där hon sov med det långa ljusa håret utspritt över kudden. Till och med i sömnen andades hon med snabba korta andetag på grund av smärtan i bröstkorgen. Höger axel var blottad och Anneli såg ett avlångt blåmärke som fortsatte ned över bröstkorgen. Hur får man en sådan skada? Hade någon försökt träffa hennes huvud med ett tillhygge, missat och slagit henne över axeln? Eller hade hon fallit in i något? Men märket syntes även ovanpå axeln.

Annelis chef var lika bekymrad. "Vi måste rapportera över till dagpasset och be dem kontakta kuratorn. Det bästa är om kuratorn bara kommer in, pratar en stund och sen erbjuder kontakt med kvinnojouren."

När arbetspasset var slut tog Anneli cykeln hem. Det var en solig och krispigt klar morgon med blå himmel. Trädgårdarna prunkade av rosor och dahlior och slingrande klematis. I en aldrig sinande ström mötte hon människor som var på väg till jobbet. Det kändes skönt att få åka hem och sova. Hon tog cykelstigen, trots att det var längre än att cykla längs landsvägen. Det kändes farligare än annars att färdas på stora vägar efter olyckan hon sett i natt. Kvinnan som blivit påkörd av en smitare. Så fort livet kan förändras, tänkte hon. På en sekund. Hon kände benens styrka i varje tramptag. Ingen självklarhet att man ska kunna röra sina ben och själv bestämma vart man ska. Hon andades in den friska luften djupt ned i lungorna. Tacksam för att hon levde och var frisk. En tanke hon ofta fick efter ett nattpass på jobbet.

När hon kom hem klädde hon av sig, duschade och kröp ned i sängen bredvid Urban som fortfarande sov. Det luktade alkohol i rummet. Det kom i dunster med hans utandning. Snart skulle hans väckarklocka ringa. Hon kröp närmare, ville att han skulle hålla om henne så att hon kände att hon levde på riktigt. Han var vaken. Det hörde hon på hans andning. Hon kysste honom på halsen. Handen smekte hans mage och letade sig längre ned. Han sov ovanligt nog med kalsongerna på och en t-shirt. Hon kunde faktiskt inte minnas att det hänt annat än när de sovit över hos släkt och vänner och då brukade han inte ha något på överkroppen. Inte var det särskilt kallt i rummet heller.

"Sluta, Anneli. Jag orkar inte." Hans röst var grumlig. Han la sig på sidan med ryggen mot henne. Hon kände sig lite kränkt, men måste ändå ha somnat ganska snart. När hon vaknade till hade han gått. Hon somnade om igen, vaknade sex timmar senare innan väckarklockan ringde, och steg upp.

Ledig helg. De skulle ha alla möjligheter att ägna sig åt varandra i två hela dagar. Inget var inbokad. Det fanns inga barn hemma på besök. Sönerna var utflugna. De hade sina egna liv och studerade på universitet båda två. Mats läste media och Per tänkte bli statsvetare och heltidspolitiker som sin pappa.

Urbans kostym hängde på en galge på garderobsdörren. Den luktade rök. Han hade varit ute efter jobbet och tagit ett par öl med några gubbar från landstinget. Vad de där ölvällarna var bra för hade Anneli inte riktigt begripit. Inte hade det lett till några direkta förbättringar för patienterna, inte för personalen heller, vad hon hade märkt. Men hon hade lojalt stöttat sin man i hans politiska karriär. Alltid varit hemma när barnen varit sjuka, arbetat deltid och stått för hela marktjänsten. Lyssnat när han hade blivit förorättad, förbigången eller motsagd. Peppat när han blivit vald och tagit nya språng ända upp i regionstyrelsen. När chefen skulle avgå om ett halvår fanns det möjligheter för honom att bli ordförande. Det skulle passa honom utmärkt.

Anneli knäppte på radion medan hon røjde upp i köket. Det stod ett stort grogglas på Urbans plats. I ginflaskan hade nivån sjunkit betänkligt. På en torsdagskväll! Det var inte bra. Radions skvalmusik bröts för en nyhetssändning.

Den kvinna som igår kväll blev påkörd av en smitare på riksväg 142 har avlidit under förmiddagen i sviter av skadan. Olyckan skedde vid 23-tiden igår kväll och polisen söker vittnen till händelsen. Anneli stängde av radion. Hon behövde tystnaden. Hon tänkte på den stackars mannen som suttit vid sin hustrus sjuksäng. Han var ensam nu.

I väntan på att Urban skulle komma hem denna fredagskväll dammsög hon hela huset och plockade in röda rosor från trädgården. Låga buketter skulle det vara så att man kunde se varandra i ögonen när man satt vid bordet och så några värmeljus i röda lyktor som gav ett varmt sken. Räkcocktail till förrätt skulle det bli, oxfilé med rosépepparsås och klyft-potatis och sen en underbart god tiramisu till efterrätt. Urban hade arbetat hårt, representerat och varit tillgänglig för näringslivet varenda kväll i flera veckors tid. Han behövde få vara hemma och koppla av.

XIII. 3. 2. Översättningen

Anna Jansson – Opasna istina

LJETNA SE NOĆ UŠULJALA kroz otvorene prozore bolničkog odjela broj 23, s povjetarcem na čipkastim zavjesama i mirisom velikih žutih ruža penjačica na pročelju zgrade. Bližilo se četiri sata i slaba svjetlost zore osvjetljavala je sobe.

Anneli Robertsson u tišini je hodala od sobe do sobe s džepnom svjetiljkom kako bi provjerila jesu li pacijenti dobro. Ulila vodu gdje treba. Podigla pokrivač s poda, okrenula pretopao jastuk. Već godinama je radila kao pomoćna medicinska sestra na odjelu kirurgije. Noćne smjene ostavljaju svoj trag. Bilo je dana kada bi nehotice ostavila prljavo rublje u frižideru i prolila mlijeko. Rad u toliko noćnih smjena značio je i nedostatak društvenog života. Tako je barem mislio Urban kada je radila svaki drugi vikend. Anneli to uopće nije smetalo. Iskreno rečeno, nije mislila da su zabave s Urbanovim kolegama s posla previše zabavne. Razgovarali bi o poslu i politici. Oni su bili muškarci koji bi sjeli i iznosili svoje istovjetne stavove, a Urbanov šef je bio taj koji bi odlučivao kako će razmišljati. Njihove su supruge bile tihe i služile kao ukras. Anneli se često osjećala izostavljenom i bilo joj je dosadno. Nije bilo mjesta za zanimljive rasprave ili barem ugodno ćaskanje. Zapravo je bilo zaista lijepo otići u noćnu smjenu i imati razlog ponekad odbiti poziv.

„Anneli, tu si.“ Birgit, medicinska sestra iz noćne smjene, izašla je iz ureda. „Imamo pacijenta, jednu gospođu rođenu 1934. koju je pregazio auto i pobjegao s mjesta nesreće. Ima ozljedu vratnog kralješka koji je sada fiksiran. Moglo je proći još puno gore da je pokušala podići glavu. Obje noge su slomljene i čudo je da je uopće živa. Operacija je trajala više od četiri sata. Sada dolazi iz sobe za oporavak. Odjel za intenzivnu njegu je pun. Smjestit ćemo je u jednokrevetnu sobu. Ne dolazi nam dodatno osoblje.“

Anneli je potvrdno kimnula. Za nesreću je čula na radiju kada su u ponoć sjedili u sobi za osoblje i pili kavu. Pregaženu ženu primijetio je drugi vozač automobila. Ležala je na cesti pokraj svog bicikla u opasnosti da je netko ponovno pregazi. Vozač je nestao. Ostavio ju je, a da nije ni provjerio kako je. Nije bilo svjedoka.

„Zove se Vera Lindell“, rekla je medicinska sestra. „Njezin je suprug prati do odjela. Želi ostati s njom. Trebamo mu namjestiti dodatni krevet u sobi.“

Anneli se pobrinula za to. Vera je čvrsto spavala. Svakih petnaest minuta bi je probudili i izmjerili joj puls i krvni tlak. Vjerojatno je i udarila glavom i pretrpjela potres mozga, iako na magnetnoj rezonanci nije bilo znakova unutarnjeg krvarenja.

„Imamo samo jedno drugoga“, rekao je suprug koji je sjedio na stolici uz Verin krevet i držao je za ruku. „Zašto se ovo moralo dogoditi? Bilo nam je tako lijepo. Kakav to čovjek ostavi osobu koju je pregazio da umre na cesti?“

„Policija je na putu ovamo“, rekla je Anneli. „Žele znati kako je došlo do toga. Vidjet ćemo može li govoriti. U protivnom će se vratiti kasnije.“

„To je sigurno bio neki pijanac za volanom!“ Suprug se tresao od bijesa. „Mogla mi je umrijeti.“ Počeo je plakati. Srameći se suza, okrenuo je glavu. „Hoće li biti dobro? Hoće li moći hodati?“

Anneli je dovoljno dugo radila na odjelu da ne daje nikakve precizne odgovore. Ponekad dođe do komplikacija, iako se čini da je sve u redu. Nakon operacije uvijek postoji rizik od ugruška ili krvarenja. „Nadamo se tome. Strahota.“ Anneli je položila dlan na njegovu ruku i pogladila ga po leđima kad se začuo suzdržani krik. „Nadam se da će uhvatiti osobu koja je to učinila.“ Anneli je ostala s njima koliko god je mogla, no ubrzo su je pozvali u drugu sobu. Pacijent koji je operirao leđa prokrvario je kroz zavoje i bio je mokar po cijelim leđima. Pozvali su liječnika. Anneli je trebala biti prisutna u slučaju da pacijenta treba prebaciti natrag u operacijsku salu. To se također znalo dogoditi.

Iza pet sati primili su ženu s dva slomljena rebra. Zbog bolova u prsnom košu otežano je disala i dobila je morfij. Liječnik je sumnjao da je žena pretučena jer nije mogla reći što se točno dogodilo. Sumnjao je da je satima čekala prije nego što je potražila pomoć. Nije to ozljeda kakvu zadobiješ kada se oklizneš u tušu, mislio je. Anneli je prepoznala ženu. Bila je to Urbanova kolegica s posla, Mimmi Lind. Upoznale su se nakratko na božićnoj zabavi i razgovarale nekoliko puta na telefon kad je Anneli tražila svog supruga na poslu. Mimmi je živjela u izvanbračnoj zajednici s Urbanovim šefom. Krupan i energičan čovjek. Simpatičan, ali prilično lako plane. Da nije liječničke tajne, pitala bi Urbana kad se vrati kući zna li išta o njihovoj vezi. Mimmi je izgledala poput anđela, spavajući s dugom plavom kosom prosutom na jastuku. Čak je i u snu disala brzo i kratko zbog bolova u prsnom košu. Desno rame joj je bilo otkriveno i Anneli je vidjela izduženu modricu koja se pružala preko njenih prsa. Kako se zadobiju takve ozljede? Je li je netko pokušao udariti u glavu nekim predmetom, promašio i udario je preko ramena? Ili je negdje pala? Ali trag je bio vidljiv i na ramenu.

Jednako zabrinuta bila je i Annelijina šefica. „Moramo ovo prijaviti dnevnoj smjeni i zamoliti ih da kontaktiraju socijalnog radnika. Najbolje da socijalni radnik dođe, porazgovara s njome i da kontakt sigurne kuće.“

Kad je smjena završila, Anneli je biciklom otišla kući. Bilo je sunčano i vedro jutro s plavim nebom. Vrtove su krasile ruže i dalije i krivudave pavitine. Prošla je kroz bujicu ljudi koji su krenuli na posao. Bilo je lijepo ići kući na spavanje. Krenula je biciklističkom stazom, iako je taj put bio duži od lokalne ceste. Putovanje glavnim cestama činilo se opasnijim nego inače nakon sinoćnje nesreće. Žena koju je udario vozač. Život se okrene tako brzo, pomislila je. U sekundi. Svakim je okretajem pedala osjećala snagu svojih nogu. Mogućnost samostalnog kretanja ne treba uzimati zdravo za gotovo. Duboko je udahnula svježi zrak, zahvalna što je živa i zdrava. Ta bi joj pomisao često pala na pamet nakon noćne smjene.

Kad je stigla kući, svukla se, istuširala i uvukla u krevet pored Urbana koji je još uvijek spavao. U sobi je smrdjelo po alkoholu. Miris je dolazio iz njegovih izdisaja. Uskoro bi mu trebala zazvoniti budilica. Privukla se bliže, htjela je da je čuva kako bi se osjećala uistinu živom. Bio je budan. Čula je to u njegovom disanju. Poljubila ga je u vrat. Rukom ga je milovala po trbuhu i spustila je niže. Neobično da je spavao u donjem rublju i majici. Zapravo

se nije mogla sjetiti da se to ikada prije dogodilo osim kada su prespavali kod rodbine i prijatelja, a tada obično nije nosio ništa na gornjem dijelu tijela. Ni u sobi nije bilo baš hladno.

„Prestani, Anneli. Ne mogu.“ Glas mu je bio tmuran. Okrenuo se na bok, pokazujući joj leđa. Osjećala se pomalo uvrijeđeno, ali ipak je ubrzo zaspala. Kada se probudila, više ga nije bilo. Ponovno je zaspala. Probudila se šest sati kasnije, prije nego što je zazvonila budilica, i ustala.

Slobodan vikend. Imali bi priliku posvetiti se jedno drugome na puna dva dana. Nitko nije imao planove. Nije bilo djece u posjeti. Sinovi više nisu živjeli s njima. Imali su svoje vlastite živote i obojica pohađali fakultete. Mats je studirao medije, a Per je namjeravao postati politolog i baviti se politikom poput svog tate.

Urbanovo odijelo visjelo je na vješalici na vratima ormara. Mirisalo je na dim. Bio je vani nakon posla i popio nekoliko piva s dečkima iz lokalne uprave. Anneli zapravo nije shvaćala čemu su služile te pivske večeri. Koliko je primijetila nisu vodile ka nekim konkretnim poboljšanjima za pacijente, a ni za osoblje. Ali vjerno je podržavala svog supruga u njegovoj političkoj karijeri. Uvijek je bila kod kuće kada su djeca bila bolesna, radila je pola radnog vremena i bila zadužena za cijelo kućanstvo. Saslušala ga je kada je mu je bila nanesena nepravda, kada je bio zanemaren ili kada su mu proturječili. Bodrila ga je kada je dobio izbore i popeo se sve do regionalne vlasti. Njegov je šef planirao odstupiti za pola godine te je postajala mogućnost da ga zamijeni. To bi mu savršeno odgovaralo.

Anneli je upalila radio dok je čistila kuhinju. Na Urbanovom je mjestu bila velika čaša za grog. Razina džina u boci alarmantno je pala. U četvrtak navečer! To nije dobar znak. Glazbu na radiju prekinule su vijesti.

Žena koja je sinoć pregažena na autocesti 142 podlegla je ozljedama i preminula tijekom prijepodneva. Nesreća se dogodila navečer oko 23 sata, a policija traži svjedoke. Anneli je ugasila radio. Trebala je tišinu. Sjetila se jadnoga čovjeka koji je sjedio uz bolnički krevet svoje žene. Sada je sam.

Dok je čekala da se Urban vrati kući u petak navečer, usisala je cijelu kuću i ubrala crvene ruže iz vrta. Stavila ih je u niski buket kako bi se mogli gledati u oči kada budu sjedili za stolom, i upalila lučice u crvenim lampionima da bacaju topli sjaj. Koktel s kozicama za predjelo, biftek s umakom od ružičastog papra i pekarski krumpir, a zatim preukusan tiramisu za desert. Urban je naporno radio i nalazio se s lokalnim poduzetnicima svake večeri već nekoliko tjedana. Trebalo mu je da ostane kod kuće i opusti se.

XIV. Översättningar från kroatiska till svenska

XIV. 1. RENAR: ‘Strah za egzistenciju zbog pandemije postoji, iako sam naučila na nesigurnost’

XIV. 1. 1. Källtexten

RENAR: ‘Strah za egzistenciju zbog pandemije postoji, iako sam naučila na nesigurnost’

Sara Renar, zagrebačka kantautorica koja je uoči pandemije koronavirusa često nastupala u Hrvatskoj i Europi otkriva kako se snalazi u novim okolnostima i kako je došla na ideju za ekskluzivne koncerte Rooftop Sessions, govori zašto je imala problema s dobivanjem potpore HDS-a i najavljuje album

Zagrebačka kantautorica Sara Renar iza sebe ima četiri diskografska izdanja, ali i veliki broj koncerata jer živi isključivo od svojih nastupa pa ih je tako samo u posljednje tri godine održala preko 250. Godine 2015. osvojila je Glazbenu nagradu Porin za najbolju žensku vokalnu izvedbu zahvaljujući albumu “Jesen”, koji je iste godine zaslužio i nominaciju za najbolji alternativni album. Samo godinu dana kasnije njezin album “Tišina” nominiran je i za album godine i alternativni album godine, kao i za nagradu IMPALA za europski album godine. Sudjelovala je i u kazališnom projektu sa skupinom Montažstroj i umjetničkim kolektivom SKROZ. Sara Renar u svojim tekstovima nerijetko kritizira društvo i položaj žena u društvu, što je ponovo naglasila singlom “Šuti i pjevaj” kojim je početkom ove godine najavila novi studijski album. O uvjetima rada uslijed pandemije, novim pjesmama i nadolazećem albumu govorila je u intervjuu za Nacional.

NACIONAL: Objavili ste singl “Držali smo se za ruke”, koji nije bio u planu kao singl. Naime, riječ je o pjesmi koja je nastala još prije nekoliko godina, tekstualno i te kako odgovara aktualnom stanju u svijetu. Je li upravo tekst pjesme razlog što ste je izvadili iz arhive?

Kao što Nick Cave kaže, pjesme su često prije proročanske nego retrospektivne. Kako smo sad u lipnju zgotovili finalni miks za “Držali smo se za ruke”, vidjela sam da i sama mogu napraviti video pa rekoh neka ode pjesma u svijet, vrijeme je.

NACIONAL: Kako ste vi doživjeli situaciju oko koronavirusa i život u izolaciji, s obzirom na to da živite isključivo od nastupa koji su vam sada onemogućeni?

Logično da me uhvatila egzistencijalna tjeskoba, ali s druge strane, cijela alternativna i nezavisna scena toliko je naviknuta živjeti nesigurno da se usuđujem reći da me i nije toliko psihički pogodilo. Kad je cijeli svijet u krizi, onda se barem ne pitaš je li to rezultat tvojih osobnih pogrešnih životnih izbora.

NACIONAL: I vi ste među glazbenicima koji su zatražili pomoć HDS-a i prilično ste se namučili da dodete do te naknade iako ste dobitnica Porina za najbolju vokalnu izvedbu. Kako to komentirate?

Želim vjerovati da su namjere HDS-a bile najbolje, ali se i dalje ne mogu oteti dojmu da se postavljanjem vrlo nepreciznih uvjeta za potporu iz Fonda solidarnosti te naknadnim mijenjanjem i dodavanjem istih, u stvari pogoduje podobnim članovima. Treba inzistirati na transparentnosti upravljanja zajedničkim sredstvima, pogotovo u doba krize. Sve drugo vrlo lako sklizne u lopovluk i fašizam. Povijest je to, nažalost, prečesto potvrdila.

‘Razmišljala sam o angažmanu u nekim glazbenim udrugama, ali to je borba s vjetrenjačama za koju još nisam spremna, a i takva aktivnost bi mi uzela vrijeme za bavljenje glazbom’

NACIONAL: Gdje je zapela potpora HDS-a u vašem slučaju?

Potporu sam na kraju ostvarila, a proces je bio kao iz kakvog Kunderina romana. Prvo nisam dobila nikakav odgovor na prijavu, nego sam rezultate dobitnika potpore pročitala u Slobodnoj. Onda mi je putem telefonskog poziva došla informacija, nigdje ranije spomenuta, da se potpora ne može ostvariti ako se istodobno dobiva potpora Ministarstva kulture za samostalne umjetnike. Da bih nakon kojeg tjedna dobila e-mail kojim ostvarujem potporu, na koji sam odgovorila da je neću prihvatiti ako time zakidam nekog drugog člana – to je, naime, bio inicijalni argument nemogućnosti dvostrukog izvora potpore. Nakon toga uslijedio je poziv kojim me uvjeravaju da ako prihvatim, nitko neće ostati uskraćen. Pobude mogu biti plemenite, ali strukovna udruga ne smije funkcionirati plemenski.

NACIONAL: Kako ocjenjujete mjere HDS-a za pomoć glazbenicima, među kojima se našao i njihov savjet publici da podrži glazbenike izjavama da ih voli?

Svakako je dobro što se povećao Fond solidarnosti s namjerom da se potrebitim članovima u ovoj krizi pruži materijalna potpora – uostalom, taj kapital je rezultat zajedničkog rada članova. Što se njihova savjeta publici tiče, mislim da bi, u najmanju ruku, trebali dobro razmisliti o novoj PR službi.

NACIONAL: Zanimljivo je da publika i prosječni konzumenti glazbe u Hrvatskoj zapravo uopće nisu shvatili u kakvoj su se situaciji, zbog pandemije, glazbenici našli. Što bi, po vama, trebalo poduzeti da se javnost senzibilizira i počne drugačije gledati na rad glazbenika?

Moram tu napomenuti da se dio moje publike zaista pokazao punim razumijevanja i pružio mi potporu koja mi je u datom trenutku strahovito puno značila, kao i danas. Ali, općenito govoreći, nažalost se u ovoj državi na umjetnost gleda kao na nešto nepotrebno i suvišno. Najšira javnost bavljenje glazbom ionako percipira kroz prizmu reality showa: od poruke da se glazbom može baviti ama baš svatko, preko legitimizacije ismijavanja onih netalentiranih nesretnika koji se na takvo što prijave do potpuno nerealnog očekivanja da će netko, pobijedivši u šou, uz obavezno potpisivanje drakonskog ugovora ostvariti dugotrajnu karijeru. Uz to imamo vječno prisutan i krajnje problematičan “uhljeb” diskurs koji guraju mediji: jedino mjerilo opstanka je tvoja tržišna vrijednost i javnost ne prašta ako tražiš potporu za umjetnički rad. Pritom se uopće ne uzima u obzir da mi ne možemo, osim u slučaju vrlo komercijalnih

projekata, govoriti o tržištu u zemlji od četiri milijuna mahom siromašnih stanovnika. Ipak, ima nade. Pred koju godinu sam u POU Rovinj sudjelovala u projektu gdje se s učenicima srednjih škola razgovara i konkretno pokazuje razne aspekte bavljenja umjetnošću, od književnosti do glazbe. Mislim da je ključno približiti umjetnički rad kroz obrazovanje, i to ne ex-cathedra nego sa stvarnim, živim ljudima.

NACIONAL: Kakav je vaš životni standard u odnosu na ostatak žitelja Hrvatske, s obzirom na to da živite isključivo od glazbe i nastupa koje dogovorite?

Živim skromno i prilično nesigurno, ali usporedbe su nezahvalne. S jedne strane, u usporedbi s nekim tko ima stalno zaposlenje, nemam nikakvu garanciju primanja, ali svejedno bih rekla da je moj standard nemjerljivo povoljniji od dobrog djela stanovnika ove zemlje jer imam tu sreću da posjedujem vlastiti životni prostor. Teško da bih s ovim životnim pozivom mogla plaćati prosječan najam, ali s druge strane, zaista je ogroman blagoslov raditi ono što iz dubine duše voliš.

NACIONAL: Je li pjesma “Šuti i pjevaj”, koju ste objavili u ožujku, neki vaš odgovor na sve to o čemu govorimo ili radikalni tekst te pjesme ima neku drugu pozadinu?

U spotu pjesme šareno odjevene žene plešu na house podlogu dok izgovaraju rečenice koje su doslovce izvučene iz mizoginih komentara ispod članaka raznih portala na temu ženskih prava ili intervju s javno eksponiranim ženama. Ja sam samo napravila kolaž. Dakle, isti oni ljudi koji su de facto napisali tekst pjesme, smatraju je uvredljivom. Dokle god se tekst pjesme “Šuti i pjevaj” percipira kao radikaln, imamo, nažalost, još puno toga učiniti na temu ravnopravnosti spolova, ali i građanskog društva općenito.

NACIONAL: Jeste li možda razmišljali o tome da se i sami angažirate u nekim glazbenim udrugama i tijelima kao neke vaše kolegice i kolege?

Jesam, ali to je borba s vjetrenjačama na koju nisam još spremna. Jako ozbiljno shvaćam rad tijela udruga i bojim se da bi mi u tom slučaju potpuno progutalo vrijeme za bavljenje glazbom jer tu treba dobro zasukati rukave da bi se stvari dovele u red.

NACIONAL: Svejedno, ipak ste odlučili nastaviti s koncertima, i to na jedan specifičan način – kroz Rooftop Sessions, seriju nastupa na krovu svog nebodera za malobrojnu publiku, ali relativno često. Kako ste uopće došli na tu ideju i kakav je interes publike za te zapravo ekskluzivne koncerte?

Na ideju sam došla još prošle godine. Bila sam izmorena od godina provedenih na turneji i htjela sam vidjeti postoji li alternativa tom modelu nastupanja. Rezultat je obrnuta paradigma: publika, što lokalna što iz različitih dijelova svijeta, dolazi meni na jednu vrlo posebnu lokaciju te uživa u zalasku sunca nad Zagrebom. Cijena je viša od uobičajenog koncerta, međutim, riječ je o kompletnom doživljaju za vrlo ograničen broj ljudi, u koji je uključeno i piće. Karte se rezerviraju preko platforme Airbnb experiences. Pitala sam se kakav će biti interes ove godine jer dio publike uvijek su činili turisti i ugodno me iznenadilo kada su u lipnju koncerti bili rasprodani. Idući termini su 17. i 18. srpnja, a novost je da će mi se klavijaturist Zdeslav Klarić pridružiti na pozornici pa ćemo malo obogatiti repertoar.

‘Jedino mjerilo opstanka je tržišna vrijednost i javnost ne prašta ako tražiš potporu za rad. A ne uzima se u obzir da nema tržišta u zemlji od 4 milijuna siromašnih ljudi’

NACIONAL: Nedavno ste povukli prilično veliki potez i iz diskografske kuće Aquarius Records, za koju ste bili vezani od početka svoje karijere, prešli u Croatia Records. Zašto i zašto baš sada?

Iskreno, ne smatram to nekim radikalnim potezom. Više je bilo pitanje ići s novim albumom posve nezavisno ili se ipak vezati za diskografa – a u tom slučaju glupo je ne prihvatiti najbolju ponudu.

NACIONAL: Radili ste i na glazbenim projektima vezanim uz elektroničku glazbu. Sudjelovali ste na albumima producentice Sunčice Barišić Insolate i glazbenika iz BiH koji nastupa pod imenom Hibrid, a tu je i suradnja sa soundsystem kolektivom Banana zvuk iz Splita. Je li to početak neke ozbiljnije suradnje i djelovanja u svijetu elektroničke glazbe ili su to samo avanturistički žanrovski izleti?

Insolate me krajem 2018. zvala za gostovanje na svom debitantskom albumu, a s obzirom na to da smo obje bile izrazito zadovoljne, vrlo brzo nastala je ideja i za zajednički EP. Da ne bi bilo da sam prema društvu samo kritična, a ne znam pohvaliti dobre inicijative – za taj projekt čak smo i dobile potporu HDS-ova Electro CRO natječaja, što nam je pomoglo u realizaciji projekta koji ćemo uskoro predstaviti i inozemnoj i domaćoj publici. Suradnja s Hibridom je, pak, neočekivano postala naslovna pjesma njegova albuma te jingle za podcast feminističkog kolektiva iz BiH “Sve su to vještice”. A da me Luka i Yuri iz Banana zvuka nisu zvali za suradnju, ostala bih zakinuta za priliku da se iskušam u dub/reggaeu, i to s engleskim tekstom. Jako volim suradnje s producenticama i producentima elektronske glazbe jer imam slobodu istraživati što znače tekst i vokal. Svakako da to utječe i na moj rad.

NACIONAL: Znače li novi singl “Šuti i pjevaj” i pjesma “Držali smo se za ruke” najavu novog albuma?

Apsolutno znače. Ako sve prođe po planu – ako se išta ove godine uopće može planirati – album izlazi krajem ove godine. Oko naslova se još dvoumim.

XIV. 1. 2. Översättningen

SARA RENAR: ‘Jag känner en existentiell rädsla på grund av pandemin, även om jag har lärt mig att leva med osäkerhet’

Sara Renar, en singer-songwriter från Zagreb, som ofta uppträdde i Kroatien och Europa inför pandemin, anslöjar hur hon klarar sig under de nya omständigheterna. Hon berättar också hur hon kommit på idén för de exklusiva Rooftop Sessions-konserterna och varför hon hade problem med att få bidrag från den kroatiska kompositörsföreningen (HDS), samt tillkännager ett album.

Singer-songwritern Sara Renar har fyra skivor bakom sig, men också ett antal konserter eftersom hon lever uteslutande av sina framträdanden. Hon har haft över 250 konserter bara de senaste tre åren. 2015 vann hon musikpriset Porin för bästa kvinnliga sångframträdande tack vare sitt album ”Jesen” (Höst), som blev nominerat för bästa alternativa album samma år. Bara ett år senare nominerades hennes album ” Tišina” (Tystnad) både för årets album och årets alternativa album, samt till IMPALA-priset för årets europeiska album. Hon deltog även i ett teaterprojekt med gruppen Montažstroj och konstkollektivet SKROZ. I sina texter kritiserar Sara Renar ofta samhället och kvinnornas ställning i samhället. Det betonade hon igen med singeln ”Šuti i pjevaj” (Håll tyst och sjung), och tillkännagav därmed ett nytt studioalbum tidigare i år. I denna intervju berättade hon om arbetsvillkor under pandemin, nya låtar och det kommande albumet.

NACIONAL: Du släppte singeln ”Držali smo se za ruke” (Vi höll händer), som inte var planerad som singel. Det är nämligen en låt som skrevs för några år sedan. Textmässigt passar den verkligen i den nuvarande situationen i världen. Är det just texten som var anledningen till att du tog den ur arkivet?

Som Nick Cage säger är låtar ofta mer profetiska än retrospektiva. Nu i juni när vi gjorde den slutliga mixen för ”Držali smo se za ruke” ansåg jag att jag kunde göra en video själv. Jag tänkte att det var dags att släppa låten i världen.

NACIONAL: Hur upplevde du covid-19-situationen och livet i isolering, med tanke på att du bara lever av konserterna som nu inte kan äga rum?

Logiskt sett blev jag överväldigad av existentiell ångest. Å andra sidan är hela den alternativa och oberoende scenen så van att leva osäkert att jag vågar säga att jag inte blev drabbad psykiskt så mycket. När hela världen är i kris undrar man åtminstone inte om det är resultatet av ens personliga felaktiga livsval.

NACIONAL: Du är också bland en av de musiker som har sökt stöd av den kroatiska kompositörsföreningen (HDS). Du har kämpat mycket för att få bidragen från Solidaritetsfonden, även om du är Porin-vinnaren för bästa sångframträdande. Hur kommenterar du det?

Jag vill tro att HDS hade goda avsikter, men det känns fortfarande som att de faktiskt ville gynna vissa medlemmar genom att ställa oprecisa villkor för att få bidrag och ändra och lägga till dessa villkor därefter. Man bör insistera på att få insyn i förvaltningen av gemensamma medel, särskilt under krisperioden. Allt annat glider väldigt lätt in i stöld och fascism. Historien har tyvärr bekräftat detta alltför ofta.

"Jag har funderat på att engagera mig i vissa musikföreningar, men det är att slåss mot väderkvarnar, och det är jag inte redo för än. En sådan aktivitet skulle slösa bort tiden som jag kunde ägna åt min musik"

NACIONAL: Var fastnade HDS-bidraget i ditt fall?

Till slut fick jag bidraget, och processen var som ur en roman av Milan Kundera. Först fick jag inget svar på ansökan, utan jag fick reda på vilka som var bidragsmottagarna i tidningen. Sedan fick jag ett besked via telefon, som ingenstans nämnts tidigare, att man inte kunde få bidraget om man samtidigt fick ett bidrag för oberoende konstnärer från kulturministeriet. Några veckor senare fick jag ett mejl att jag var berättigad till bidraget. Jag svarade att jag inte ville gå med på det om en annan medlem blev berövad. Detta var nämligen det ursprungliga argumentet bakom att man inte kunde få bidrag från två källor. Detta följdes av ett samtal som försäkrade mig att om jag accepterade skulle ingen berövas. Man kan ha goda avsikter, men en yrkesförening får inte fungera som ett stamsamhälle.

NACIONAL: Hur betygsätter du HDS:s åtgärder för att hjälpa musiker, bland annat deras råd till publiken att stödja musiker genom att förklara sin kärlek?

Det är verkligen bra att Solidaritetsfonden har ökat i avsikt att ge materiellt stöd till medlemmarna i nöd i denna kris. Förresten är detta kapital resultatet av medlemmarnas gemensamma arbete. När det gäller deras råd till publiken tycker jag att de åtminstone borde tänka noga över en ny PR-byrå.

NACIONAL: Det är intressant att publiken och genomsnittliga musikkonsumenter i Kroatien inte riktigt förstod situationen där musikerna befann sig på grund av pandemin. Enligt din åsikt, vad bör göras för att sensibilisera allmänheten och att man ska börja titta på musikernas arbete på ett annat sätt?

Jag måste påpeka att en del av min publik verkligen visade sig vara full av förståelse och gav mig stöd som betydde så hemskt mycket dåför tiden, precis som idag. Men generellt sett beaktas konst i Kroatien tyvärr som något onödigt och överflödigt. I alla fall uppfattar allmänheten musik genom prisma av en reality show: från budskapet att vem som helst kan syssla med musik, genom att legitimera förlöjligande av de talanglösa som ansöker, till den helt orealistiska förväntningen att någon, efter att ha vunnit showen och obligatoriskt undertecknat ett drakoniskt kontrakt, kommer att göra en lång karriär. Dessutom har vi den ständigt närvarande och extremt problematiska *uhljeb*³⁰-diskursen som skjutas av media: det enda måttet på överlevnad är ditt marknadsvärde och allmänheten förlåter inte om man söker stöd

³⁰ ö.a. *uhljeb* är en person som inte är kvalificerad och kompetent att utföra det jobb den får betalt för och som anställdes tack vare politiska eller familjeförhållanden

för konstnärligt arbete. Härvid bortser man från faktumet att vi inte kan tala om en marknad i ett land med fyra miljoner främst fattiga människor, utom när det gäller väldigt kommersiella projekt. Ändå finns det hopp. För några år sedan deltog jag i ett projekt på folkhögskolan i Rovinj där man pratade med gymnasieelever och specifikt visade olika aspekter av att syssla med konst, från litteratur till musik. Jag tror att det är viktigt att föra konstverk närmare genom utbildning, inte *ex cathedra* utan med äkta levande människor.

NACIONAL: Vilken är din levnadsstandard i förhållande till resten av befolkning i Kroatien, med tanke på att du lever uteslutande av musik och av de framträdandena du arrangerar?

Jag lever blygsamt och ganska otryggt, men det är otacksamt att göra jämförelser. Å ena sidan har jag ingen inkomstgaranti jämfört med någon som har ett fast jobb, men jag skulle ändå säga att min standard är makalöst högre än levnadsstandarden av en stor del av invånarna i detta land eftersom jag har turen att äga min bostad. Jag tror inte att jag skulle kunna betala den genomsnittliga hyran med denna karriär, men å andra sidan är det verkligen en enorm välsignelse att göra det man älskar från djupet av själen.

NACIONAL: Är låten "Šuti i pjevaj", som du släppte i mars, ett slags svar på allt vi pratar om, eller har den radikala texten en annan bakgrund?

I videon till låten dansar färgglatt klädda kvinnor till housemusik medan de uttalar fraser som ordagrant togs ur kvinnofientliga kommentarer under artikler om kvinnors rättigheter eller ur intervjuer med kvinnor exponerade i media. Jag har gjort ett collage. Alltså samma personer som de facto skrev låttexten tycker att den är oförsämd. Så länge texten till "Šuti i pjevaj" uppfattas som radikal har vi tyvärr mycket mer att göra när det gäller jämställdhet, men även civilsamhället överhuvudtaget.

NACIONAL: Har du kanske övervägt att engagera dig i några musikföreningar som några av dina kollegor?

Ja, det har jag, men det är att slåss mot väderkvarnar som jag inte är redo för än. Jag tar föreningarnas arbete på största allvar och jag är rädd att det i så fall skulle slösa bort tiden jag skulle ägna åt musiken. Man behöver kavla upp ärmarna för att få saker i ordning.

NACIONAL: Men ändå bestämde du dig för att fortsätta med konserter på ett specifikt sätt – med Rooftop Sessions, en serie framträdanden på din skyskrapas tak för en liten publik, men relativt ofta. Hur kom du på idén och finns det intresse för dessa egentligen exklusiva konserter?

Jag kom på idén förra året. Jag var trött efter att ha varit på turné så många år och jag ville se om det fanns något alternativ till denna modell av framträdande. Resultatet är ett paradigmskifte. Både lokal och global publik kommer till mig, till en ganska speciell plats och njuter av solnedgången över Zagreb. Priset är högre än för en vanlig konsert, men det är en komplett upplevelse, inklusive drycker, för ett mycket begränsat antal människor. Biljetter bokas via Airbnb experiences-plattformen. Jag undrade hur stort intresset skulle vara i år eftersom en del av publiken alltid hade varit turister och jag blev positivt överraskad när konserterna såldes ut i juni. Nästa datum är den 17:e och 18:e juni, och en nyhet är att

keyboardisten Zdeslav Klarić kommer att följa med mig på scenen, så vi berikar repertoaren lite.

”Det enda måttet på överlevnad är marknadsvärdet och allmänheten förlåter inte om man söker stöd för sitt arbete. Härvid bortser man från faktumet att det inte finns någon marknad i ett land med fyra miljoner fattiga människor.”

NACIONAL: Du har nyligen gjort ett ganska stort drag och flyttat från skivbolaget Aquarius Records, som du hade varit knuten till sedan början av din karriär, till Croatia Records. Varför och varför just nu?

Ärligt talat anser jag att det inte var ett radikalt drag. Det var mer en fråga om att gå med det nya albumet helt självständigt eller fortfarande vara bunden till ett skivbolag – och i så fall skulle det varit dumt att inte acceptera det bästa erbjudandet.

NACIONAL: Du har även arbetat med musikprojekt relaterade till elektronisk musik. Du samarbetade med producenten Sunčica Barišić Insolate och en musiker från Bosnien och Hercegovina som uppträder under namnet Hibrid. Du hade också ett samarbete med musikkollektivet Banana zvuk från Split. Är detta början på ett mer seriöst samarbete och verksamhet inom elektronisk musik eller är det bara äventyrliga genreutflykter?

I slutet av 2018 bjöd Sunčica Barišić Insolate in mig som gäst på sitt debutalbum, och med tanke på att vi båda var alldeles nöjda kom idén för en gemensam EP väldigt snabbt. Jag vill inte bara kritisera samhället, utan också berömma goda initiativ. För detta projekt fick vi till och med bidrag från HDS:s Electro CRO-tävling, vilket hjälpte oss att genomföra projektet som vi snart kommer att presentera för både utländsk och inhemsk publik. Samarbetet med Hibrid blev oväntat titellåten till hans album och jingeln till podcasten av det bosniska feministiska kollektivet “Sve su to vještice” (De är alla häxor). Och om Luka och Yuri från Banana zvuk inte hade bjudit mig på att samarbeta, hade jag blivit berövad möjligheten att prova mig fram i dub/reggae, med text på engelska. Jag gillar verkligen att samarbeta med elektroniska musikproducenter eftersom jag har friheten att utforska vad texter och sång betyder. Det påverkar verkligen mitt arbete.

NACIONAL: Är den nya singeln ”Šuti i pjevaj” och låten ”Držali smo se za ruke” ett tillkännagivande om ett nytt album?

Absolut. Om allt går enligt plan – om något alls kan planeras i år – släpps albumet i slutet av året. Jag har fortfarande inte bestämt titeln.

XIV. 2. PRIRUČNIK ZA VIDEĆE ASISTENTE OSOBAMA S OŠTEĆENJIMA VIDA

XIV. 2. 1. Källtexten

1.1 O OŠTEĆENJU VIDA

Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) 2015. godine je na svojim mrežnim stranicama izdvojila informacije o prevalenciji oštećenja vida i sljepoće prema kojima je procijenjeno da u svijetu 285 milijuna osoba ima oštećenje vida, od kojih je 39 milijuna slijepih. Najveći je broj slijepih osoba starije životne dobi. Od ukupnog broja slijepih, 82% osoba starije je od 50 godina. WHO ističe da je najčešći uzrok sljepoće katarakta.

Ovaj izniman podatak rezultat je napretka u različitim područjima, a Svjetska zdravstvena organizacija (2015) izdvaja: razvoj nacionalnih programa i regulative koja doprinosi prevenciji i kontroli oštećenja vida, povećanje broja zdravstvenih usluga u primarnom i sekundarnom sustavu zdravstva, edukativne kampanje i jačanje sposobnosti upravljanja u državnom sektoru.

Poznato je da se oštećenje vida može pojaviti bez obzira na životnu dob, kao rezultat zdravstvenih poteškoća. Oštećenje je definirano prisutnim očnim bolestima, traumama ili oštećenjima. Populacija osoba oštećena vida iznimno je raznolika populacija (heterogena). Fajdetić (2012) opisuje: „U najprisutnije očne dijagnoze koje dovode do oštećenja vida ubrajaju se: amauroza, ambliopija, ametropija, aniridija, astigmatizam, albinizam, afakija, atrofija optičkog živca, degeneracija makule, glaukom, gubitak vidnog polja, hipoplazija optičkog živca, kortikalno oštećenje vida, katarakta, kolobom, nistagmus, refrakcijske greške, dijabetička retinopatija. Gubitak i oštećenje vida u odrasloj dobi može nastati i zbog traumi, tumora, miopije, degenerativnih bolesti oka i sl.“ Osim spomenutih dijagnoza mogu se izdvojiti još dvije: retinopatija nedonešenosti i retinitis pigmentosa. Ista autorica detaljnije pojašnjava navedene pojmove.

Ambliopija – slabovidnost, pojava oslabljenog vida na oku, a pritom nema nikakvih patoloških promjena.

Ametropija – stanje u kojem na mrežnici nastaje nejasna slika zbog refrakcijske greške. Nastaje zbog smanjene sposobnosti oka da pravilno fokusira. Refrakcijske greške su hiperopija (dalekovidnost), miopija (kratkovidnost), astigmatizam (deformirana slika), prezbiopija (normalno stanje oka, ali udruženo sa životnom dobi u kojoj opada moć akomodacije).

Astigmatizam – nastaje uslijed nejednake zakrivljenosti rožnice ili leće (refrakcijska greška), a kod kojeg se svjetlosne zrake ne lome jednako na svim meridijanima oka. Simptomi astigmatizma su nejasna slika, otežano čitanje, dvoslike, naprezanje pri gledanju, glavobolje i drugo.

Glaukom – povišeni očni tlak zbog nepravilne cirkulacije tekućine u oku. Najčešće je asimptomatski pa se vrlo često otkriva tek u poodmakloj fazi bolesti. Akutni glaukom manifestira se simptomima: bol, osjetljivost na svjetlo i vanjski pritisak, fotofobija

Hemianopsija – gubitak vida koji se očituje kao gubitak vida u desnoj ili lijevoj polovici vidnog polja. Predmeti ili ljudi u vidnom polju mogu izgledati kako da su prepolovljeni. Najčešći uobičajeni prateći simptom je glavobolja.

Katarakta – najčešći uzrok sljepoće u svijetu. Katarakta je zamućenje leće te može biti urođeno ili stečeno, kao posljedica napada virusa ili toksina na embrionalnu leću, ili nasljedna. Simptomi su zamagljen i nejasan vid.

Nistagmus – nekontrolirani pokreti očnih jabučica (u vodoravnom, okomitom, kružnome smjeru) koji otežavaju fiksiranje pogleda na objekt.

Retinopatija označava patološke promjene retine/mrežnice, najčešće u sklopu vaskularnih poremećaja. Prenatalna retinopatija (retinopatija nedonošenosti, retinopathy of prematurity, ROP) nastaje kod nezrelosti retine i boravka u inkubatoru.

Retinitis pigmentosa – nasljedna bolest kod koje dolazi do postupnog propadanja mrežnice i s tim posljedično gubitka vida.

Ne treba isticati da osobe oštećena vida mogu imati i dodatne poteškoće, primjerice oštećenja sluha (Lolli, Sauerburger, 2006; prema Fajdetić, 2012), motorička oštećenja (Rosen, 2006; prema Fajdetić, 2012), teškoće učenja i dr.

U okviru međunarodna klasifikacija oštećenja, invaliditeta i hendikepa Svjetske zdravstvene organizacije (WHO) definirana su oštećenja vida kako slijedi:

Oštećenja vida su sljepoća i slabovidnost.

Sljepoća se prema stupnju oštećenja vida dijeli na:

- potpuni gubitak osjeta svjetla (amauroza) ili na osjet svjetla bez projekcije svjetla ili s njom;
- ostatak vida na boljem oku uz najbolju moguću korekciju do 0,02 (brojenje prstiju na udaljenosti od 1 metra) ili manje;
- ostatak oštine vida na boljem oku uz najbolju moguću korekciju od 0,02 do 0,05;
- ostatak centralnog vida na boljem oku uz najbolju moguću korekciju do 0,25 uz suženje vidnog polja na 20 stupnjeva ili ispod 20 stupnjeva;
- koncentrično suženje vidnog polja oba oka s vidnim poljem širine 5 stupnjeva do 10 stupnjeva oko centralne fiksacijske točke;
- neodređeno ili nespecificirano oštećenje

Za osobe koje su slijepe po definiciji sljepoće, ali imaju mali ostatak vida (do 0.05 po definiciji) u praksi se često koristi naziv praktično slijepe osobe.

Slabovidnost se prema stupnju oštećenja vida dijeli na:

- oštrinu vida na boljem oku uz najbolju moguću korekciju od 0,1 do 0,3 i manje;
- oštrinu vida na boljem oku uz najbolju moguću korekciju od 0,3 do 0,4;
- neodređeno ili nespecificirano oštećenje.

Kako bismo pojednostavili definiciju oštećenja vida potrebno je pojasniti što zapravo znači oštećenje vida. Svako oftalmološki procijenjeno oštećenje vida iskazuje se rezultatima procjene oštine vida (oni govore o kvaliteti vida) i širine vidnog polja (oni govore o kvantiteti vida). Vidno polje je prostor što ga vidimo s oba oka dok je glava nepomična, a pogled usmjeren u točku zagledanja (fiksacije) unutar tog dijela okolnog prostora. Oštrina vida je sposobnost uočavanja detalja (Rajn, 2011). Takva definicija, temeljena na oftalmološkoj procjeni rezidualnog vida, bila je potrebna kako bi se stvorio zakonski okvir iz kojega proizlazi sva zakonska regulativa u području ostvarivanja prava osoba s oštećenjem vida.

Fajdetić (2012) detaljnije pojašnjava pojmove vidno polje, centralni vid i periferni vid:

Vidno polje – oštećenje vidnog polja odnosi se na gubitak perifernoga vidnog polja i/ili centralnoga vidnog polja u različitim kombinacijama. Ako osoba ima oštećeno periferno vidno polje, sužava se ono što osoba može gledati kada gleda prema naprijed. Teškoće se javljaju kod gledanja predmeta koji se kreću. Ako osoba ima oštećeno periferno vidno polje, mogu se javiti problemi pri nagloj promjeni osvjetljenja (sporija adaptacija na gledanje u prostoriji u kojoj se promijenio intenzitet svjetla). Moguće su teškoće koje uključuju kombinirani gubitak centralnoga i perifernoga vidnog polja.

Centralni vid – vid u sredini vidnog polja. Gubitak centralnog vida stvara zamućenje ili slijepu točku, ali postranično (periferno) vid ostaje netaknut. To stvara teškoće za čitanje, prepoznavanje lica i razlikovanje većine detalja u daljini. Međutim, kretanje je obično očuvano zato što je periferni vid očuvan.

Periferni vid – vid na rubnim (postraničnim) dijelovima vidnog polja koji daje informacije o području oko centralnoga vidnog polja. Za gubitak perifernog vida tipična je nemogućnost razlikovanja bilo čega s jedne ili s obje strane ili iznad ili ispod razine oka, tzv. tunelski vid.

XIV. 2. 2. Översättningen

1.1 OM SYNSKADOR

2015 publicerade Världshälsoorganisationen (WHO) på sin webbsida information om prevalensen av synskador och blindhet. Det uppskattas att 285 miljoner människor i världen har synskador, varav 39 miljoner är blinda. Det största antalet blinda är äldre. Av det totala antalet blinda är 82 % över 50 år gamla. WHO påpekar att den vanligaste orsaken till blindhet är katarakt.

Denna uppgift är ett resultat av framsteg inom olika områden, och Världshälsoorganisationen (2015) belyser följande: utveckling av nationella program och regulativ som bidrar till att förebygga och kontrollera synskador, ökat antal hälsovårdstjänster i primära och sekundära hälsovårdssystem, utbildningskampanjer och förstärkning av den offentliga sektorns styrning.

Synskada kan uppstå oavsett ålder, till följd av hälsoproblem. Skadan definieras som ett närvarande av ögonsjukdomar, trauman eller skador. Personer som har en synskada utgör en extremt mångfaldig (heterogen) grupp. Fajdetic (2012) beskriver: ”De vanligaste ögon diagnoser som leder till synskada inkluderar: amauros, amblyopi, ametropi, aniridi, astigmatism, albinism, afaki, optisk nervatrofi, makuladegeneration, glaukom, förlust av synfält, optisk nervhypoplasia, cerebral synnedsättning, katarakt, kolobom, nystagmus, refraktionsanomalier, diabetisk retinopati. Förlust av syn och synskador i vuxen ålder kan även uppstå på grund av trauma, tumörer, myopi, degenerativa ögonsjukdomar och liknande.” Förutom de nämnda diagnoserna kan ytterligare två nämnas: retinopati hos prematura och retinitis pigmentosa. Samma författare förklarar dessa termer mer detaljerat.

Amblyopi – nedsatt syn, förekomst av nedsatt syn i ögat, utan några patologiska förändringar.

Ametropi – ett tillstånd där en suddig bild uppstår på näthinnan på grund av en refraktionsanomali. Det uppstår på grund av den minskade förmågan i ögat att fokusera ordentligt. Det finns fler refraktionsanomalier: hyperopi (framsynthet), myopi (närsynthet), astigmatism (deformerad bild), presbyopi (normalt tillstånd i ögat, men associerat med den ålder vid vilken förmågan till anpassning minskar).

Astigmatism – uppstår på grund av ojämn krökning av hornhinnan eller linsen (refraktionsanomali), där ljusstrålar inte bryts på samma sätt på ögats alla meridianer. Symtom på astigmatism är suddig syn, svårigheter att läsa, dubbelseende, ansträngning när man tittar, huvudvärk mm.

Glaukom – ökat intraokulärt tryck på grund av irreguljär vätske-cirkulation i ögat. Glaukom är vanligtvis asymtomatiska, så de upptäcks mycket ofta i det avancerade stadiet av sjukdomen. Akut glaukom manifesteras av följande symtom: smärta, känslighet för ljus och yttre tryck, fotofobi.

Hemianopsi – synförlust som manifesteras som förlust av syn i den högra eller vänstra halvan av synfältet. Objekt eller personer i synfältet kan se ut som om de är halverade. Det vanligaste medföljande symptomet är huvudvärk.

Katarakt – den vanligaste orsaken till blindhet. Katarakt är en grumling av linsen och kan vara medfödd eller förvärvad, till följd av en virus- eller toxinattack på den embryonala linsen, eller ärftlig. Symtomen är dimmig och suddig syn.

Nystagmus – okontrollerade rörelser i ögonbollarna (i horisontell, vertikal eller cirkulär riktning) som gör det svårt att fixera på ett objekt.

Retinopati – patologiska förändringar av retinan/näthinnan, oftast som en del av kärlsjukdomar.

Retinopati hos prematura (en. retinopathy of prematurity, ROP) – förekommer vid omogna nätthinner och medan barnet ligger i kuvös

Retinitis pigmentosa – en ärftlig sjukdom där näthinnan försämras gradvis och därmed uppstår synförlust.

Man behöver inte påpeka att synskadade kan ha ytterligare svårigheter, såsom hörselnedsättning (Lolli, Sauerburger, 2006; enligt Fajdetic, 2012), motoriska funktionsnedsättningar (Rosen, 2006; enligt Fajdetic, 2012), inlärningssvårigheter mm.

Inom Världshälsoorganisationens (WHO) Internationella klassifikationen av funktionsnedsättning, funktionshinder och handikapp definieras synskador enligt följande:

Synskador innebär blindhet och nedsatt syn.

Blindhet indelas efter graden av synskada:

- en fullständig förlust av ljusuppfattning (amauros) eller ljusuppfattning utan eller med ljusprojektion;
- kvarvarande syn i det bättre ögat med bästa möjliga korrigering upp till 0,02 (mäts genom att räkna fingrar på 1 meters avstånd) eller mindre;
- kvarvarande synskärpa i det bättre ögat med bästa möjliga korrigering från 0,02 upp till 0,05;
- kvarvarande av det centrala synet i det bättre ögat med bästa möjliga korrigering upp till 0,25 med förminskning av synfältet till 20 grader eller under 20 grader;
- koncentrisk förträngning av synfältet för båda ögonen med ett 5 till 10 grader brett synfält runt den centrala fixeringspunkten;
- obestämd eller ospecificerad skada.

För människor som är blinda per definition av blindhet, men har kvarvarande syn (upp till 0,05 per definition) används i praktiken ofta namnet praktiskt taget blind.

Nedsatt syn indelas efter graden av synskada:

- synskärpa i det bättre ögat med bästa möjliga korrigering från 0,1 upp till 0,3 och lägre;
- synskärpa i det bättre ögat med bästa möjliga korrigering från 0,3 upp till 0,4;
- obestämd eller ospecificerad skada.

För att förenkla definitionen av synskada är det nödvändigt att klargöra vad synskada egentligen betyder. Varje oftalmologiskt utvärderad synskada uttrycks genom resultaten av

bedömningen av synskärpa (synens kvalitet) och synfältets bredd (synens kvantitet). Synfältet är det utrymme man ser med båda ögonen medan huvudet är orörligt och blicken riktas till fixeringspunkten inom den delen av det omgivande rummet. Synskärpa är förmågan att urskilja detaljer (Rajn, 2011). En sådan definition, baserad på den oftalmologiska bedömningen av kvarvarande syn, har varit nödvändig för att skapa en rättslig ram varifrån all lagstiftning inom området av rättigheter för personer med nedsatt syn härstammar.

Fajdetic (2012) förklarar i mer detalj begreppen synfält, central syn och perifer syn:

Synfält – en skada på synfältet avser förlust av det perifera synfältet och/eller det centrala synfältet i olika kombinationer. Om man har ett skadat perifert synfält, det som man kan se när man tittar framåt förminskas. Svårigheter uppstår när man tittar på rörliga föremål. Om man har ett skadat perifert synfält kan det uppstå problem vid plötslig förändring av belysningen (långsammare anpassning till att titta i ett rum där ljusintensiteten har ändrats). Svårigheter med kombinerad förlust av centralt och perifert synfält är möjliga.

Central syn – synen mitt i synfältet. Förlust av central syn orsakar grumling eller en blind fläck, medan lateral (perifer) syn förblir intakt. Detta gör det svårt att läsa, känna igen ansikten och skilja de flesta detaljerna på avstånd. Vanligtvis bevaras dock rörelsen eftersom perifer syn bevaras.

Perifer syn – synen på de marginella (laterala) delarna av synfältet som ger information om området runt det centrala synfältet. Förlust av perifer syn kännetecknas av oförmågan att skilja något från en eller båda sidor, eller över eller under ögonhöjd, det s.k. tunnelseende.